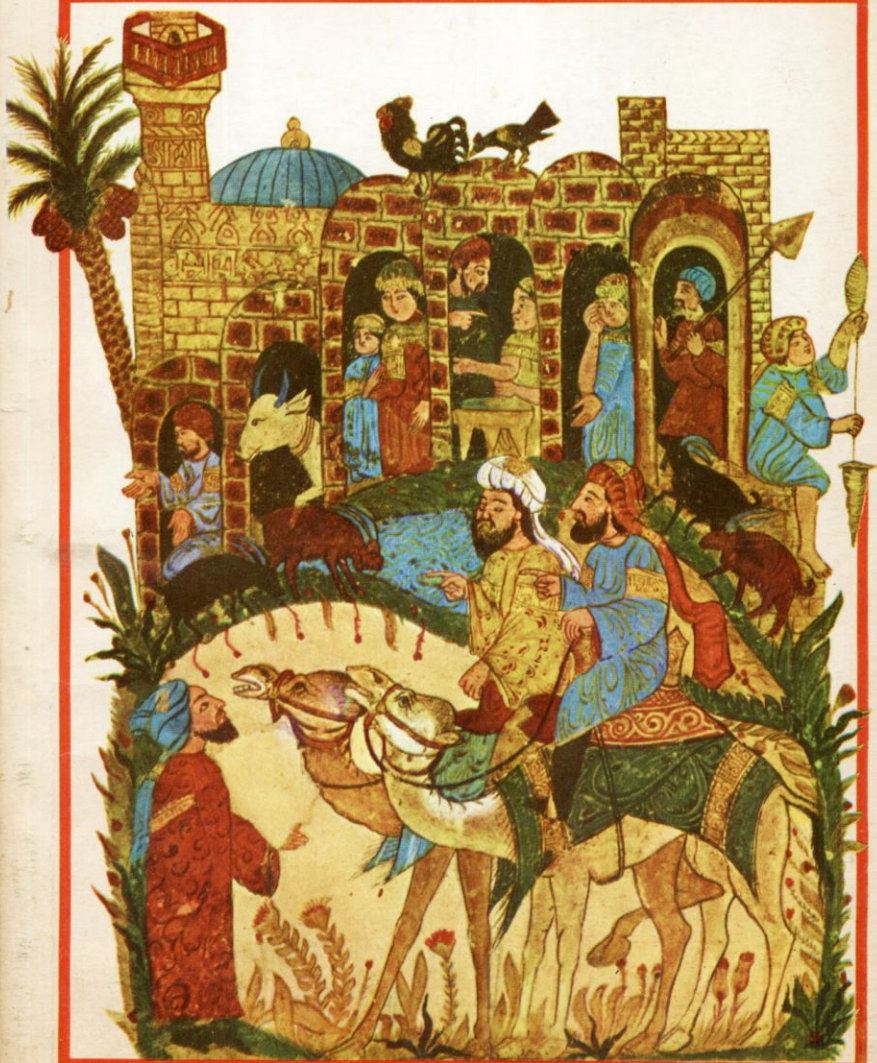

magazin istoric

ANUL X Nr. 3 (108) MARTIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 3 (108)
martie 1976

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PĂTRUSCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

①

②

③

④

- ① Localitate din Irak; miniatură din secolul XIII (Șeherezada și istoria, p. 52)
- ② Marele conducător al revoluției de la 1821. Pictură de Elena Dobriceanu Cocorăscu (Tudor Vladimirescu în conștiința națională, p. 2)
- ③ Parisul în zilele Comunei (Alexandru Cocu — comunardul, p. 33)
- ④ Păstrat intact pînă în zilele noastre, Pantheonul este o strălucită realizare a arhitecturii romane (Bimilenarul Pantheon din Roma, p. 30)

SUMAR

Tudor Vladimirescu în conștiința națională: CONSTANTIN ANTIP ● „S-a ridicat un crăi cu numele Todoraș...” : I. ANDRITOIU, M. CERGHEDEAN ● „Despre el se vorbește cu multă laudă”: SUREN KOLANGIAN ● Rassegna storica del Risorgimento despre revoluția de la 1821: CRISTIAN POPIȘTEANU ● „Aproape toți iau armele”: VASILE ȘIMANDAN	2
„Întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru — Unirea Principatelor”: N. COPOIU	9
File din lupta antifasciștilor români. Dosarul P.I./644: MIHAI DOGARU ● Comisarul Ioan Șulea: MIHAI GROZAVU	13
Vitejii lui Abd el-Krim: CONSTANTIN BOTORAN	17
Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Demetrios — Șase secole de relații cu românii: NICOLAE MINEI	20
Christina — înțeleaptă și enigmatică regină a Suediei: DUMITRU ALMAȘ	22
Dicționar istoric. Neamuri și triburi tracice — Bessii, Buri, Apulii: BUCUR MITREA ● Un vast domeniu de cercetare: ALEXANDRU VULPE	26
Bimilenarul Pantheon din Roma: D. TUDOR	30
La Istanbul pe urmele lui Dimitrie Cantemir: MIRCEA SĂVAN.....	32
Alexandru Cocu — comunardul: MIRCEA DUMITRIU	33
Francisc Rákóczi II — o viață închinată luptei pentru libertate: PAUL CERNOVODEANU	34
George Washington contra Howe: WINSTON CHURCHILL	37
O importantă descoperire arheologică la Izvoru, Giurgiu: BUCUR MITREA	42
Efigia Viteazului din anul 1600: DAN CERNOVODEANU	44
Schimbarea gărzii: ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET	46
Șeherezada și istoria: MICHEL GALL	52
Nelson înaintea bătăliei de la Trafalgar: JOHN TERRAINE	57
● Cărți sosite la redacție...45 ● Poșta Magazin istoric...62 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1975...63	

1821-1976

TUDOR VLADIMIRESCU ÎN CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ

„Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu marchează începuturile istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român” — iată aprecierea sintetică prin care Programul Partidului Comunist Român fixează locul și rolul evenimentelor din anul 1821 și ale celui care le-a ilustrat cu atita strălucire, pe spirala devenirii națiunii române. Adevăr axiomatic pentru că revoluția de acum 155 ani, depășind sub toate raporturile mișcările populare precedente, a zdruncinat puternic vechea orînduire și a constituit preludiul marilor transformări ulterioare — revoluția burghezo-democratică din 1848, Unirea din 1859, războiul pentru cucerirea deplinei independențe de stat din 1877-1878, desăvîrșirea statului național unitar în 1918 — momente cruciale în istoria modernă a României.

Programul enunțat de Tudor în vestita proclamație de la Tismana către toți locuitorii fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, cristalizat în desfășurarea acțiunii revoluționare, dădea expresie unor aspirații scumpe românilor de pretutindeni — emanciparea poporului, egalitatea în drepturi, libertatea socială și independența politică, răsturnarea preponderenței marii boierimi și a dominației străine. Aceste mari țeluri au avut o înnîrîre răscolitoare asupra maselor, s-au bucurat de simpatie, aprobare și susținere din partea marii majorități a națiunii române de pe ambele versante ale Carpaților. În Țara Românească, țărănimea, lucrătorii, meseriașii, negustorii, burghezia născîndă îl întîmpinau pe conducătorul revoluției cu urarea „Trăiască libertatea! Trăiască Domnul Tudor!” și sporeau necontenit rîndurile oștirii Adunării celei orînduite pentru binele și folosul a toată țara. În Moldova și în Transilvania proclamația de la Tismana avea efectul unui manifest chemînd la dreptate și slobozenie.

Dăruirea generoasă în slujba cauzei pe care o socotea cea mai dreaptă dintre toate, a făcut din Tudor Vladimirescu, după minunata caracterizare a lui Nicolae Bălcescu, „personificarea deșteptării noastre naționale“. Figura lui luminoasă a intrat în cîntec și legendă. Magazin istoric a relevat în decursul anilor o bogată și deseori înedită documentație istorică pe care acest număr vine să o continue, demonstrînd că numele lui Tudor a fost asociat permanent în conștiința maselor populare năzuințelor de libertate, dreptate, neafîrnare, embleme ale tuturor actelor revoluționare, patriotice din deceniile următoare. Acest simbol sacru a fost revendicat cu legitimă mîndrie încă de la începuturi de mișcarea muncitorească și socialistă, care se afirma pe arena luptei pentru împlinirea aspirațiilor pentru care Tudor a suferit martiriul. „Sîntem fiii vechei Dacii, vom Dacia viitoare...“ scria, în 1883, publicația socialistă intitulată cum nu se poate mai semnificativ Dacia viitoare. „Ce făcu Tudor față de această nedreptate, știți; ce ar fi dorit Tudor să mai facă, vom încerca să se îplinească. Vom lovi în stăpîni de tot felul și de toate neamurile, spre a sfărîma jugul ce apasă pe românii din orice ținut ar fi ei“. Coloana acestei glorioase moșteniri a fost preluată și înobilată de Partidul Comunist Român, care vede în lupta revoluționară a generațiilor precedente o sursă nepuizabilă de învățăminte pentru prezent și pentru viitor, un memento de a păstra și apăra ca lumina ochilor libertatea, independența și suveranitatea patriei. Sub acest semn trebuie înțeles emoționantul omagiu adus revoluționarilor din 1821 de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Ne plecăm cu adîncă smerenie și cîntim memoria celor ce au condus această mare bătălie, a luptătorilor de la 1821, care s-au ridicat cu hotărîre în numele idealurilor sacre ale poporului nostru. Poporul român va păstra întotdeauna în amintirea sa pe înaintașii săi progresiști, pe revoluționari, pe toți cei care au contribuit la dezvoltarea națiunii noastre, la crearea României moderne, la împlinirea aspirațiilor de libertate și progres ale întregului nostru popor“.

Prin conținutul și valoarea sa, programul lui Tudor a înscris revoluția din 1821 în mișcarea generală de independență a popoarelor din sud-estul Europei. Evenimentele petrecute atunci în Țara Românească au avut un profund ecou în rîndul multor popoare din Europa, care le-au urmărit cu admirație și simpatie, cu un înalt spirit de solidaritate pentru cauza dreaptă a românilor.

Constantin ANTIP

„S-a ridicat un crăiut cu numele Todoraș...“

M. ANDRIȚOIU, M. CERGHEDAN

Cei 37 ani care se scurseseră de la răscoala lui Horea și pînă la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu au însemnat pentru țărănimea transilvăneană un șir neîntrerupt de frămîntări. Flacăra aprinsă de Horea fusese potolită, dar nu stinsă. Nobilii se plîngeau autorităților că „iobagii au ieșiri răzbunătoare“, în păduri erau semnalate cete înarmate, iar oamenii din popor afirmau deschis că „la o nouă răscoală a românilor nu va mai fi ca în vremea lui Horea“, lăsînd să se înțeleagă că vor lupta cu și mai multă hotărîre pentru împlinirea deziideratelor lor¹.

În aceste condiții, vestea că, dincolo de munți, Tudor se ridicase pentru dreptatea celor mulți și împilați, n-a reprezentat numai un îndemn, ci și o speranță. Autoritățile, înspăimîntate vedeau în frămîntările provocate de ecourile acțiunii lui Tudor, imaginea lui Horea și se grăbeau să ia cele mai severe

măsuri. Guvernatorul Transilvaniei, Gheorghe Bánffy, s-a adresat comitatelor, districtelor și scaunelor de la graniță, cerînd măsuri speciale, pentru că „acest mare Principat, vecin cu Țara Românească, este în legături strîns economice-comerciale, precum și religioase și naționale [și] pe drept cuvînt ne putem teme ca aceste dezordini și principii periculoase, care se aseamănă cu cele ale așa-zisei mișcări a lui Horea, să nu pătrundă pe căi ascunse în patria noastră, să nu se întindă în mijlocul poporului de jos și așa ușor înclinat spre ele“.

Cu toate măsurile luate, vestile au pătruns pe diferite căi. Pe străzile Devei, grănicerii au fost auziți discutînd că în două, trei săptămîni „Todoruț“ va veni și în Transilvania. Prin sate se discuta „că în timpul cel mai apropiat Horea iară va izbucni din Zărand“ și că „dea Dumnezeu să vină“. Un țăran, arestat și interogat de autorități, declara: „Acum vreo trei săptămîni un grup de oameni, strînși în fața casei judeului, spuneau că în cîrînd se va produce mare răfuială între poporul român și proprietari și proprietarii se tem deja de aceasta“. Atașamentul față de mișcarea lui Tudor și hotărîrea țărănimii transilvănene de a se ridica la luptă reies limpede și din afirmațiile unui alt țăran, despre care un raport oficial spunea că „a avut îndrăzneala să declare că, de îndată ce Theodor va sosi din Țara Românească aici, el va fi cel dintîi care i se va alătura“. Merită, de asemenea, amintite afirmațiile unui alt satean care confirma în fața anchetatorilor ceea ce spusese cu cîteva zile mai înainte în fața consătenilor săi, și

¹ Majoritatea documentelor pe baza cărora am întocmit acest material au fost depistate de noi în fondurile Arhivelor Statului din Deva — n. a.

anume că, la Alba Iulia, urma să se țină o adunare, care va hotărî soarta Transilvaniei, că aceasta va fi scoasă de sub stăpînirea împăratului, dacă nu se reglementează soarta oamenilor de rînd; că, în curînd, în Transilvania va sosi Tudor, că turcii au fost alungați din posesiunile de dincoace de Dunăre și că vor fi eliberate și țările de peste Dunăre. Evident, eliberarea socială, unirea cu țările surori, sfîrșirea dependenței față de Habsburgi și Poartă erau atunci năzuințele fierbinți ale tuturor românilor.

În cadrul acestor manifestări de simpatie și atașament față de acțiunea revoluționară a lui Tudor, un loc aparte îl ocupă evenimentele din satul Sulighete (comitatul Hunedoara). Denunțați de nobili, trei țărani au fost arestați, duși la închisoarea comitatului și interogați asupra celor afirmate de ei printre săteni. Bedea Adam, în vîrstă de 65 ani, unul dintre cei trei arestați, a fost învinuit că citea oamenilor o hirtie pe care o păstra în șerpar: „Se face înștiințare că, de către răsarit s-a ridicat un crăiut cu numele Todoraș, întîi cu puțină oaste, dar din zi în zi ea sporște; pînă acum s-au adunat vreo cîteva sute și mii. Dumnezeu o ajută, că vrea să facă dreptate și acum îi în Țara Românească, isprăvește lucrul cu boierii și, de s-a sfîrșit bine acolo, pînă în Paști a da și într-acoace, că un crăiut ca să vină de jos ca să se întîmple laolaltă ca să facă și aceea dreptate”.

Interesant este faptul că Bedea Adam nu știa carte, ci îi plăcea să dea impresia că citește. Cu atît mai surprinzătoare sînt deci relatarea exactă pe care o conțineau spusele sale asupra mersului revoluției lui Tudor, precum și aprecierile asupra caracterului ei. De altfel, guvernatorul Bánffy a fost convins că hirtia respectivă era o proclamație a lui Tudor și a ordonat arestarea țărânului, pentru a se afla de unde îi provenise. Anchetatorii n-au reușit să găsească nici un text, iar arestatul a declarat că „acea scrisoare era o hirtie nefolosibilă, zdrențuită, a fost luată sau-am pus-o undeva, nu aș putea ști unde”. Ungur Ignat, cel de-al doilea arestat și unul dintre sătenii cu care Bedea discutase, era atît de sigur că Tudor va veni, încît fixase și data cînd se va produce acest eveniment, adică în ziua de Sf. Toader. În discuții cu sătenii, el afirmase „că încă înainte de a lua paști, va bea din vinul roșu cel bun al stăpînului său de pămînt și în ziua de Paști va juca în cizmele stăpînului său”. După cum declarau martorii, Ignat ar fi spus că nobililor li se vor lua armele și vor plăti dare ca fiecare locuitor. Se vedește în aceste cuvinte influența ideilor din ultimatumul adresat de Horea nobililor refugiați în 1784 în cetatea Devei, ca și ecoul proclamației lansată de Tudor la Padeș, de a lupta împotriva averilor „rău agonisite”. Caracterul social al acțiunilor era vădit. Ungur Ignat îi avea în vedere pe marii proprietari de pămînturi, fapt ce reiese și dintr-o discuție pe care el o avusese cu un nobil scăpăt, Ștefan Măgulici: „Domnule Măgulici, să nu-ți fie frică, pentru că dumneata umbli în portul nostru și trăiești după munca d-tale, ca și noi”.

Kiș Toma, al treilea acuzat, discutînd cu alți săteni, în timp ce se afla la fierarul satului, despre zvonurile care circulau, afirmase „că chiar dacă se vor lua armele, topoarele nu le pot lua, încît la a 10-a sau a 20-a casă să nu rămînă unul și cu acesta știe el să facă o măciucă mare (împreunîndu-și cei doi pumni) și cu aceea așa lovește la ureche pe proprietar, că îndată moare și-l aruncă la cîine; numai să dea Dumnezeu un timp ca acela, va ști el să se servească și de secure...”. Răbufnește în această afirmație întreaga obidă și revoltă pe care țărani o adunaseră împotriva nobilimii. Dacă adăugăm faptul că acuzații, după cum declară martorii, erau oameni liniștiți, din cei care nu mai fuseseră judecați pînă la acea dată, vom înțelege starea de spirit a țărănilor.

Tudor Vladimirescu așa cum l-a văzut Brîncuși. Desenul face parte din primele lucrări ale artistului

În p. 2: conducătorul revoluției de la 1821 depunînd jurămîntul în fața pandurilor. Tablou de Gh. Ioanid, aflat în colecțiile mîndăritiei Cernica

Faptele celor trei arestați au fost considerate ca deosebit de grave, acuzatorul învinuindu-i de instigare și turburare a liniștii publice, fapt pentru care a cerut condamnarea lor la moarte. Chiar dacă, în final, n-au fost condamnați la moarte, pedepsele au fost deosebit de grele: Bedea Adam a primit 10 ani

de ocnă la Uioara și, pentru că era bătrîn și nu putea suporta bătaia, două zile pe săptămînă urma să primească numai apă și pline; Ungur Ignat — 10 ani de ocnă la Uioara și 1000 bîte, cite 25 la fiecare 3 luni; Kiș Toma a fost condamnat la 5 ani de ocnă și 500 bîte. În plus, pentru înspăimîntarea țărănilor, la plecarea la ocnă și la ispășirea pedepsei, Be-dea Adam trebuia să stea o jumătate de zi la stîlpul infamiei, în satul său și la Deva, iar Ungur Ignat și Kiș Toma urmau să primească cite 25 loviturii, în fața satului. După repetate recursuri pe la diferite instanțe, s-a obținut o oarecare reducere a condamnărilor, dar în hotărîrea guvernului s-a precizat că acuzații își vor ispăși pedepsele stabilite definitiv, legați în fiare.

O sentință atît de aspră a urmărit intimidarea maselor țărănești nemulțumite, care se arătaseră gata să pună mîna pe arme spre a-și face singure dreptate, după pilda fraților lor de peste munți. Hotarele care-i despărteau silnic pe români nu erau o piedică în calea simțirilor comune. Necazurile, bucuriile și izbînzile unora și-au găsit întotdeauna răsunset în inimile celorlalți.

„Despre el se vorbește cu multă laudă...”

SUREN KOLANGIAN

cercetător principal la Institutul de istorie
al Academiei de Științe a R.S.S. Armeană¹

În urmă cu cîțiva ani, am avut prilejul să țin o comunicare, în limba română, la Asociația de studii orientale din R. S. România². Am relevat atunci faptul că în Arhiva Palatului manuscriselor (Matenadaran) din Erevan, R.S.S. Armeană, se află un document armenesc care se referă la frămîntările ce au avut loc în 1821, în Țara Românească și în care se vorbește în mod elogios despre conducătorul revoluției, Tudor Vladimirescu.

Între timp, în Palatul manuscriselor din Erevan am mai descoperit cîteva documente armenesc³ care ajută la înțelegerea mai largă

a însemnătății internaționale a mișcării revoluționare din 1821. Ele sînt scrise în armeană veche, clasică, și în trecut au fost păstrate la secția de manuscrise a Catedralei din localitatea Ecimiazdin (Catedrala a fost fondată în anii 301-303 e.n.)

Principalul lor autor este arhiepiscopul Grigor Zaharian (sau Zakarian), originar din Akkerman, fost șef al Eparhiei armenice din Basarabia. În Armenia, el a luat parte activă la lupta pentru scaunul patriarhal dintre arhiepiscopii Davit și Daniel. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, s-a aflat în Țările Române. Împreună cu alți armeni, printre care diplomatul Manuc Bei Mirzaian⁴, Zaharian cu soldații săi a luat parte activă la luptele armatelor ruse și la ajutorarea popoarelor creștine. În bătălia pentru eliberarea Ruscucului, a fost rănit și decorat de țarul Rusiei.

Arhiepiscopul a avut legături de prietenie cu domni, mitropoliți și alți oameni de vază ai Țărilor Române. Scrisorile lui sînt redactate cu mare pricepere și sînt bazate pe cele văzute de el la Chișinău, unde a fost un centru al eteriștilor, sau pe cele auzite de la martori oculari. Corespondența sa în legătură cu evenimentele din 1821 începe de la 2 martie 1821 și se sfîrșește la 6 septembrie 1822.

Scrisorile arhiepiscopului Zaharian au fost adresate celor mai de seamă personalități ale vieții armenice de atunci, ca Efrem I, catoligos (patriarh suprem) al tuturor armenilor, Nerses Aștarakeți (din Aștarak), șeful Eparhiei armenice din Gruzia — care în 1827 a luat parte activă la eliberarea Armeniei Orientale de sub jugul persan, de către armata rusă și voluntarii armeni și, după moartea lui Zaharian, a fost numit în fruntea Eparhiei armenice din Basarabia și, în sfîrșit, cu numele de Nerses V a fost ales catoligos al tuturor armenilor și a avut legături strînse cu coloniile armenice din Țările Române — arhiepiscopul Hovhannes (Ioan) Garnakerian, conducătorul Eparhiei armenice din Rusia, învîțatul arhimandrit Manuel Kiumușhaneți din Crimeea, autor al citorva lucrări istorice, și Hovakim Lazarian, fratele secretarului de Stat Hovhannes Lazarian, întemeietorul Seminarului armenesc de armenologie și orientalistă „Lazarian” din Moscova. Hovakim avea strînse legături cu păturile conducătoare ale guvernului imperial al Rusiei și cu oamenii de vază armeni din țară și străinătate.

În prima scrisoare adresată la 2 martie de Zaharian arhiepiscopului Hovhannes Garnakerian, șeful Eparhiei armenice din Rusia, el menționa: „Dacă dv. credeți de cuviință scrieți Catoligosului Suprem (Efrem I), arhiepiscopului Nerses și lui Hovakim Lazarian (Moscova)”. El adăuga că din cauza vizitei sale eparhiale la Ismail și Akkerman nu a avut timpul necesar să scrie la persoanele sus-menționate. În Arhiva catoligosală și în arhiva familiei Lazarian sînt păstrate 2

¹ Autorul articolului este și vicepreședinte al Secțiunii armenice a Asociației de prietenie sovieto-române și membru al Asociației de studii orientale din R. S. România.

² Vezi *Studia et Acta Orientalia*, IV, București, 1962.

³ Am pregătit un articol mai larg pe această temă pentru revista *Studia et Acta Orientalia*.

⁴ Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1972.

copii din această scrisoare, precum și o copie a unei alte scrisori redactată tot la 2 martie și adresată arhimandritului Manuel Kiumuş-haneşi.

Exemplare din această corespondență au ajuns, deci, în copii și la alte personalități marcante, ceea ce reprezintă o dovadă în plus a interesului acestora față de marile evenimente din Balcani. Ele înțelegeau că eliberarea popoarelor român, sîrb, bulgar, grec și a altor popoare creștine avea o deosebită însemnătate și pentru viitorul patriei lor, aflată sub jugurile Imperiilor otoman și persan.

Figura eroică a lui Tudor Vladimirescu este puternic reliefată în corespondența amintită și apare ca un simbol al luptei popoarelor pentru eliberarea de sub dominația otomană. În scrisoarea redactată la 2 martie 1821 și adresată arhiepiscopului Hovhannes Garnakerian, șeful Eparhiei armenice din Rusia, Zaharian scria în legătură cu Tudor: „Iar în București, fiindcă murise domnitorul lor și în locul său înainte de această revoluție a fost numit beul Callimachi, a ieșit la iveală un bărbat care adunase armată mare și nu lăsa ca noul beș să treacă Dunărea, și cînd din norocul său și în aceasta a izbutit, el a devenit vodă, adică conducător de țară și

grecesc între noi¹. Și acesta [Tudor Vladimirescu]... a intrat în București și a supus pe toți la liniște și s-a numit conducător al Valahiei și acum își mărește numărul oastei sale”.

În celelalte scrisori, arhiepiscopul relatea, cu o serie de amănunte, desfășurarea luptelor din Moldova și Țara Românească, suferințele pricinuite populației de trupele otomane și se referea la subscripția începută între armenii din Rusia pentru ajutorarea refugiaților din țările române.

Sînt semnificative cuvintele pline de simpatie ale lui Zaharian și ale altor înalți prelați față de răzvrătiți. Ei înțelegeau că, fără unirea tuturor forțelor capabile de luptă, nu se putea scăpa de apăsarea Imperiului otoman. Referindu-se la eteriști care treceau din Odesa spre Țările Române, pentru a întări numărul răsculaților, arhiepiscopul remarcă: „Dacă toți aceștia se vor uni, cred că o să arate multe lucruri de vitejie contra trupelor turcești”.

Arhiepiscopul Hovhannes Garnakerian a trimis o copie după prima scrisoare a lui Zaharian la Moscova, lui Hovakim Lazarian. Scrisoarea era însoțită de câteva rinduri din partea arhiepiscopului Garnakerian, prin care el își exprima speranța în victoria pandurilor lui Tudor și aprecia că faptele lor minunate și demne merita a fi cunoscute.

Arhiepiscopul Nerses Aștarakeți, care pe atunci era — cum am menționat — conducătorul Eparhiei armenilor din Gruzia, își manifesta, de asemenea, simpatia și încrederea sa în revoluția de la 1821.

Pe lângă evenimentele din Țările Române, în documentele descoperite se vorbește și despre răscoalele contra otomanilor din alte zone ale Peninsulei Balcanice.

Nu dispunem, din păcate, de toată corespondența arhiepiscopului Grigor Zaharian și a celorlalte personalități, referitoare la evenimentele din 1821. Avem, însă, la îndemînă și alte documente inedite, monografii și periodice armenesti care cuprind relatări despre acele memorabile momente. Din toate se desprinde o singură concluzie: că armenii, atît cei din Țările Române, cei din patria lor, pe atunci aflată sub jugurile turcesc și persan cît și cei aflați în diferite orașe din Rusia, Gruzia etc., au simpatizat din tot sufletul cu cauza revoluționarilor. Opinia publică armeană a urmărit revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, și în general, mișcările revoluționare din Balcani, cu bucurie și speranță. Eliberarea popoarelor român, sîrb, bulgar, grec etc. de sub apăsarea otomană crea condiții și pentru libertatea Armeniei. În contextul social-politic de atunci, legăturile tradiționale dintre poporul român și armean, cristalizate de-a lungul veacurilor, se exprimau în năzuințe și țeluri comune.

¹ După cum se știe, una din cele mai importante urmări ale revoluției lui Tudor Vladimirescu a fost abolirea regimului fanariot și restaurarea domniilor pămintene — n.r.

Semnătura arhiepiscopului Grigor Zaharian pe o scrisoare din 1821, în care se referea la revoluția din Țara Românească

numele său este Tudor Vladimirescu. În trecut, acest bărbat a slujit în armata imperială a Rusiei și primise gradul de ofițer și mai tirziu, ieșind la pensie, se retrăsese în patria sa, în Valahia Mică (Oltenia). Despre el se vorbește cu multă laudă de către martorii oculari, cît și despre inteligența, curajul său înflăcărat și vitejia sa”.

În a doua scrisoare, redactată în aceeași zi, arhiepiscopul da, de asemenea, o serie de amănunte despre marele revoluționar, scriind: „Dar un om cu numele de Tudor Vladimirescu se răzvrăți și stringind oaste mare dintre valahi și alte neamuri a pus să pîndească toate drumurile spre Constantinopol, ca la venirea domnitorului [nou numit] la București să-l prindă. Scrisese și sultanului, în numele poporului, că noi toți preferăm să murim decît să-l vedem pe domnul de neam

Rassegna

storica del Risorgimento:

despre revoluția de la 1821

CRISTIAN POPIȘTEANU

Aflindu-mă la președintele Institutului pentru istoria Risorgimento-ului din Roma, profesorul Alberto S. Ghisalberti, am luat cunoștință de apariția, în numărul din iulie-septembrie 1975, al revistei acestui Institut a unui studiu dedicat revoluției lui Tudor Vladimirescu de la 1821. Aparținând istoricului Francesco Guida, masivul studiu de 25 pagini deschide acest număr al revistei, ocupându-se de prezența revoluției de la 1821 din Principatele Dunărene în istoriografia românească. După o succintă punere în temă despre evenimentele revoluționare de acum 155 ani („Astfel în Valahia și în Moldova nașterea unei fragile, dar curajoase burghezii pe urmele trecerii lente de la feudalism la un prim stadiu al capitalismului va favoriza concentrarea altor interese și izbucnirea unei vaste revoluții la care au participat: o parte a boierimii — fie datorită intereselor pentru libertatea comerțului și dobândirea certitudinii drepturilor respective, fie deoarece era sufocată de dominația fanariotă și de rivalitatea cu nobilimea greacă; micii proprietari de pământ care constituiau cadrele conducătoare ale mișcării și care-și vedeau zi de zi proprietățile înghițite de marii latifundiași sau jefuite și devastate de bande de tîlhari veniți de dincolo de Dunăre care nu puteau fi ținute în frâu nici de turci, nici de trupele domnitorului; în sfârșit, țărâni — masa de șoc a anului 1821 care, reduși la iobăgie, constituiau baza îndurerată a piramidei sociale”), autorul se ocupă pe larg de lucrările istoricilor români consacrate momentului 1821. După câte mi s-a spus la Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano, studiul respectiv este cel mai complet apărut pînă acum în această țară, despre istoriografia românească consacrată anului revoluționar 1821. „Un eveniment de o asemenea natură — scrie Fr. Guida — a găsit imediat ecou în istoriografia contemporană prin scrieri mai mult sau mai puțin științifice, suscitînd apoi un tot mai mare interes în România anului 1848, și în România unită, interes care merge pînă

în zilele noastre”. Autorul italian se ocupă atît de memoriile și relatările contemporanilor lui Tudor, cît și de colecțiile de documente publicate de Nicolae Iorga; el investighează evoluția opiniilor cuprinse în **Almanahul curții, statului și principatului Valahiei**, din 1837, ce defineau ridicarea populară din 1821 drept „o anarhie”, pînă la 1842 cînd o numește „o insurecție a României” și la 1843 cînd vede în ea „începutul guvernării de către fiii patriei”. „Întreaga generație revoluționară de la 1848 se aliniază realmente pe linia lui Vladimirescu” — conchide istoricul italian.

Trecînd în revistă studiile a peste 20 istorici români care în ultimul secol și-au oprit cercetările asupra originilor și semnificațiilor revoluției de la 1821, inclusiv a figurii marelui ei lider Tudor Vladimirescu, Francesco Guida stăruie, pe bună dreptate, pe contribuțiile originale ca documentare sau interpretare, metodă de analiză sau informație, de la Ion Ghica și C. D. Aricescu, V.A. Urechia și Alexandru D. Xenopol pînă la Lucrețiu Pătrășcanu și Andrei Oțetea, N. Adăniloae și Vasile Maciu, Dan Berindei și Traian Mutașcu. Oprindu-se cu un profund respect asupra operelor acestora (ca și ale multor altora), Fr. Guida nu omite enumerarea punctelor de vedere ale istoricilor români și ajunge pînă la ultimele lucrări și comunicări datorate lui Marin Mihalache, D. Zaharia, Gr. Stețcu, I. Vataman, T.G. Bulat, Andrei Pippidi. Obiectivitatea discernămintului său critic rezultă și din modul în care — deși amintește scrieri de diferite orientări — apreciază lucrările elaborate în ultimele decenii de pe pozițiile materialismului istoric, inclusiv compendiile de istorie națională scrise de C. C. Giurescu și D. C. Giurescu, de Andrei Oțetea, Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihai Berza, Vasile Maciu, de Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu.

Reținem concluzia eseului dedicat de Fr. Guida istoriografiei românești a anului 1821, eseu care se înscrie între dovezile prestigiului dobîndit de științele istorice de la noi și, prin aceasta, se încadrează în circuitul valorilor intelectuale pe plan european și mondial: „Așa cum am arătat, istoricii români au analizat în profunzime revoluția de la 1821, eveniment de o covîrșitoare însemnătate pentru istoria României. Ei au reconstituit figura lui Vladimirescu recunoscut în mod public ca erou național și, indiscutabil ca o figură de mare importanță istorică. Din analiza făcută se desprinde nu numai vastitatea angajării istoriografiei românești față de Tudor Vladimirescu și de epoca sa, ci, totodată, calitatea științifică a acestei angajări”.

„Aproape toți iau armele”

VASILE ȘIMANDAN

Evenimentele revoluționare din Țara Românească din 1821 au avut un larg ecou și în statele italiene, care cunoscuseră în acea perioadă o puternică mișcare revoluționară îndreptată spre unitate națională, mișcare crunt reprimată de trupele Sfintei Alianțe. În presa italiană au apărut știri despre mersul revoluției, despre personalitatea lui Tudor Vladimirescu, ca și despre Ipsilante și mișcarea revoluționară inițiată de acesta. Cum era și firesc, știrile erau prezentate într-un spirit favorabil mișcării revoluționare a poporului italian, pentru a-i insufla acestuia încredere în victorie, cu toate eșecurile suferite până la acea dată.

La hotarul dintre deceniile 2-3 ale secolului XIX, Peninsula Apenină se înfățișa în structuri socio-politice pe cît de diversificate, pe atît de contradictorii. În timpul războaielor napoleoniene, Italia a fost unită de fapt sub dominație franceză. Congresul de la Viena al marilor puteri, în care un rol de seamă l-a avut țarul Alexandru II al Rusiei (1815), a restabilit vechea stare de fărîmițare politică, Italia rămînd împărțită în opt state; regiunea Lombardo-Venețiană; Piemontul sau Regatul Sardiniei în nordul Italiei; Regatul celor două Sicilii în sud; Statul Papal; Ducatele Toscana, Parma, Modena și Lucca, în mijlocul peninsulei.

Inițiată de către carbonarii, în jurul anului 1810, în sud, în munții Calabriei, mișcarea pentru unitatea națională a Italiei a crescut în amploare și intensitate. Tot carbonarii au fost inițiatorii mișcării revoluționare care a izbucnit în 1820 la Neapole și a cuprins în scurt timp și Sicilia. La Palermo, de pildă, masele au pus stăpînire pe oraș, dar mișcarea populară a fost, în cele din urmă, înăbușită în sine. În martie 1821, flăcările revoltei au cuprins Piemontul, unde în fruntea răsculaților s-a situat contele Santa-Rosa; mișcarea revoluționară s-a extins apoi și în regiunea Lombardo-Venețiană. Prin intervenția brutală a trupelor Sfintei Alianțe și îndeosebi a celor austriece, mișcarea revoluționară de renaștere națională a italienilor a fost crunt reprimată. Apreciind situația revoluționară din Europa, ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, contele Nesselrode, scria, la 31 ianuarie 1821, trimisului extraordinar al guvernului său pe lângă Curtea napolitană: „Cabinetele [Sfintei Alianțe — n.r.] n-au putut privi revoluția de la Neapole ca un eveniment absolut izolat. Ele au văzut în ea același spirit de dezordine și rebeliune care a tulburat atîta timp liniștea Europei și care, după cum se putea spera, fusese nimicid de rezultatele salvatoare ale pacificării generale. Acum,

însă, el s-a deșteptat din nou și încă în cîteva țări din Europa...”

Foarte curînd, în vecinătatea Imperiului autocratic țarist, a izbucnit o nouă revoluție în Țara Românească, iar mișcarea condusă de Ipsilanti, Eteria, s-a declanșat și ea în vederea afirmării cauzei naționale a poporului grec. Deși relatările despre aceste evenimente

Pagini de titlu ale unor ziare italiene de epocă, ce au consacrat numeroase articole și informații revoluției lui Tudor Vladimirescu

apărute în presa italiană erau incomplete, nu sesizau suficient de limpede amploarea participării maselor la revoluție și caracterul ei antiotoman, ele reușeau, totuși, să surprindă unele caracteristici ale istoriei românești.

Astfel *Gazzetta Piemontese*, după ce, la 1 aprilie, insera în coloanele sale știrea că „Bucureștii e în mare neliniște fiindcă turcii ies din fortărețe și se apropie de capitala Valahiei”, iar la 26 aprilie preciza „conform ultimelor scrisori de la Iași, din 13 aprilie, hotărîrile luate de Maiestatea lor împărăției Austriei și Rusiei cu privire la tulburările izbucnite în cele două principate ale Moldovei și Valahiei au produs acolo un efect teribil”, mai menționa: „Revoluția condusă de Tudor se aseamănă cu atîtea alte revolte parțiale care au avut loc din cînd în cînd în provinciile privilegiate ale Imperiului otoman, întotdeauna pentru a obține vreo nouă favoare și niciodată pentru a doborî imperiul. Ipsilanti numește Valahia „antica Dacia”.

De remarcat, deci, că ziarul caracteriza Principatele ca „provincii privilegiate”, caracterizate îndreptățit avînd în vedere regimul „Capitulațiilor”¹ în vigoare, în relațiile cu Imperiul otoman.

Într-o corespondență apărută în același ziar și primită, desigur, de la un negustor bucureștean, se arăta: „Tudor declară întotdeauna că nu vrea să lupte împotriva Porții, ci numai împotriva puterii tiranice a domnitorilor. Dar de ce cheamă la arme pe toți țărani tineri? De ce a dezarmat orașul nostru? Mitropolitul a fugit ieri seară împreună cu puținii boieri care rămăseseră aici. Noi sîntem îngrijorați peste măsură de viitor”.

Evident, îngrijorarea corespondentului izvoră din faptul că, în perioada revoluției,

(Continuare în p. 12)

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1975.

„ÎNTRU REALIZAREA ETERNEI DORINȚE A NEAMULUI NOSTRU UNIREA PRINCIPATELOR”

Documentele pe care le reproducem în acest număr au fost elaborate de Adunările Elective ale Moldovei și Țării Românești și de reprezentanții ai acestora într-un răstimp de trei zile, între 25 și 28 ianuarie 1859. Ele redau bucuria poporului român și a factorilor săi de răspundere la vestea dublei alegeri a lui Cuza. Printr-un efort de voință unanim, prin patriotism și înțelepciune politică, cele două Adunări Elective, exprimând dorința fierbinte de unire a românilor, au realizat în acele zile încă un pas important spre Unire — aspirație multiseclară a poporului nostru „de la Carpați pînă la Marea Neagră” — cum se arăta într-unul din documentele care dau o apreciere clară și precisă semnificației evenimentelor petrecute acum 117 ani. Astfel, în adresa înaintată de către deputații munteni lui Alexandru Ioan Cuza, prin care i se aducea la cunoștință rezultatul scrutinului din 24 ianuarie, se sublinia, că, prin votul lor, deputații s-au ridicat la înălțimea misiunii istorice ce le fusese încredințată de masele populare și „au sacrificat pe altarul patriei orice considerație de partidă”, reinviind astfel „acele frumoase suvenire ale străbunilor noștri, cari, cu toate desbinările lor, știau însă să-și dea mina cu inima curată, în timpuri critice și să facă deși puțini la număr, dar uniți, acele izbînzi eroice ce au susținut existența României”.

La rîndul lor, deputații Adunării Elective din Moldova, profund impresionai de opțiunea Adunării Elective din București, și-au exprimat încă o dată vibranta adeviziune și încrederea nestrămutată în triumful cauzei Unirii. Răspunzînd mesafului prin care Alexandru Ioan Cuza le aducea la cunoștință rezultatul votului exprimat în 24 ianuarie, la București, deputații moldoveni — întruniți în ședința din 28 ianuarie — arătau că, prin acceptarea de către domn și a tronului țării surori, s-a „făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru — Unirea Principatelor”. Succesele din 5 și 24 ianuarie 1859 reprezentau o încununare a luptei forțelor progresiste și patriotice din anii trecuți.

Dînd glas entuziasmului lor patriotic, dorinței de a dezvoltă neîntîrziat acest mare pas spre Unire, deputații moldoveni lansau, totodată, chemarea ca cele două Adunări să se întrunească la Focșani, ca unica și singura reprezentantă a românilor din ambele Principate.

În cadrul aceleiași ședințe din 28 ianuarie, Adunarea Electivă din Iași a adoptat o adresă de salut către Adunarea Electivă din București, care sintetiza starea de spirit a românilor moldoveni din acele memorabile zile. Actul dublei alegeri era apreciat ca „cea mai frumoasă pagină” a istoriei moderne românești. Moldovenii îi rugau pe frații lor să se unească „cu cererea ce am adresat lui Alexandru Ioan I, ca așa în curînd, povățuiți de marea idee și sub steagul Unirii, să ne întîlnim la Focșani, unde puînd mină în mină, să le legăm atît de strîns, încît chiar soarta cea mai rea să nu le poată despărți”. Adresa se încheia cu aceste patetice cuvinte: „Așadar, fraților, dispară dintre noi toată forma, toată deosebirea din afară! [...] Acum a sosit timpul ca să și lucrăm ca un singur și acelaș popu!”.

Entuziasmul moldovenilor era întru totul justificat, dar unificarea celor două Adunări era prematură și ar fi reprezentat o depășire a prevederilor Convenției. De altfel, după cum vom vedea în numerele următoare, unele din marile puteri care, în jocul lor politic, căutau să dea Convenției de la Paris o interpretare conformă intereselor lor, n-au întîrziat să-și arate surpriza și nemulțu-

mirea pentru alegerea aceluiași domnitor în ambele Principate. În aceste condiții, unificarea celor două Adunări ar fi putut determina reacții din exterior de natură a compromite înseși rezultatele obținute până atunci.

În ziua de 25 ianuarie 1859, Nicolae Golescu — numit de Cuza ministru de Interne în guvernul de la București — a lansat un apel către locuitorii Țării Românești, în care demonstra legalitatea dublei alegeri, „lucru ce nu este nici cum poprit de Convenție” și aprecia evenimentul ca pe „un pas înainte spre Unire”.

Documentele reproduse în continuare au fost extrase din lucrarea lui D. A. Sturdza: Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, București, 1912, pp. 770-771; 772-774; 795-797.

N. COPOIU

Adresa Adunării Elective a Valahiei către domnitorul Alexandru Ioan I, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859:

Înălțimile Sale Prințul Alexandru Ioan I Cuza, domnul Moldovei și al Țării Românești.

Prea Înălțate Doamne!

Adunarea Electivă a Principatului Țării Românești, deschizându-se la 22 ale curentului și, după verificarea mandatelor deputaților, constituindu-se ieri, la 24 ale aceluiași luni, în deplină legalitate, s-a primit datare a începe lucrările sale de la alegerea domnului, care este intilă operație ce i se prescrie de Convenție.

Aflindu-se, dar, ieri în număr de șasezeci și patru deputați din șaptezeci și șapte, adică peste 3 părți cerute de lege, a procedat la alegere și numele Înălțimii Voastre a leșit din urnă cu unanimitate tuturor voturilor, în aclamații entuziaste ale Camerei, ale numerosului auditor ce asista în tribuna ce i se hotărîse și ale poporului care cuprinsese deasul și curtea Mitropoliei.

Acest vot, Prea Înălțate Doamne, prin care toți deputații au sacrificat pe altarul patriei orice considerație de partidă, a reprodus acele frumoase suvenire ale străbunilor noștri, cari, cu toate desbinările lor, știu însă să-și dea mina cu inima curată, în timpuri critice și să facă, deși puțin la număr, dar uniți, acele izbznice eroice ce au susținut existența României.

Adunarea, avînd deplină convinge că veți face fetele-rea patriei, se socotește norocită a aduce la cunoștință Înălțimii Voastre rezultatul votărilor sale și a Vă ruza cu respect să binevoită, pînă la îndeplinirea tuturor formelor, a lua dispoziții pentru cîrmuirea treburilor Principatului.

Mesajul domnesc către Adunarea Electivă a Moldovei, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859, Iași.

Domnilor deputați,

Ieri, pe la 6 1/4 ore, Adunarea Electivă a Valahiei, întrunită în șeantă, ne-a acamat și ales, în unanimitate de 64 voturi, domn al Țării Românești. Mărima unui asemenea act național și necesitatea de a liniști grabnice agitația spiritelor din București ne-a îndemnat a răspunde fără întârziere la așteptarea Camerei și a poporului din Țara Românească, încredințată fiind că a poporului noastră este conformă cu dorințele unanime ale Camerei și ale întregii țări a Moldovei. Totodată, domnilor, gîsim de cuvîntul a vă aduce la cunoștință mijlocirea făcută de noi către Puterile Garante, pentru realizarea dorințelor roșite de Divanurile ad-hoc la anul 1857, cit și de Adunarea Electivă a Moldovei, prin votul său din 5 Ghenarie [ianuarie] 1859.

Dumnezeu să binecuvînteze Principatele Unite!

(Subscrîși) Alexandru Ioan

Din ordinul domnului, (Subscrîși) V. Sturdza, M. Kostaki, Gr. Balaș, C. Rolla, C. Milicescu, V. Alecsandri.

Procesul verbal IX al Adunării Elective a Moldovei, din 28 ianuarie (9 februarie) 1859:

Astăzi, în 28 ianuarie 1859, deschizîndu-se ședința sub președinția Înalt Prea Sf. Sale Păr. Mitropolit, se constată 41 membri față.

DI. M. Kogălniceanu citește Adresa răspunzătoare la citatul Mesaj al Înălțimii Sale, care cu aclamații și în strigăte de: „Vivat Unirea!”, „Vivat Alexandru Ioan I!” se adoptează de Adunare. Iar cuprinderea adresei este următoarea:

„Adunarea Electivă a Moldovei, în ședința sa din 26 ianuarie, a primit cu entuziasm Mesajul Înălțimii Voastre, prin care binevoită a o încununat și Adunarea Electivă din țara soră V-a ales domn al Valahiei și că Înălțimea Voastră ați și primit frînele guvernămîntului din București.

Moldovenii nu așteptau mai puțin de la patriotismul fraților lor de peste Mîleu, iar această Adunare Electivă, mîndră de aleșul ei și de domnul său, declară că Înălțimea Voastră, nepregetînd a răspunde la chemarea ce Vi s-a făcut prin legiuliți reprezentanți ai țării surori, că bine judecat de simțămintele reprezentanților Moldaviei și de inima întregii nații, căci prin această ați făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternelor dorințe a neamului nostru — Unirea Principatelor.

Prin un asemenea act, Înălțimea Voastră ați câștigat un nou titlu la amorul și recunoștința românilor.

În adevăr, chiar în ziua alegerii Înălțimii Voastre de domn al Moldovei, în 5 ianuarie 1859, Adunarea Electivă din Iași, reînnoind dorințele Adunărilor ad-hoc, roșite cu atîta unanimitate în zilele memorabile de 7 și 9 octombrie 1857, și de îndată apoi proclamîndu-Vă domn al Moldovei, a arătat, într-un chip manifest, ce idee personifică în Înălțimea Voastră și ce aștepta de la ocîrmuirea Înălțimii Voastre.

Adunarea Electivă din București, cu un patriotism mai presus de toată lauda, dînd tot Înălțimii Voastre unanimitate sufragilor sale, și așa proclamîndu-Vă de domn al Principatelor Unite, a arătat lumii că Valahia, întocmai ca și Moldova, vede în Înălțimea Voastră bărbatul chemat de Providență pentru a întemeia în faptă și deplin unirea ambelor țări într-un singur stat, statul României!

Cuprinderea împărtășirei ce despre acest mare act ați făcut marilor Puteri ale Europei și despre care ne-ați dat cunoștință a convins pe Adunare că Înălțimea Voastră ați știut a aprecia scopul actului național săvîrșit de ambele Adunări și a atribui adevăratul caracter ce sufragiul unanimitate al ambelor țări a voit a-i da.

Înălțimea Voastră, în fața țării, ați dovedit dar că întregul țară mărima mîsliei ce Vă este încredințată și că sînteți capabili de a o aduce la bun sfîrșit. Nația va fi recunoscătoare de năla inițiativă ce ați luat. Iar Adunarea Electivă, în deplină armonie și înfrățire ce întîlnește în întîrile Voastre și ale ei, este mîndră că Vă găsește precum V-a așteptat. Ea are convinge intimă că această norocită concorde se va păstra și se va întări din mult în mai mult, pînă cînd se va putea realiza cu deplinătate marele dor al nației române.

Adunarea Electivă are dar deplină încredere în lumina Vostru patriotism, în nestrămîntată Voastră voință, în cunoscuta Voastră țărde de suflet. Ea sperază că guvernămîntul Vostru se va ridica la acea putere a energiei, simțură proprie de a înlătura toate piedicile. Cît pentru Adunarea Electivă, întregul ei concurs este de mai înainte închezășlăut Înălțimii Voastre. Și declarîndu-Vă că și țara este gata de a face toate sacrificiile cerute de o așa mare trebură, Camera este în tot dreptul de a se crede adevărată reprezentantă a simțurilor Moldovei.

Spre deliberația și adoptarea măsurilor celor mai merite, pentru ca Unirea Principatelor să ajungă a fi un fact definitiv și recunoscut de areopagul Europei, concursul ambelor Adunări din Principate este necesitatea de întîlul ordin. Noi venim dar respectuos a Vă cere convocarea la Focșani a Camerelor din ambele țări.

Adunarea, întocmai ca Înălțimea Voastră, împărtășește speranța ce puneți în înalta îngrijire a Marilor Puteri închezășlăuitoare existenței Principatelor Unite.

Ea are conștiința asigurătoare că ele nu ar voi a aruna nația română în pericolul descalădărilor și în a prăpăstie de calamități, ci, din contră, prin un efect al înaltelor lor dreptăți, ele vor împlini cele mai legitime ale ei dorințe și vor întemeia liniștea și viitorul ei, conștiință, prin un vot aprobativ, o situație carea puterea lucrurilor l-a întârziat și gîndul destinului.

Iar Voi, o Doamne, chemat de Providență și de nație pentru a pune cea de pe urmă piatră la edificiul naționalității române, la care de atîci secolii lucrează generațiile noastre, urmați pe calea de patriotism și de abnegație ați întreprins, și plin de glorie și înălțare văstă de toată gura și de toată limba neamului nostru. Veți fi pururea înfîlț cetățean și binefăcător al României și cînei milioane de români, de la Carpați pînă la Marea Neagră, nu vor conțeni de a vă ura cu același strigăt, cu care astăzi Vă aclamă ambele Principate.

Să trăiască Alexandru Ioan Ier.

In cadrul aceleiași sedințe a luat cuvîntul deputatul A. Panu:

„Inima mea bate lovituri repezi, ca a flecărului român în momentele de față. Viseul acelor mare al nației române, înalta tuturor suferințelor, tuturor speranțelor altor generații, cari au căzut jertfă pentru cauza sfîntă, iată-o îndepărtată! Unirea Principatelor este făcută! România mărească și plină de putere se avîntă către viitor! România merge de acum pe calea mîntuirii și a destinului care o așteaptă între celelalte nații civilizate ale Europei! O! să salte! Să salte de bucurie bătrîni și tineri! Dumnezeu s-a arătat cu o protecție încredutată pentru nația română! Nu mai poate fi îndoială, nu mai poate fi frică în inima nimănui! Dumnezeu, Dumnezeu ne proteje! Edificiul nostru social se clădina pînă la temelie: dusmani numeroși și puternici ne amenințau de pretutindeni; acelu puțin cu credință păreau că văd pielea apropiată, cînd deodată alegerea Adunării proclamă domn un bărbat cu inimă și suflet mare. Tara se bucură și sperăază, și iată că frații noștri munteni zic domnitorului să se personifice ideea națională. Fii dar alesul nației române! Fii domnitorul a cînei milioane! Dumnezeu, Dumnezeu dar ne proteje! Înalte dar, fraților, pe urmele patriotismului și ale abnegărilor ce ne arată domnitorul nostru! Înainte pe calea dătoriei, ori și ce jertfă ar cere împururările!

În fața dar a mărețului act sâvîrit de Adunarea din București, noi să rămînem indiferenți! Noi să stăm necinști! la locurile noastre! D. Catargiu, în îngrîșirea patriotismului său, zice că nu trebuie să luăm asupra-ne răspunderea privitoare și pe Adunarea din țara soră! Nu, dar trebuie să ne înțîlim cu acelu frați de inimă mare, trebuie să ne închinăm lor ca unor mari patrioți. Ei bine!, unde să ne înțîlim! Ei ne dau coroana a trei milioane, ei vin, un popul întreg, ca să se confunde cu noi, și noi să stăm necinști pe băncile acestora, să nu mergem măcar la marginea apei primii! O! inimile domnitorilor Voastre se exprimă foarte eloquent prin aclamațiile unanime ce văd că se ridică la cuvintele mele: La Focșani dar, la Focșani!”

Mihail Kogălniceanu citește apoi a doua adresă către Adunarea din Valahia, care cuprinde următoarele:

Fraților! A trecut de abia un an, de cînd Adunarea ad-hoc din București, glorioasă voastră predecesoare, a adresat Adunării ad-hoc din Iași aceste cuvinte adeveră proorocii: — Patria și naționalitatea sînt în inima fiecărui român. Unirea a devenit credința noastră. De acum, fie-ne poartă cine de contră, Unirea este făcută pentru noi!

Și cu toate piedicile ce ați avut, votul vostru din 24 ianuarie a împlinit marea proorocie!

Chemind voi la tronul Principatelor Unite pe alesul Moldovei, prin însuși aceasta ați pus în lucrare marea și eternă dorință a nației noastre: Unirea țărilor surori. Glorie dar vouă, o demni filii al României!

Unind sufragiile voastre cu sufragiile noastre și ridicînd pe tronul tron al lui Ștefan cel Mare și al lui Mihail Viteazul pe Alexandru Ioan I, voi ați dat lumii o dovadă că antica virtute română încă n-a pierit din inima colonștilor lui Traian; voi v-ați făcut gloria familiilor voastre; voi ați îmbogățit istoria modernă a românilor cu cea mai frumoasă a ei pagină. Adunarea Electivă a Moldovei, aplaudind la actual vot de patriotism și la nobila înfățișare a domnului nostru și al vostru a luat, cu hotărîre de a conduce la un bun sfîrșit marea lucrare, a votat alăturata adresă de felicitare.

Această adresă este însăși profesia noastră de credință către voi. Precum pînă acum am fost strîns uniți în aceleași idei, în aceleași dorințe, în aceleași suferințe și în aceleași scop, asemenea, fraților, nu ne îndoiim că vom fi una și în adoptarea aceluor milioane, pentru a putea cu mai curînd pune cea de pe urmă piatră la edificiul naționalității noastre.

Vă rugăm dar ca să vă uniți și voi cu cererea ce am adresat lui Alexandru Ioan I, ca așa în curînd, povăluțiți

de marea idee și sub steagul Unirei, să ne înțîlim la Focșani, unde pînd mină în mină, să le legăm alți de strîns, înclt chiar soarta cea mai rea să nu le mai poată despărți.

Adunarea Electivă din Iași, delegînd din sinul ei pe deputații anume: M. Kogălniceanu, A. Panu, I. A. Cantacuzino, P. Rosetti și A. Mavrocordat îl însărează ca să fie către Adunarea Electivă din București interpreții frașetelor noastre lubri. În îmbrățișarea ce el vă vor da, priviți însăși îmbrățișarea a două milioane de români din Moldavia. Ei vă vor rosti din via gra! toată admirarea ce simțim pentru nobila voastră purtare, pentru aprinsul vostru patriotism, pentru rărul curaj cu cari ați știut a triumfa de piedicile din lăuntru și de spirital de partidă.

Așadar, fraților, dispară dintre noi toată forma, toată deosebirea din afară! Chiar numele Milcovului contenească de a mai exista în limbajul românesc! Dumnezeu ne-a făcut un singur și același popul. Acum a se simtă timpul ca să și lucrăm ca un singur și același popul!”

Apelul ministrului de Interne, Nicolae Goleacu, către locuitorii Țării Românești, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859:

Onor. Obșteasca Adunare Electivă, constituită la 24 ale lui ianuarie curent, a și ales, prin toate formele legale prevăzute de Convenție, cu unanimitate voturilor, de domn stăpînitor, al Țării Românești pe înălțimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei. Această alegere a fost acclamată de națiune și de oștire.

Onor. Obșteasca Adunare comunicînd, îndată, prin depeschă telegrafică, votul ei înălțimei Sale, Măria Sa a răspuns că primește cu mîndrie și recunoștință a fi șeful românilor de dincoace de Milcov, precum este și al fraților noștri de dincolo de Milcov.

Cu numirea dar a domnului stăpînitor, Călmăcămia, constituită de mai înainte pentru executarea operațiilor electorale, înclnd din funcții, Măria Sa Domnul a numit preșident al Consiliului Administrativ și ministru Secretar de Stat al Departamentului Justiției pe d-l Ioan Al. Filipescu, iar pe subsemnatul ca ministru Secretar de Stat al Departamentului din Lăuntru, înclndu-l totdeodată a lua cirna guvernului și a compune un minister provizoriu.

Acest înalt orlnd înclndu-se, înălțimea Sa a și înțîrî pe d-l Barbu Catargiu ca ministru al Finanțelor; d-l general Barbu Vlădolanu ca ministru al Mîliiei; d-l Ioan C. Cantacuzino ca ministru al Cultului și Instrucției Publice; d-l Grigore Filipescu ca ministru al Controlului și d-l Dimitrie Brătianu ca ministru din Afară.

Aceasta este noul orlnd de lucruri ce s-a așezat în țara noastră și asupra căruia subșcriul se simte dator să arunce o căntătură de ocliu, ca înclndu-l a și putem păși eu toți întră înclndirea dătorilor noastre cu înclpeclune și energie.

Românii dintr-aceste două țări declarare, prin organul generalcelor lor Adunări din anul 1857, că întrunirea acestor două Principate într-un singur stat, cu un șef dintr-o familie domnitoare din Europa, este o necesitate, principală ca să putem merge cu pas sigur pe drumul regenerării și împuternicirii naționale. Înălțele Puteri Garante nu gășă în milioane, în Conferințele de la Paris, a acorda cererea noastră în toată întregime; ele însă ne deschisă drumul ca noi înșine să putem ajunge la ținta dorită. De aceea, deși lasă o administrație oșbită pentru fiecare principat, însă le înseamnă legi identice, le dete instituții comune, ba chiar și de multe ori o acție comună.

Onor. Obșteasca Adunare Electivă de astăzi, alegînd de domn stăpînitor al Țării Românești pe înălțimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei, a făcut un pas înainte spre Unire, fără însă a face numai în persoana șefului statului, lucru ce nu este nici cum poprit de Convenție, iar nu și în administrația din lăuntru a țărilor, ce rămîne, conform Convenției, oșbită.

Așadar, onor. Adunarea Electivă, dîndu-ne de șef al statului pe alesul Moldovei, a făcut mai mult decît a ne da un domn; ea a conștiințat un princip, care este înrădăclnat în inimile tuturor românilor, princip ce, în aplicarea sa, desleagă una din cele mai mari greutăți ce înfășășă Convenția de la Paris, adică o acție comună în amîndouă Principatele, executată de doi șefi. Mai putem adăoga, că, cu această alegere, am dat fraților noștri din Moldova cea mai vie și cea mai mare dovadă de dragoste și încredere.

Astfel, cu alegerea Măriei Sale Alexandru Ioan I nu numai am înfrânt condiția cea mai însemnată pentru întărirea politică a țării, adunând, în mod frăcesc, într-o singură mină, puterea acestor două Principate, ci am întărit și societatea noastră, căci, prin alegerea unanimă a înălțimii Sale, unindu-se toate clasele într-un același sentiment, într-o aceeași idee, unitatea societății noastre, de acum înainte, este asigurată pentru totdeauna, de vom ști să o păstrăm intactă și să ne aducem aminte că Unirea face Puterea, și că slăbiciunea societății, în genere, este vătămătoare și fatală tuturor claselor și mai cu osebire celor avute.

Fiind dar înverdată că această nouă situație este cea mai firească, cea mai legală și totodată cea mai fericită și cea mai frumoasă ce putem accepta, sîntem încredințați că toți fără deosebire, atât cetățeni, cît și funcționari, se vor pătrunde de mîsla și de noile îndatoriri ce ea impune tuturor cetățenilor în genere, și mai cu osebire aceloră căroră este încredințată aplicarea legilor. Onoarea, probitatea, patriotismul, activitatea, energia și blîndețea, trebuie să prezide de acum înainte la toate actele noastre publice și particulare. Dar, frașilor, cu cît o poziție este mai înaltă, cu atît avantajele ei sînt

mai mari, cu atît și datorile trebuiesc îndeplinite cu mai multă cumpătate și sfințenie. Să ne sîlim dar, să ne punem toate puterile, ca să ne arătăm demni de poziția ce am dobîndit cu ajutorul Europei, care ne urmează astăzi cu o privire îngrijită și plină de amor, în toate actele noastre naționale. Să ne arătăm cum sîntem din natura noastră, iar nu cum sîntem din poziția noastră așa de greu și într-un timp așa de îndelungat, ne făcuse să fim. Să dovedim, prin sacrificiile noastre de toate zilele pentru binele comun, prin respectul nostru pentru legile nouă, că, într-adevăr, amorul patriei ne-a sanctificat și ne-a ridicat la o înălțime unde interesele egoiste nu pot să ne atingă.

Nol, mai cu osebire, carl sîntem funcționarii publici, să facem pe toți cetățenii să creadă că de astăzi înainte au o patrie liberă, unde legea este dreaptă și ocrotitoare. Dumnezeu este cu noi, frașilor; să fim și noi cu credința la dînsul și România va fi tare și fericie.

Să trăiască Principatele Unite! Să trăiască înălțimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei și al Țării Românești!

Ministru din Lăuntru (subscrier),
Nicolae Gulescu

„APROAPE TOȚI IAU ARMELE“

(Urmare din p. 8)

activitatea comercianților fusese serios stînjinită. Într-o altă știre, provenită tot din București, se relatea că armata lui Tudor care pătrunsese în Capitală avea în dotare și tunuri: „pe 22 aprilie, Tudor a încercat cele șapte tunuri, dintre care trei suedeze [...]“.

La 7 iunie, ziarul amintit scria: „Primele mișcări sînt cele ale lui Tudor Vladimirescu, muntean. În Mica Muntenie, ele erau îndreptate împotriva [...] fanariților care sînt mari familii grecești, bogate, care locuiesc la Constantinopol, în Fanar, și dintre care se obișnuia să fie aleși domnitorii celor două Principate, dragomanii Porții și alte funcții importante încredințate de guvern grecilor. Între daci [adică mîteni și moldoveni], care sînt chiar descendenții vechilor romani și grecii originari există o mare diferență și aceasta e și mai mare între ei și sîrbi și bulgarii de origine slavă [...]“. Cele două Principate care ajung la Dunăre se bucură de largi privilegii și o independență aproape deplină față de Poartă; musulmanii nu au dreptul de a-și stabili sedii fixe în acele provincii. Și de aceea, protestele acelor popoare nu sînt îndreptate împotriva turcilor, ci împotriva principilor greci care guvernează fără cu putere absolută și care o împovărează și care impun biruri după plăcerea lor și pentru a-și satisface aviditatea lor și pe cea a clienților lor“.

Spre sfîrșitul lunii iunie, *Gazzetta Piemontese*, citind surse din Augsburg, insista, printre altele, asupra caracterului social al mișcării, subliniind faptul că „în Mica Valahie aproape toți iau armele pentru a fi eliberați de impozite“.

Sfîrșitul tragic al lui Tudor Vladimirescu este relatat în acest fel de *Gazzetta Piemontese*: „Cunoscutul conducător [...] Tudor Vladimirescu care, așa cum afirmasem deja fusese surprins în Pitești, a fost dus din ordi-

nul lui Ipsilanti ca prizonier la Tîrgoviște [...] și condamnat la moarte“.

La rîndul său, ziarul *L'Osservatore Triestino* scria că revoluția „a apărut în Muntenia, pornită de Tudor“, menționînd apoi că „revoluția se extinde asupra întregii Valahii, a Moldovei și Bulgariei. Mulți turci au fugit în munți de-a lungul frontierelor; o parte au fost prinși și executați de către arnăuți, o mică parte se află în lazareturile austriece“.

Occupîndu-se de caracterul și scopul mișcării, *L'Osservatore Triestino* preciza: „Puțin timp după moartea domnitorului Alexandru Șutzu, în Valahia izbucnise o revoltă, în fruntea căreia se afla unul numit Tudor, care în anii trecuți fusese în armata rusă ca voluntar, promovat la gradul de ofițer și care de atunci își luase numele de Vladimirescu. Această revoltă, la care nu au luat parte decît panduri și arnăuți și care, de altfel, conform propriilor declarații și publicații ale aceluia conducător, nu trebuia să fie îndreptată împotriva Porții, ci doar împotriva boierilor și funcționarilor publici ai țării, crescîndu-se în timpul trecerii la noua domnie, înct Tudor putu să străbată nepedepsit o considerabilă parte a țării, așa-numita Mica Valahie (ținutul Craiovei), progresele sale ulterioare devenind îngrijorătoare [pentru asupritori — n.r.]“.

Ziarul *Giornale del Regno delle Due Sicilie*, menționînd că se bazează pe o scrisoare a unui comerciant din București, datată 6 aprilie 1821, scria: „După moartea ultimului principe, Tudor Vladimirescu a provocat o revoluție a pandurilor și a țărănilor din Mica Valahie, ceea ce trebuie să-i fi reușit cu atît mai ușor, prin împrejurarea că, în ultimul război i-a condus pe acei panduri uniți într-un corp liber privilegiat. Revoluția a izbucnit și din zi în zi se mărea afluența nemulțumiților“.

File din lupta antifasciștilor români

DOSARUL P.I./644

MIHAI DOGARU

Brașov, 6 noiembrie 1936. La ora 3 dimineața, doi agenți de poliție se prezintă în strada Regele Carol nr. 56-58, unde se află locuința avocatului Radu Olteanu, pătrund în casă și efectuează o minuțioasă percheziție. În procesul-verbal de constatare, încheiat „la fața locului”, se menționează că au fost găsite următoarele: 32 exemplare dintr-un volum de poezii revoluționare, intitulat *Clocotul muncii*, imprimat la tipografia „Victoria” din Piatra Neamț; 36 gravuri editate de Liga Contra Prejudecăților, conținând și un apel al acestei organizații de masă (creată în februarie 1935 și dizolvată de autorități în iunie același an) care activa sub conducerea comuniștilor; 69 exemplare din manifestul intitulat *Apărarea culturii*, ce populariza lucrările Congresului scriitorilor antifasciști ținut în iunie 1935 la Paris, cu participarea unor delegați din numeroase țări ale lumii; un manuscris de 22 pagini intitulat *Adevărata față și adevăratele soluții ale crizei* — autor, **Radu Olteanu**; broșura *Les héros de la Roumanie antifasciste* („Eroii României antifasciste”); două scrisori trimise lui Radu Olteanu de către deținuții politici din închisorile Brașov și Doftana.

Glasul celor internițați

Documentele găsite vor constitui piese ale dosarului în procesul penal pe care autoritățile îl vor intenta avocatului Radu Olteanu. Îndeosebi cele două scrisori vor fi invocate ca argumente forte ale acuzării, cîntărind greu în formularea sentinței. Cît timp va dura procesul, cu prilejul fiecărei ședințe se va insista în termeni categorici asupra faptului că „s-a găsit la inculpat o scrisoare primită de la deținuții politici din închisoarea Brașov, arestați pentru propagandă comunistă, precum

și o scrisoare primită de învinuit de la deținuții comuniști de la închisoarea Doftana”.

Să ne oprim mai pe larg asupra celor două documente menționate, pentru că ele constituie emoționante mărturii ale luptei comuniștilor și antifasciștilor români în deceniul patru al secolului nostru. Ele relevă încă odată faptul că, în condiții neînchipuit de grele, înfruntînd regimul de distrugere fizică și morală din închisori, deținuții politici, comuniștii în primul rînd, au dat o strălucită pildă de fermitate și consecvență revoluționară.

Astfel, în scrisoarea deținuților politici din Brașov, în fruntea căroră se afla tînărul comunist Nicolae Ceaușescu, sînt redat numeroase exemple privind modul inuman în care autoritățile încercau să înfrîngă dirzenia comuniștilor arestați. „În afară de bătaie — scriau ei — spre a sili la declarații, jandarmii au adus pe părinți, soții, ameninșînd și bătînd în fața lor pe cei închiși”. În finalul documentului citim: „Deoarece dl. avocat dr. R. Olteanu se integrează mișcării democratice pentru apărarea deținuților politici, ar fi cazul ca să se facă în așa fel ca să dispară aceste lipsuri care produc suferințe mai mici sau mai mari printre noi și care pot fi cu totul înlăturate, organizînd o apărare mai intensă. Deoarece dl. avocat R. Olteanu, apărător al deținuților politici, se încadrează în mișcarea pentru apărarea libertăților democratice și a apărării regimului politic în închisori, ar fi cazul ca să vie mai des și regulat pe la închisoare (care nu e departe de Tribunal și de locuința d-sale) pentru a vedea cum stau acesteia nu numai sub raportul juridic, dar și sub raportul regimului politic și material. D-lui ar putea să ne ajute pentru:

- a) cîpătarea diferitelor ziare și publicații;
- b) dreptul de a sta ziua în curte (așa nu stăm decît 2 ore cu ocazia plimbării);
- c) pături, paturi, gaz;
- d) mîncarea rației de mîncare, care e de 3 lei pe zi.

Ar trebui analizată posibilitatea formării, afară, a unui comitet pentru apărarea deținuților pol[itici] Brașov pentru ajutorarea materială: alimente, mîncare gătită, bani etc.

În așteptarea întrevederii cît mai curînde cu d-voastră, d-le doctor R. Olteanu, vă transmitem căldurosul și frășescul nostru salut pentru ceea ce ați făcut pînă în prezent pentru ușurarea traiului destul de greu la care sîntem condamnați de regimul de azi.

Deținuții politici — Brașov”.

Despre asprul regim la care erau supuși deținuții politici ne vorbește și cea de-a doua scrisoare adresată avocatului Radu Olteanu: „Deși forțele democratice din Occident se împun pe zi ce trece, deși partidele mari și însuși guvernul se declară pentru democrație, el înțelege totuși să protejească în închisoarea Doftana un regim de distrugere și exterminare prin căile cele mai barbare pentru deținuții politici. Să nu-și închipuie nimeni că în urma bătăilor grozave, cînd deținuții politici au fost ținui la sece în întunecoase D, E, F și G [...], s-au luat măsuri de îmbunătățire a situației

lor. În ciuda tuturor campaniilor care s-au dus în ziare în acest timp, Direcția Generală a Închisorilor a înțeles că dea mandat liber, în opera de exterminare, căldului director Săvescu. Și, într-adevăr, deținuții politici au suferit mai departe următorilor tratament: celor care veneau la Doftana li se cerea să dea declarații de renunțare la ideile lor politice și apoi să bată în poartă de către gardieni, pe urmă să fie izolați în celele întunecoase, fără plimbare și zilnic bătăuți timp de 3-4 săptămîni.

Pînă la 14 februarie 1936, deținuții politici au avut 1/2 oră plimbare; alimentele care veneau de la rudele lor erau parte confiscate și parte nu se dau deținutului, ci se vin în magazie; din aceste alimente, o parte fură gardianul și din rest se dau cîte 100 grame pe zi deținutului. De citit nu se acordă nimic. Bătăile individuale continuă sub această formă: deținutul este chemat la cancelarie, dar fiind dus [odată plecat — n.a.] se schimbă destinația și e băgat într-o cameră a deținuților de drept comun, agenți ai administrației. Poșta care este expediată de către deținuții politici este oprită și la telegramele venite de la rude răspunde însuși directorul că «deținutul se simte bine». Vorbitorul nu se acordă decît 2-3 minute și dacă deținutul vorbește ceva de regimul la care este supus, este bătut crud apoi. Directorul Săvescu, la inspecție, dacă i se raportează de către deținut, care cere încetarea bătăilor, încetarea teroarei, răspunde cu sarcasm și cinism diabolic că acestea nu vor înceta niciodată.

Sub acest regim de continuă teroare și cu o hrană de cea mai proastă calitate posibilă, care constă dintr-o bucată de mîlai amar și rîncea de 400 grame și apă acrișoară, care poartă numele de ciorbă, și într-o completă izolare au stat deținuții politici pînă la 14 februarie, cînd directorul călău a găsit că o duc prea bine. Între 14 februarie și 7 martie au fost înmuși 40 deținuți la întineric, dintre ei au fost bătăuți grav 21 [...] În 14 februarie, s-a răpit și plimbarea de 1/2 oră, așa că deținuții politici sînt obligați să stea tot timpul în celulă; nici măcar la fereastră nu au voie să stea, sub pretextul că fac semne [...]. Pentru a duce la disperare și completa demoralizare pe deținuți, bolnavi toți de plămîni și inimă în urma bătăilor primite, [directorul] cheamă la cancelarie în dimineața zilei de 19 martie pe [mai mulți] deținuți [...]. Aceștia, în loc să fie duși la cancelarie, sînt duși în pivnița directorului, cîte doi, și bătăuți cu sape și hîrlețe de 3 gardieni și 4 deținuți de drept comun, în chip atît de groaznic, timp de 2 ore, încît au leșinat fiecare de cîte 2-3 ori. Apoi sînt duși într-un coridor lîngă cantină și lăsați 3 ore; fiecare a lăsat cîte un lac de sînge pe locul așezat. După masă sînt din nou duși în pivniță și din nou la fel bătăuți; în timpul leșinului li s-au furat tot ce au avut la ei; celor care purtau ochelari li s-au furat pînă și ochelarii. A doua zi, vineri 20 martie, sînt chemați alți 8 deținuți politici la cancelarie; sînt scoși din celulă cu forța și

li se aplică același tratament ca și celor cu o zi înainte. Gardienii bătăuși au declarat că directorul le-a spus că pot chiar să-i omoare, căci se va putea pretexta acum că au murit de tifos.

În ziua de 21 martie, vine dl. inspector Glod și constată aceste crime săvîrșite de căldul Săvescu și este atît de impresionat de aceste acte de banditism încît dezaprobă vehement pe director și ia declarații celor bătăuți. În urmă, sînt concediați 6 gardieni bătăuși și apoi reprimiți. Deși dl. inspector Glod a constatat ilegalitatea și crimele săvîrșite, teroarea continuă cu furie și mai mare, 42 deținuți sînt mutați la secțiile întunecoase: D, E, F, G, și H și bătăile continuă cu mai multă furie, fîpotele celor bătăuți fac zilnic o larmă îngrozitoare în întreaga închisoare. În ziua de 11 aprilie vine un procuror din Prahova și, în loc să ancheteze, trage un cheș cu directorul și seara trece prin secția A fără a se interesa de situația deținuților [...]. Acum, din cei 102 deținuți politici din Doftana, 42 sînt la secțiile întunecoase D, E, F, G și H și restul de 60 sînt împrăștiați la secțiile A, B și C, toți fiind înmuși în continuă teroare, cu bătăi zilnice, fără alimente, făcînd greva foamei cîte 3-4 zile în fiecare săptămînă, cu toții îmbolnăviți în urma foamei, frigului și bătăilor.

Strigătele de ajutor ale deținuților politici din Doftana se îndreaptă către întreaga suflare democratică a acestei țări și cere ancheta d-lui procuror general, cere darea în judecată a căldului asasin Săvescu, cere legalitate și regim politic pentru deținuții politici din Doftana, prin deschiderea celulelor, încetarea bătăilor, hrană mai bună, predarea celulelor în celulă, acordarea [dreptului] lecturii, admiterea saltelelor și darea înapoi a ateliereilor și uneltelor răpite de administrație".

Procesul avocatului

Pe baza documentelor confiscate în urma percheziției din dimineața zilei de 6 noiembrie 1936, autoritățile l-au acuzat pe avocatul Radu Olteanu de «uneltire împotriva ordinii și siguranței publice», întocmindu-i dosarul penal cu numărul P.I. 644/1937, care însumează (fără anexe) 247 file.

Intellectual de prestigiu, publicist și jurist democrat, Radu Olteanu (1901-1969) se remarcă, în perioada de după 1930, ca o figură activă pe tărîmul luptei antifasciste, împotriva tendințelor expansioniste ale hitlerismului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității țării. Ca jurist, a luat apărarea multor comuniști și antifasciști chemați în fața instanțelor de către autorități. În calitate de șef al organizației Brașov a Partidului Radical-Tărănesc, el a militat pentru colaborare cu partidul comunist, situîndu-se în rîndul intelectualilor progresiști care au înțeles sensul profund patriotic și democratic al liniei politice a P.C.R. Este perioada în care s-a întărit

(Continuare în p. 16)

Comisarul IOAN ȘULEA

Lt. col. MIHAI GROZAVU

Ioan Șulea.
Un nume devenit familiar bucureștenilor mai cu seamă datorită bulevardului care străbate unul dintre cele mai noi cartiere ale Capitalei — Titan.
Citiți însă cunosc biografia acestui luptător, faptele care au determinat acordarea numelui său unei importante artere a Bucureștilor?

Născut în Transilvania, pe meleaguri făgărășene, în satul Părău, Ioan Șulea abia împlinise vârsta de 13 ani când a suportat una dintre cele mai grele lovituri ale vieții: moartea tatălui cit și a fratelui său mai mare, pe front, în Italia, în timpul primului război mondial, înrolați în armata Imperiului austro-ungar. Împreună cu mama sa, Ioan a trecut clandestin în vechiul regat. Faptul s-a petrecut cu puțin înainte de îndeplinirea vechiului și marelui vis al tuturor românilor — desăvârșirea unității statale, la 1 decembrie 1918. Semnificația acestui eveniment, pe care toți din jurul său îl comentau cu însuflețire, copilul Ioan Șulea avea s-o înțeleagă treptat, odată cu trecerea anilor, cu maturizarea.

Atras încă din primii ani ai tinereții de mișcarea revoluționară, tânărul muncitor timplar Ioan Șulea a participat activ la acțiunile sindicale, unde a transmis cuvântul partidului comunist — scos în afara legii de autoritățile vremii. Împreună cu soția sa, Sara, și ea participantă la lupta revoluționară, a acordat găzduiri unor activiști ilegaliști, locuința sa devenind, în acei ani de grea luptă împotriva nedreptății, loc conspirativ de întâlnire. „Aveam doar 5-6 ani — relatează fiul cel mare, Alexandru, astăzi ofițer superior în

Ministerul de Interne — dar țin foarte bine minte cum, atunci când a început războiul, în casa noastră din Ferentari, au început să vină pe la noi tot mai mulți prieteni de-a tatei. Unii plecau repede, alții rămăneau zile și chiar săptămâni și stăteau ascunși, în pivniță, ori în atelierul de timplărie. Nu-mi dădeam seama de ce mă trimiteau pe mine să văd dacă este vreun gardian pe stradă când voiau să plece. Mi-a explicat mama, ceva mai târziu, prin 1942, când am însoțit-o la Școala de jandarmi unde tata se afla arestat. După ce tata a fost condamnat pentru activitate ilegală, mama a plecat cu noi, cu mine și cu fratele mai mic, Andrei, la bunica, lângă Făgăraș. Dar n-a trecut mult și a fost și ea arestată și trimisă din post în post până la București...”

După victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, Ioan Șulea și-a continuat activitatea revoluționară în Capitală. El a participat cu

entuziasm la aplicarea măsurilor luate de partid — în ansamblul marilor transformări pe care le cunoștea istoria patriei — pentru democratizarea aparatului de stat, pentru transformarea acestuia într-un apărător ferm al cuceririlor revoluționare. Printre cei dinții reprezentanți ai P.C.R., încadrați în aparatul Ministerului de Interne s-a numărat și Ioan Șulea, numit comisar șef la Prefectura Poliției Capitalei.

În noua funcție, în care a fost trimis de partid, Ioan Șulea a luat parte activă la înființarea Sindicatului lucrătorilor din poliție, a atragerii elementelor cinstite la acțiunile favorabile mișcării revoluționare. Ioan Șulea veghea la apărarea intereselor cauzei pentru care luptase din tinerețe, acționa ferm pentru demascarea elementelor reacționare, pentru lărgirea și mobilizarea nucleului de cadre din poliție devotate poporului, apropiate partidului comunist. „Comisarul-șef Ioan Șulea era suprasolicitat și, totuși, nu pregeta să-și asume noi obligații, să se afle printre primii atunci

cînd se cereau a fi îndeplinite misiuni grele și periculoase" — își amintește, în legătură cu acei ani, maiorul de miliție în rezervă Romeo Grossu.

În ziua de 8 noiembrie 1945, Prefectura Poliției a fost informată că în Piața Palatului se adunaseră cîteva grupuri de huligani care, începuseră să atace echipele de muncitori ce asigurau alături de poliști, paza instituțiilor centrale și sediile unor organizații politice. Era una din acele acțiuni la care recurgeau cecurile reacționare pentru a intimida populația ce se unea tot mai strîns în jurul Partidului Comunist Român. Fără a mai aștepta dispoziții, toți poliștii comuniști de la Prefectura Capitalei au plecat imediat în Piața Palatului ca să asigure securitatea sediilor centrale și ordinea publică.

Comisarului-șef Ioan Șulea, i-a revenit misiunea ca, împreună cu alți poliști — între care ajutorul de comisar, Dumitru Ciacanica, în prezent colonel de miliție în rezervă — și muncitori, să apere clădirea Confederației Generale a Muncii. În piață tocmai sosise un autocamion cu muncitori, în sprijinul celor care făceau de pază ori demonstrau pașnic prin fața instituțiilor centrale. Grupul de huligani au atacat autocamionul, l-au răsturnat și incendiat. Cînd muncitorii și poliștii au alergat pentru a-i salva pe cei prinși sub mașină, huliganii au deschis focul. Printre cei care și-au pierdut viața s-a numărat și Ioan Șulea — vrednic apărător al noii ordini populare din patria noastră.

Zece ani mai tîrziu, drept recunoștință pentru jertfa supremă, i s-a conferit post-mortem „Ordinul apărarea patriei”, clasa I.

DOȘARUL P. I. /644

(Urmare din p. 14)

colaborarea P.C.R. cu celelalte forțe democratice, antifasciste din țară, inclusiv cu personalități și cercuri politice burgheze nefasciste receptive la linia politică promovată de comuniști.

Din rechizitoriul prezentat la 8 noiembrie 1936 în fața completului de judecată, de către prim-procurorul Parchetului Tribunalului Brașov, rezulta că inculpatul „cu știință, depășind atribuțiile sale de avocat și apărător al celor implicați și traduși în fața instanțelor de judecată, s-a identificat, încadrîndu-se în mișcarea pentru așa-zisa apărare a libertăților democratice și a apărării regimului politic în închisori [...], luînd parte la procesele comunistilor Constantinescu-Iași, la Chișinău; Bugnariu Teodor din Cluj; C.F.R. Grivița și Ana Pauker la Craiova și la aproape toate procesele de la instanțele militare și civile din Brașov, întreprînd legături și primind scrisori de la comuniștii de prin închisori și de la Comitetul mondial contra războiului și fascismului din Paris”.

Formulînd și alte „dovezi de vinovăție”, rechizitoriul conchidea: „Înaintăm și pe individul dr. Radu Olteanu cu concluziuni de arestare, faptele fiind extrem de grave, în interesul special al instrucției și al siguranței publice”.

Prin ordonanța judecătorului de instrucție din 9 noiembrie 1936 s-a emis mandatul de arestare preventivă, iar pentru ziua de 18 ale aceleiași luni au fost citați numeroși martori, între care amintim pe profesorul comunist Ilie Cristea, avocatul Grigore Iunian ș.a.

De cîteva ori, procesul s-a amînat din cauza unor „erori de procedură”. În tot acest timp, Poliția și Siguranța au trimis mai multe note informative prim-procurorului pentru a-i furniza elemente acuzatoare suplimentare. Într-una din acestea se preciza că acuzatul figura în scripte „ca unul ce activează în mișcarea comunistă, fiind conducătorul organi-

zației antifasciste din localitate, organizație comunistă camuflată”. Din modul în care erau formulate acuzațiile, din repetarea obsedantă a termenului „comunist”, reiese limpede adevăratul substrat al procesului. El exprima, ca și alte procese din acei ani, teama autorităților față de amploarea mișcării comuniste din România; prin poziția adoptată în probleme esențiale ale prezentului și viitorului țării, Partidul Comunist Român se situa în fruntea luptei maselor populare pentru drepturi și libertăți politice și sociale, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei.

Cum era și firesc, procesul intentat a stîrni indignarea forțelor democratice. 15 avocați de prestigiu, în frunte cu Grigore Iunian — președintele Partidului Radical-Tărănesc — s-au prezentat ca apărători, demonstrînd netemeinicia acuzațiilor, cerînd stingerea procesului și scoaterea lui Radu Olteanu de sub acuzare. La 4 februarie 1937, apelul împotriva ordonanței definitive pronunțate de judecătorul de instrucție al Tribunalului Brașov a fost respins, procesul fiind reluat cu „ușile închise”. În ședințele din 31 martie, 9 și 15 aprilie 1937 și în ciuda energicelor intervenții ale avocaților apărării, acuzatul a fost condamnat la 6 luni închisoare corecțională, 1000 lei amendă și 500 lei cheltuieli de judecată.

Procesul fusese înscenat de autorități cu scopul evident de a intimida forțele democratice, antifasciste, de a limita influența mereu crescîndă a comunistilor în viața politică a țării. În final, însă, el a reprezentat un succes al comunistilor și antifasciștilor români, căci la 8 iulie 1937, în urma unui nou recurs înaintat Curții de Apel, avocatul Radu Olteanu a fost în sfîrșit, achitat și pus în libertate.

VITEJII LUI ABD el - KRIM

CONSTANTIN BOTORAN

București, sfârșitul lunii aprilie 1931. Grupuri de oameni cu fețe arămii și vorbind o limbă semănând cu cea turcească, în care se amestecau multe cuvinte franțuzești, dar cu o pronunțare specială, se vedeau pe unele străzi ale orașului.

Așa începea un reportaj intitulat Strănepoții lui Abd el-Krim în Capitală și apărut în Realitatea ilustrată din 16 aprilie 1931. Acești musafiri ai cetății lui Bucur, preciza autorul reportajului, erau membrii unui trib din regiunea Rifului (Maroc), alungați din locurile natale de nevoi și de persecuțiile la care fuseseră supuși de către autoritățile coloniale. După ani de viață nomadă, petrecuți printr-o serie de țări ale Europei, cele 40 familii rifane se instalau la marginea lacului Herăstrău. Sperau că Legația franceză din București le va înlesni drumul spre Riful lor natal, regiune ale cărei plaiuri fuseseră pîrjolite de un crîncen război purtat ani în șir de populația de aici împotriva armatelor coloniale.

Profesorul infringe generali

Timp de peste patru secole, începînd cu 1497 cînd spaniolii s-au instalat la Melilla, eforturile lor de a cucerii Marocul se soldaseră doar cu ocuparea cîtorva puncte de sprijin pe malul mării Mediterane (Ceuta, Alhucemas, Vêlez de la Gomora); dincolo de perimetrul acestor orașe se întindeau pămînturile triburilor rifane libere.

Începutul veacului nostru a găsit marile puteri europene angajate într-o aprigă dispută pentru cucerirea Marocului. Rivalitatea anglo-franceză pentru supremație în Maroc a adăugat motivelor de ordin economic și considerente strategice. Ea a sfîrșit în anul 1904 cînd cele două puteri au ajuns la o înțelegere, potrivit căreia Franța se angaja „să nu împiedice acțiunea Angliei în Egipt”, iar aceasta la rîndul ei, acorda partenerului său mină liberă în Maroc. Intervenția Germaniei a făcut ca evenimentele care s-au petrecut în primul deceniu al sec. XX în acest colțșor din nord-vestul Africii să amenințe serios

pacea lumii¹. În cele din urmă, prin Tratatul franco-spaniol din 27 noiembrie 1912, teritoriul Marocului a fost împărțit în două protectorate — francez și spaniol — și o zonă internațională, care îngloba portul Tanger și împrejurimile sale. Datorită izbucnirii primului război mondial, teritorii întinse din cele două protectorate au rămas în afara controlului administrației coloniale. Era vorba de regiunile muntoase ale Atlasului Mijlociu și Atlasului Superior, greu accesibile, brăzdate de defilee adînci și sălbatice. Cea mai întinsă regiune liberă, devenită un simbol al rezistenței marocane în fața colonialiștilor, se întindea pe platourile rifane în zona spaniolă. Populația Rifului era formată din triburi berbere, care, de-a lungul istoriei, nu cunoscuseră dominația străină. Ele rezistaseră cu succes atît cuceritorilor romani, cît și sultanilor turci.

Imediat după terminarea primului război mondial, guvernul spaniol s-a grăbit să treacă la „pacificarea” întregii zone ce-i fusese repar-tizată prin Tratatul din 1912, inclusiv cea a

¹ Vezi articolul Ocuparea Marocului, Magazin Istoric, nr. 3/1968.

Rifului. Comandantul suprem spaniol din Maroc, generalul Berenguer, a întocmit un plan porivit căruia trebuiau aduse la ascultare mai întâi triburile Andjera și Djebala, situate la 30-40 km depărtare de litoral, pentru a avea apoi mină liberă în regiunea rifană. Triburile Djebala erau conduse de Raissuli, supranumit „urmaș al Proorocului”, vestit prin incursiunile sale asupra zonei Tangerului și a posesiunilor spaniole de pe litoral. La începutul războiului mondial, pentru a stăvili re-

Abd el-Krim

În p. 17:
șarjă
a cavaleriei
rifane

petatele atacuri ale lui Raissuli, guvernul spaniol încheie cu acesta o înțelegere, recunoscându-l ca „guvernator suprem al regiunii muntoase”. În timpul războiului, însă, Raissuli a fost subvenționat și de germani, interesați în crearea unei stări de spirit antifranceze și antispaniole în această zonă. Acum, Raissuli trebuia pedepsit pentru duplicitatea din timpul războiului, iar „banda” sa zdrobită. Așa suna ordinul de atac adresat trupelor spaniole de către generalul Berenguer la începutul lunii aprilie 1921.

Ofensiva spaniolă împotriva triburilor Djebala s-a desfășurat cu succes și „guvernatorul suprem al munților” se afla în pragul înfringerii. Dar, deodată, mersul evenimentelor din regiunea Rifului s-a schimbat. Triburile berbere de aici, organizate și conduse de Mohamed Ould Abd el-Krim el Khettabi, cunoscut sub numele de Abd el-Krim¹, cum se numise și tatăl său, s-au ridicat hotărâte la luptă.

Comandantul trupelor spaniole din regiunea Rifului, generalul Silvestre, în fruntea unei armate de 24 000 soldați, a încercat să pătrundă în interiorul acestei zone, dar a suferit

¹ Își făcuse studiile la Melilla și apoi la Fès, unde funcționase o perioadă de timp ca profesor la școala musulmană. Întors la Melilla, a ocupat o vreme funcția de magistrat. Încă din acea perioadă, Abd el-Krim îndemnase poporul — prin intermediul unor publicații, multe tipărite de el — la luptă pentru alungarea coteritorilor. Arestat în 1915 și interzis de către autoritățile coloniale spaniole, a reușit să evadeze, retrăgându-se în zonele muntoase din Rif. S-a ocupat intens de organizarea și conducerea celor 12 triburi rifane, pregătind lupta de rezistență împotriva colonialiștilor.

o zdrobitoare înfrângere lângă Annual. Cea mai mare parte a corpului expediționar comandat de el a pierit în luptă sau a căzut în captivitate; rifanii au capturat peste 29 000 arme și o cantitate însemnată de medicamente. La începutul lunii august, același an, spaniolii au suferit noi înfringeri. Silvestre s-a sinucis. Nici noul comandant — generalul Navarra — n-a putut rezista presiunii rifanilor. Armata spaniolă a trebuit să se retragă spre țărmul mării, iar guvernul de la Madrid a început intense pregătiri pentru a-și menține măcar vechile poziții de pe coasta marocană.

O insulă a libertății: Republica Rif

La numai o lună după victoria asupra trupelor colonialiste spaniole, cele 12 triburi rifane s-au unit și au proclamat, la 19 septembrie 1921, Republica liberă a Rifului. Noul stat avea un teritoriu de peste 20 000 km pătrați și o jumătate milion de locuitori. Proclamarea republicii s-a făcut în cadrul primei ședințe, solemne, a Adunării naționale, alcătuită din conducătorii aleși ai rifanilor. Conform Constituției, puterea legislativă și executivă aparținea Adunării naționale, al cărei președinte — Abd el-Krim — era, în același timp, și președinte al republicii. Puterea executivă era încredințată guvernului constituțional (**Makhzen**), format din președintele republicii, consilierul acestuia, care avea funcția de prim-ministru, și alți cinci miniștri. Unitatea administrativă a noului stat o constituia tribul, condus de un **caid**, care, la rândul său, își alegea un **sîat** ce purta denumirea de **Djamaa**. Mai multe triburi la un loc alcătuiau o **gintă**, conducătorul acesteia purtând denumirea de **șeic**.

Republica Rif reprezenta la acea dată o adevărată insulă a libertății în Marocul subjugat de puterile coloniale. Într-una din proclamațiile către popor, Abd el-Krim expunea planul de reconstrucție și modernizare a țării.

N-a avut însă răgazul pentru a-l pune în practică. Toate măsurile economice luate de guvern (construirea de drumuri, de linii telefonice etc.) erau subordonate nevoilor reclamate de ducerea unei război permanent de apărare împotriva colonialiștilor. În acest scop, tinăra republică și-a creat o armată regulată; în afară de aceasta, toți cetățenii valizi erau considerați soldați ai republicii și formau corpuri de partizani comandate de caizii triburilor respective.

În scurt timp, cele 12 triburi au creat un stat bine organizat politicește. Triburile Djebala, conduse până odinioară de Raissuli, au recunoscut și ele autoritatea lui Abd el-Krim.

Înfringerile suferite pe frontul rifan au creat panică în rîndul cercurilor conducătoare de la Madrid. Catastrofa de la Annual i-a silit pe regele Alfonso XIII și pe generalul Primo de Rivera² aflați într-o călătorie prin țară,

² Om politic spaniol. În septembrie 1923, printr-o lovitură de stat, instaurează dictatura militară, care ia sfîrșit în ianuarie 1928.

să se întoarcă imediat la Madrid. Primo de Rivera, împreună cu alți membri ai cabinetului, a plecat de grabă la Tetuan, în Maroc. Concluziile desprinse la fața locului, privind starea de spirit a trupelor spaniole de aici și perspectivele războiului purtat de ele, erau dintre cele mai alarmante.

Înainte de a fi numit comisar suprem în Maroc (1921), Primo de Rivera trecea drept un adversar al „aventurii marocane” un partizan al părăsirii „zonei de influență” din această țară. Luând conducerea guvernului într-un moment în care poporul spaniol era extenuat de „coșmarul marocan” — o prăpastie fără fund, în care se aruncau fără încetare oameni și bani — opinia publică spaniolă aștepta ca „aventura marocană” să înceteze. Primo de Rivera — venit la putere printr-o lovitură de stat — și-a schimbat, însă, complet atitudinea. „Marile înscușese din Maroc — scria un ziar francez — pun cabinetul [spaniol — n.r.] într-o situație și mai grea, deoarece el este vlăstarul loviturii de stat și se menține numai prin dictatură. Pentru a-și justifica existența, cabinetul are nevoie de un succes; este clar pentru toată lumea că generalul Primo de Rivera își joacă ultima carte la Tetuan”.

Într-adevăr, acesta a sperat ca printr-o lovitură puternică și rapidă să lichideze statul liber al rifanilor. Ofensiva declanșată la sfârșitul lunii septembrie 1925 contra Republicii Rif avea ca puncte de plecare orașele Tetuan și Larache. Dar chiar din primele zile, frontul spaniol și-a pierdut coeziunea, fărmicându-se într-un șir de lupte întâmplătoare. Întărirea a fost oprită de rezistența înverșunată a rifanilor. Ziarul *Le Temps*, purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Străine al Franței, aprecia că „rezistența îndrăjită a marocanilor în fața defileului Dar-Red, care este calea de acces spre înălțimile Beni-Hassan, a silit pe spanioli să bată în retragere”. Situația colonialiștilor era extrem de grea, fiind amenințați cu aruncarea în mare. Rifanii ajunseseră în apropierea zidurilor Tetuanului, iar calea ferată Ceuta-Tetuan și liniile telegrafice și telefonice fuseseră întrerupte. Pierderile suferite de trupele spaniole în retragere se ridicau la peste 20 000 morți, răniți sau dispăruți și 7 000 prizonieri. În aceste condiții, Primo de Rivera i-a solicitat lui Abd el-Krim să înceapă tratative de pace. Condițiile puse de rifani erau: evacuarea Tetuanului, recunoașterea independenței absolute a statului lor, compensarea pagubelor de război provocate în ultimii 12 ani, răscumpărarea prizonierilor de război spanioli și altele. Șeful guvernului spaniol le-a respins, declarând că este hotărât să continue războiul până la înfrângerea rifanilor.

Hotărîrea sa avea să se lovească însă de un nou și neprevăzut rival.

Cu tunul și intriga

Înfrîngerile suferite de armata spaniolă l-au determinat pe comandantul suprem al zonei franceze, mareșalul Lyautey, să se pregătească de intervenție pentru a pune în

practică planul de pacificare a Marocului. În anul 1923 fusese lichidată Tache de Taza, regiune puțin accesibilă din cauza numeroaselor platouri muntoase și a defileelor adânci; era o adevărată citadelă a Marocului central aflat în zona franceză de ocupație. Acest teritoriu liber a fost ocupat sub pretextul că reprezenta o amenințare directă pentru calea ferată Fès-Taza-Oudja-Oran-Alger, care făcea legătura între Maroc și Algeria. Un an mai târziu, Lyautey a plecat la Paris pentru a convinge guvernul de inevitabilitatea războiului cu rifanii și de necesitatea întăririi imediate a armatei franceze de ocupație.

Abd el-Krim făcuse cîteva încercări de stabilire a unor relații de pace și bună vecinătate cu autoritățile din Marocul Francez și cu guvernul de la Paris. În 1923, el trimisese un reprezentant în capitala franceză pentru a negocia. În toamna anului 1924, mareșalul Lyautey a făcut o declarație din care reieșea că Franța intenționează să efectueze „unele operații spre a curăți... fișia de teritoriu învecinată cu zona spaniolă”. Abd el-Krim și-a exprimat regretul că trebuie să aibă divergențe teritoriale cu protectoratul francez. „Fișia de teritoriu”, era, de fapt, regiunea Ouerga — grînăru Republicii Rif — și, ca atare, pretențiile teritoriale franceze erau de neadmis. Intrarea trupelor franceze în valea riului Ouerga și construirea unei linii fortificate în acest raion însemna, în fapt, declanșarea războiului.

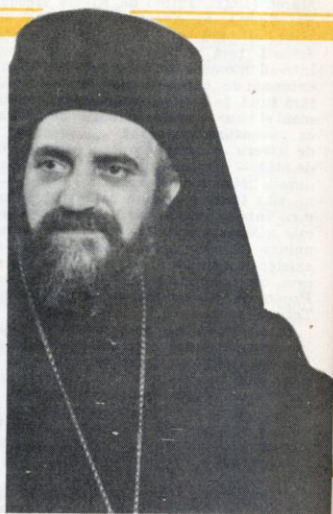
Ca răspuns la această provocare, în aprilie 1925, armata rifană a trecut la ofensivă. Obiective principale: ocuparea orașului Fès și a importantului punct strategic Taza. Linia fortificațiilor franceze a fost ruptă și, în luna iunie 1925, trupele rifane au ajuns la 20-30 km de Fès. Teritoriul aflat în litigiu fusese recucerit, armatele lui Abd el-Krim îndreptându-se spre interiorul zonei de ocupație franceze. Forța armatei rifane sporea prin ocuparea fiecărui nou raion și prin infuzia de luptători proveniți din aceste teritorii. Mobilitatea, arta mascării, cunoașterea terenului, rezistența fizică, vitejia fără margini, iată în ce consta forța infanteriei rifane. La sfârșitul anului 1925, efectivele sale atingeau 50 000 luptători. Victoriile rifanilor au fost favorizate și de răscoalele spontane ale triburilor marocane din interiorul țării aflat sub ocupație franceză. Unificarea a două dintre cele mai puternice triburi — Tsul și Branes — care locuiau teritoriul cuprins între Fès și Taza — și trecerea lor de partea lui Abd el-Krim, au permis armatei rifane să se îndrepte spre Taza. Linia frontului franco-rifan se întindea de la Oceanul Atlantic pînă la frontiera cu Algeria, pe o lungime de 300 km. „Avem de-a face cu un adevărat război și cu un conducător [Abd el-Krim — n.r.] hotărît și capabil, al cărui prestigiu și putere au crescut enorm în ultimele șase luni”, scria *Le Temps*, din 23 mai 1925. Alarmat de mersul operațiilor, șeful cabinetului francez, Painlevé, a plecat în grabă la Rabat, hotărînd aducerea de noi trupe. Prin rechemarea trupelor din Germania, care între ianuarie 1923-

(Continuare în p. 21)

La Patriarhia ecumenică din Constantinopol Şase secole de relaţii cu românii

La distanţă de trei ani şi jumătate¹, iată-ne pentru a doua oară la Patriarhia ecumenică din Constantinopol².

În mai 1972, avusesem tristul privilegiu de a fi ultimii trimişi ai unei publicaţii de peste hotarele Turciei, cu care s-a întreţinut patriarhul ecumenic Athenagoras, la foarte puţină vreme înainte de prematurul său sfârşit. Acum ne este gazdă urmaşul lui, patriarhul ecumenic Demetrios. Alt chip, altă privire, altă voce, altă statură. Şi totuşi, deosebirile de înfăţişare a persoanelor pălesc în faţa unor incontestabile permanenţe spirituale la care nu poţi rămâne insensibil: aceeaşi largime de orizont în abordarea problemelor, aceeaşi putere de cuprindere a unui vast registru de activităţi, aceeaşi diversitate de preocupări intelectuale, aceeaşi atmosferă cu totul aparte pe care o respiră, la fel de viguros, respectul faţă de o tradiţie aproape bimilenară, ca şi necurmata strădanie de înţelegere a tot ce este mereu nou în omenire. O preţioasă contribuţie la convorbire aduce mitropolitul de Philadelphia³, Bartholomaios Archondonis, de o uimitoare erudiţie pentru o vîrstă abia trecută de pragul primelor trei decenii.

— Aş începe prin a solicita, în numele cititorilor noştri, o succintă prezentare istorică a Patriarhiei ecumenice.

Patriarhia ecumenică a fost înfiinţată de Sfîntul Apostol Andrei⁴. După ce Constantinopolul a devenit capitala Imperiului roman, în anul 330 e.n., episcopul oraşului a dobîndit un loc de frunte în ierarhia bisericească. Ulterior, al doilea Consiliu ecumenic l-a investit cu un „privilegiu de onoare”, care, departe de a fi doar onorific, îi conferea o autoritate efectivă. Al patrulea Consiliu ecumenic de la Chalkedon (451) a confirmat privilegiile şi drepturile Episcopiei de Constantinopol, extinzîndu-i jurisdicţia mult

dincolo de hotarele Imperiului roman de răsărit.

Începînd din sec. VI, patriarhul Constantinopolului a căpătat titlul oficial de patriarh ecumenic. De-a lungul evului mediu, Patriarhia de aici s-a achitat de numeroasele sale îndatoriri pe tărîm nu numai pur religios, ci şi umanitar, cultural, filantropic etc.

După căderea oraşului, în 1453, sultanul Mahomed II Cuceritorul a acordat patriarhului Gennadios Sholarios titlul de etnarh al tuturor populaţiilor de rit ortodox din cuprinsul Imperiului otoman, investindu-l totodată cu autoritate administrativă şi juridică asupra lor.

— Ce ne puteţi spune despre trecutul relaţiilor dintre Patriarhia ecumenică şi Principatele Române?

— Patriarhia din Constantinopol a stabilit primele contacte cu Ţara Românească în sec. XIV, iar cu Moldova în veacul următor. Tot în sec. XV s-au creat diocesele celor două

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1972.

² Titlatura oficială păstrează vechiul nume al oraşului Istanbul. Sub autoritatea Patriarhiei ecumenice se află bisericile ortodoxe din Turcia, Creta, Dodecanez şi ale emigranţilor în diferite părţi ale lumii.

³ Este vorba de străvechiul oraş Philadelphia (actualmente Alaşehir, în Turcia) din regatul antic al Lydiei, în Anatolia, la poalele muntelui Tmolus, unde s-a avut sediul una dintre cele şapte biserici timpurii.

⁴ Acelaşi care a propovăduit creştinismul în Scitia — Dobrogea de astăzi.

Principate¹, deși acolo creștinismul prinsese rădăcini cu mult timp înainte². Legăturile au avut un caracter stabil și cordial, iar la sfârșitul sec. XIX, în 1885, Biserica statului român a devenit autocefală.

— Dar în momentul de față, cum ați caracteriza aceste relații?

— Drept pline de afecțiune și respect reciproc. Un singur exemplu, de dată foarte recentă: în noiembrie 1975, dubla aniversare a Bisericii Ortodoxe Române — 50 ani de la înființarea Patriarhiei române³ și 90 ani de autocefalie⁴ — a furnizat Patriarhiei ecumenice din Constantinopol un dublu prilej de bucurie. În primul rînd, prin căldura cu care reprezentanții săi la marea sărbătorire au fost întîmpinați de clerul român, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în al doilea rînd, prin posibilitatea oferită acestor reprezentanți de a cunoaște viața spirituală pe care poporul român o trăiește astăzi la un nivel de civilizație impresionant.

Nicolae MINEI

¹ Bucurîndu-se încă de la început de independență administrativă internă și de autonomie deplină, Biserica Ortodoxă Română nu a recunoscut altă autoritate decît jurisdicția canonică a Patriarhiei ecumenice din Constantinopol. De asemenea, din primele timpuri mitropolitul Țării Românești purta și titlul de „exarh al plaiurilor”, fiind împuternicitul Patriarhiei ecumenice pentru creștinii de la nord de Carpați.

² În legătură cu originile romane și pătrunderea foarte timpurie a creștinismului pe teritoriile locuite de români, vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1976.

³ Recunoscută de patriarhul ecumenic Vasile din Constantinopol prin Tomosul emis la 30 iulie 1925.

⁴ Tomosul respectiv a fost emis de patriarhul ecumenic Ioachim IV și de Sinodul din jurul său, în aprilie 1885.

VITEJII LUI ABD el-KRIM

(Urmare din p. 19)

În iulie 1925 participaseră la ocuparea Rührului, Franța a putut să-și sporească efectivele din Maroc la 200 000 oameni. Comanda acestei armate, înzestrată cu tancuri, artilerie grea și aviație, a fost încredințată mareșalului Pétain, care-l înlocuise pe Lyautey.

Nici după aceste măsuri, însă, înaintarea rifanilor n-a putut fi oprită și guvernul francez, în ciuda neînțelegerilor cu spaniolii, i-a chemat în ajutor. În iulie 1925, la Conferința de la Madrid, s-a căzut de acord asupra desfășurării unor acțiuni coordonate, trecîndu-se în același timp la instituirea unei blocade comune a Rifului. Rifanii au fost încercuți din toate părțile.

Paralel cu operațiile militare, au fost speculate cu abilitate diferențele religioase și tribale din rîndul populației locale. Prin coruperea unor caizi și șeici, colonialiștii francezi au reușit să ațite vrajba în sînul populației autohtone. Ei au atras de partea lor numeroase elemente din rîndul fostei armate marocane, desființată în anul 1912, o dată cu instituirea protectoratului. Lupta a devenit inegală. Abd el-Krim a făcut o ultimă încercare de a salva libertatea rifanilor propunînd Spaniei și Franței un acord prin care a cerut ca statul rifan să fie recunoscut și garantat de Liga Națiunilor. În același timp, el s-a adresat poporului francez printr-o proclamație în care a expus încă o dată dorința de pace a Republicii Rif. Cele două guverne au respins propunerile lui Abd el-Krim cerînd dezarmarea triburilor rifane și supunerea Republicii Rif autorității sultanului marocan, aflat sub control francez. Armatele franco-spaniole și-au continuat ofensiva, reușind ca în toamna anului 1925 și în primăvara lui 1926 să înainteze adînc în teritoriile controlate de trupele rifane. La 25 mai 1926, Abd el-Krim a dat ordin trupelor sale să înceteze rezistența, iar cîteva zile mai tîrziu, după ce încercase să asigure condiții de captivare onorabile, s-a predat comandamentului armatei franceze, împreună cu frațele său și ceilalți miniștri. La 27 mai 1926, viteazul comandant rifan, devenit simbol al luptei marocanilor pentru independență națională, a fost dus la Paris și de aici exilat pe insula Réunion. Ultimele rezistențe rifane au fost definitiv înfrînte abia în anii 1933-1934.

Sigiliul
Tomosului
dat
de patriarhul
ecumenic
din
Constantinopol
pentru recunoașterea
autocefalității
Bisericii
Ortodoxe
Române

ÎNȚELEAPTA ȘI ENIGMATICA REGINĂ A SUEDEI

DUMITRU ALMAȘ

Biografia reginei Christina-Augusta a Suediei e plină de fapte remarcabile, de contradicții, de enigme. Unele reale. Altele născocite. A fost, fără îndoială, un copil precoce, iar mai apoi o tinăra foarte instruită, într-o vreme cînd cultura era greu accesibilă femeilor. Și-a început domnia în chip strălucit. Dar apoi! De ce a părăsit tronul? Și de ce a refuzat, cu îndrăzneală, să se mărite! Răspunsuri la aceste întrebări s-au dat multe. Dar adevărul întreg nu se cunoaște nici azi. Totuși viața și domnia ei reprezintă un capitol foarte interesant din istoria Suediei. Un capitol în care adevărul istoric se conjugă cu legenda.

Pentru a înțelege domnia reginei Christina (1632-1654), cu tot cortegiul ei de contradicții, sînt necesare cîteva date anterioare. În zorii istoriei moderne, Suedia se ridica la rangul de mare putere în istoria Europei. La jumătatea veacului XVII, avea aproximativ un milion de locuitori, la care se mai adăugau circa două milioane în posesiunile de peste Baltica și în Finlanda. Cu un veac în urmă, în anul 1523, Gustav Eriksson-Vasa scotea Suedia din Uniunea de la Kalmar, care, încă din 1397, înmănunchase în minile Margaretei de Danemarca, fiica lui Waldemar IV, regatele danez, norvegi-

an și suedez. Apoi, încetul cu încetul, Suedia s-a emancipat de tutela economică a Hansei¹. În 1544, Gustav I Vasa săvîrșea, pentru istoria poporului suedez, trei fapte memorabile: iniția procesul de centralizare a statului, obținea recunoașterea dinastiei Vasa ca ereditară în monarhia suedeză și introducea reforma luterană. Centralizarea statului, organizarea unei bune armate de țărani, ambițiile expansioniste ale feudalității suedeze, în frunte cu dinastia Vasa, îmbrățișarea reformei religioase, permiteau regelui

¹ Vezi Magazin Istorie, nr. 9/1975.

Gustav II Adolf (1611-1632) să poarte războiul cu Danemarca, zis și războiul de la Kalmar, să cucerească, printr-un război cu Rusia, nordul Estoniei, Carelia și Ingermanland și, mai ales, să se amestece în războiul de 30 ani¹, care asigura Suediei faima europeană.

Un părinte genial

Incontestabil, Gustav Adolf, părintele reginei Christina a fost o figură reprezentativă în istoria Suediei și a Europei. Și-a petrecut toată viața în tabere și în războaie, fără a fi, însă, un simplu soldat. Studiașe teologia și latina, aritmetica, geometria, politica, retorică și istoria, dreptul și limbile moderne. I-a plăcut, însă, cel mai mult „arta războiului”. Aceasta l-a ajutat să fie unul dintre cei mai de seamă organizatori și comandanți militari ai vremii, ilustrați mai ales în acel mult comentat război de 30 ani (1618-1648). Concepția lui tactică era ofensivă. Îi plăcea să spună: „Trebuie să transportăm sediul războiului în afara Suediei, căci nicăieri nu sîntem mai slabi ca în Suedia”. Iar Adunarea stărilor din Suedia îl secunda: e mai bine „să transporti războiul într-o țară dusmană”, deoarece costă mai puțin. În administrarea țării a avut un ajutor de mare preț: Axel Gustafsson Oxenstierna. Om cult, abil diplomat, bun organizator, membru în Consiliul de regentă în timpul minoratului lui Gustav Adolf, apoi, din 1612, cancelar al regatului, Oxenstierna a desfășurat o activitate multiplă în slujba monarhiei, comparabilă cu a contemporanilor săi, Richelieu sau Mazarin. Regent cînd regele se afla plecat în războiul cu Rusia, administrator al armatei în războiul cu Polonia, guvernator al Prusiei, Axel Oxenstierna a fost sferticul și mîna dreaptă a regelui pînă la moarte.

Economia Suediei nu permitea regelui să înroleze o armată mare de mercenari, așa cum se practica în epocă. Pe cheltuiala lor, feudații suedezi puteau plăti doar o cavalerie de cîteva mii de oameni. Infanteria, însă, o forma țărănimea, soldații cei mai modeste și mai de nădejde ai epocii moderne. Reformele militare ale lui Gustav Adolf s-au referit și la armament: el a pus să se facă mușchete mai scurte și a suprimat furca, utilizată în sprijinirea armei la deschiderea focului, instrument greu și foarte incomod în marș. Pentru portul carușelor a introdus tolba. Gustav Adolf a sporit numărul soldaților de la 13 000 la 40 000, din care 30 000 pedestri. Cu acești ostași simpli dar vitezi, fideli față de rege, iuți în mișcări și fanatizați de reforma luterană, Gustav Adolf s-a angajat să combată catolicismul pe continent. În acei primei ani, pedestrașii suedezi nu duceau un război de jaf; modesti soldați-țărani ascultau cu pietate sfaturile preoților lor. Regele le interzicea, cu desăvîrșire, prădarea satelor și a orașelor. Hrana le-o procura el. Și, spre deosebire de alți soldați, puteau duce războiul și iarna.

Cu această armată, a cărei organizare va servi lui Cromwell în formarea armatei „Noului

Model”, Gustav Adolf a cîștigat victorii răsunătoare, începînd cu cea de la Breitenfeld (1631), împotriva generalului Tilly, unul dintre cei mai de seamă generali din lagărul imperial și catolic, urmată de bătălia de pe Lech și continuată cu cea de la Lutzen (16 noiembrie 1632). Aici, avîndu-l ca adversar pe celebrul Wallenstein, Gustav Adolf s-a avîntat hazardat în luptă și a fost ucis. Furiș că le-au omorît comandantul, soldații au luptat pînă au pus dușmanul pe fugă. „Leul Nordului”, rege iscusit și genial comandant militar, dispărea din istorie, în plină glorie și bărbăție: avea doar 38 ani. Consiliul de stat a hotărît ca la înmormîntare să nu fie invitat nici un străin, ca nu cumva să vadă cît de sărace erau curtea și țara celui mai mare general al protestanților în războiul de 30 ani.

Gustav Adolf nu lăsa alt moștenitor decît o fată: Christina-Augusta. Născută în 1626, avea, deci, șase ani cînd și-a început domnia. Răspunderea conducerii cădea în seama unui consiliu, alcătuit din cinci mari demnitari, în care Axel Oxenstierna avea să joace rolul principal. Christina fusese recunoscută moștenitoare încă de cînd avea un an. Regele a ținut să-i dea o educație corespunzătoare. Și, pentru că și el și regina erau mereu plecați pe cîmpurile de bătălie, suveranul a lăsat-o în seama soriei sale, Caterina. Educația primită a fost, într-adevăr, excepțională: educație de prinț moștenitor și nu de prințesă. Teologul Johannes Matthiae i-a transmis bogate cunoștințe de teologie, greacă și latină, literatură clasică, limbi moderne. A învățat singură italiana și spaniola. Apoi, după ce a devenit regină, pregătirea politică i-a făcut-o cancelarului și locțiitorului principal al regelui, același Axel Oxenstierna. Natura o înzestrase cu deosebite calități intelectuale și cu o mare sensibilitate. Îi plăcea să afle, să cerceteze, să știe. „A fost una dintre primele femei din Suedia care a primit o formație pur intelectuală”, scrie istoricul suedez Ingvar Andersson. Christina însăși se caracteriza: „Aveam în mine o nesătulă dorință de a ști tot”. Într-un consiliu, Axel Oxenstierna a declarat: „Numai Dumnezeu știe cît de fericit sînt să constat că Maiestatea Sa nu este ca alte femei, că are curaj și bun simț și că, dacă n-o va corupe ceva, ea făgăduiește cele mai mari speranțe”.

După moartea lui Gustav Adolf, Oxenstierna a rămas în Germania, să ducă războiul mai departe, pentru protestantism și pentru interesele Suediei, în numele copilei-regină. Treburile politice le rezolva Consiliul de regentă, adică virfurile feudalității suedeze. Dar, în 1634, armata suedeză a fost distrusă la Nordlingen. Totuși, cu o neobișnuită dibăcie diplomatică, Oxenstierna a izbutit să încheie o alianță cu Franța catolică, la acea dată sub autoritatea unui cardinal celebru, Richelieu. A găsit și un general: Bernard de Saxa-Weimar, care a retras resturile armatei suedeze în Alsacia și, contra sumei de 400 000 livre, a primit cazare și subzistență din Franța. Apoi, peste 11 ani, cînd toată lumea era sătulă

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1974.

de războiul fără sfârșit, armatele franceze și suedeze distrugau, tot la Nordingen (1645), armata împăratului german. Urmărind resturile acestei oștiri, suedezi năvăleau în Boemia, ajungeau pînă la Viena, impunînd începutul discuțiilor pentru ceea ce avea să fie Pacea din Westfalia (1648). Realitățile acelei vremi, nevoia de a se bate cu oricine numai să extindă teritoriile și să sporească puterea Suediei i-au molipsit și pe sobrii soldați scandinavi de năruval jefuirii teritoriilor ocupate. În Boemia, generalul suedez Koenigsmarck a cuprins o parte din Praga, reședința imperială de la Hradčany și alte palate, din care a ridicat o pradă enormă, printre care numeroase statui care azi împodobesc parcul castelului regal de la Drottningholm, ca și manuscrisul **Noului testament** în limba gotică, numit **Codex argenteus**, aflat acum în Biblioteca universitară din Uppsala.

La încheierea Păcii din Westfalia, Suedia primea importante teritorii din spațiul german: Ducatele Bremen, Verden, Rügen, Wismar, Marea Baltică devenind un lac suedez.

Pacea din Westfalia consacra, totodată, patriei lui Odin¹ faima de putere europeană.

Încă din 1640, tinăra regină Christina se interesa de treburile politice, de mersul războiului dus de armata țării sale. Primea ambasadori și, de la vârsta de 16 ani, începea să asiste la ședințele Consiliului de regență. La 17 decembrie 1644, Christina se proclama majoră și lua, în propriile-i mâini, frînele conducerii. Începutul părea de bun augur. Războiul cu Danemarca (1643-1645), pe care armata suedeză a înfrînt-o, aducea Suediei, prin Pacea de la Brömsebro, Gotlandul, Ōselul și alte insule, precum și dreptul ca navele suedeze să aibă trecere liberă prin strîmtoarea Sund. Dar, mai ales, victoriile în războiul de 30 ani, Pacea din Westfalia, sporirea forței și expansiunea Suediei vorbeau despre o domnie glorioasă. Țara însăși se transformase mult. Nu mai era cea din vremea lui Gustav Adolf. Teritoriul se îmbogățise cu noi construcții moderne, artistice, luxoase. Orașele se înfrumusețaseră, meseriile se dezvoltaseră. Din teritoriile de peste mare începeau să curg averi. Din războaie pradă: de la alimente și îmbrăcăminte, la aur și opere de artă. Dacă în veacul XVI, Suedia număra doar fortărețele și castelele familiei Vasa din Stockholm, Uppsala sau Kalmar, acum, zeci de nobili își construiau case și palate bogate, dovadă a creșterii economice, teritoriale și culturale a Suediei. Familii ca Wrangel, de la Gardie, Oxenstierna, Brahe, prin bogăția și strălucirea lor, țineau să imite prinții și marii aristocrați de pe continent.

6 iunie 1654: abdicarea

Regina Christina s-a debarasat, fără regret de moravurile austere ale înaintașilor; a părăsit curtea sobră, modestă, săracă a genialului său părinte și a căutat să ducă o viață nouă, încărcată de strălucire. Iubitoare de

opere de artă și le-a procurat pe orice cale. Zeci de artiști, pictori, sculptori, arhitecți, muzicieni au fost chemați la Stockholm. Regina a înlocuit pe sobrii și severi sfetnici ai tatălui său cu alții: filozofi, savanți, poeți, oameni de lume, tineri și extravaganți. La curtea ei a venit și René Descartes, cel mai ilustru filozof al vremii; au fost invitați Hugo Grotius, jurist, istoric și diplomat olandez, Vossius, Chanut, ilustrul diplomat francez și mulți alții. La Curtea ei a trăit și S. Stiernhielm, primul scriitor suedez renașcentist, autorul poemului **Hercule între viciu și virtute**. Dar mai ales la curtea regală aveau intrare și mare trecere favoriții reginei: medicul francez Bourdelot, cavalerul Magnus Gabriel de la Gardie, ambasadorul Spaniei A. Pimental, frumoasa doamnă Ebba Sparre și tinărul Klas Tott. Toți aceștia au desfășurat o viață liberală și un lux necunoscut în viața severilor nordici. Liberalismul și luxul făceau însă că scandalizau pe unii membri ai curții. Pe seama reginei au început să circule, așa cum se întâmplă, fel de fel de zvonuri, care, pe de-o parte, i-au sporit faima în istorie, iar, pe de altă, au dus-o la abandonarea puterii. Trăia în veacul în care monarhii se luptau cu virfurile aristocrației pentru întărirea absolutismului regal. În Franța, regalitatea Bourbonilor, bine sprijinită de slujitorii abili și fideli ca Richelieu și Mazarin, înfrîngea răzmerița „frondelor” și așeza temelia guvernării lui Ludovic XIV, prototipul monarhului absolut. În Anglia, însă, Carol I, în luptă cu Parlamentul, pentru apărarea acelorași principii absolutiste, cădea înfrînt în lungul război civil (1642-1649), cu caracter de revoluție burgheză, și urca pe eșafod.

Ca în întreaga Europă, nobilimea suedeză se bucura de privilegiile fiscale și economice, precum și de dreptul exclusiv de a ocupa înalte demnități de stat. Întărirea puterii regale, cu ajutorul lui Oxenstierna, nu convenea Richsagului — Adunarea reprezentanților tuturor stărilor, adică și a țăranilor care lucrau pe pămînturile statului și ale coroanei. Pe țărani îi împovărau mult și impozitele, prin care guvernul căuta să rezolve crizele financiare provocate de războaie, de luxul și risipa de la curte. Mișcările țărănești au izbucnit chiar în 1650, anul încoronării reginei Christina, și au continuat în anii următori, pînă în 1655. Reprimările au fost singeroase. Un contemporan spune că, în 1635, în timpul războaielor țărănești din Smoland, la Stockholm toate spînzurătorile erau „supraincărcate”.

A guverna nu era de fel ușor, mai ales pentru o femeie. Și a mai apărut încă un impediment, unul de netrecut: succesiunea la tron. Aristocrația, care voia să asigure continuitatea stăpînirii în mîna dinastiei Vasa, stăruia ca regina să se mărite. Pretendenți erau destui: mai întîi vărul Christinei, Carol-Gustav, cu care a fost bună prietenă și căruia i-a făcut promisiuni de căsătorie; apoi Frederic Wilhelm de Brandenburg, viitorul mare elector al Prusiei;

¹ În mitologia popoarelor scandinave, cel mai important dintre zei.

regele polon Vladislav, doi fii ai regelui Dane-marcei Christian IV. Dar Christina refuza mereu. Viața de curte, preocupările mondene, serbările și balurile, extravaganțele alternau cu studiile serioase de teologie și de filozofie antică. Aceeași femeie care căuta să imite curțile strălucitoare din Europa, întreținea relații epistolare cu Descartes și arăta interes pentru cele mai arzătoare probleme militare și politice ale vremii nu se arăta preocupată de ce va urma după domnia ei. Totul o interesa, afară de o căsătorie încheiată din rațiuni de stat. Mîndră și bănuitoare, irascibilă, își consuma afecțiunea în afara matrimonului. Dar pentru că Adunarea stărilor o presa să se mărite și să asigure succesiunea la tron, a izbutit, împotriva sfaturilor lui Oxenstierna, să-l numească pe Carol-Gustav comandantul suprem al armatei suedeze, iar în anul următor a convins Dieta să-l accepte succesori prezumtiv (1649).

Totuși acest succes în fața aristocrației n-a făcut-o să uite gîndul abdicării. Încă din 1651, Christina era hotărîtă să lase tronul vărului său, bărbat nu prea arătos, dar capabil, energetic, plin de ambiție și de pofta măririlor. Dar nici a abdica nu era ușor. Se opuneau din răspuțeri Axel Oxenstierna, mulți aristocrați, familia regală, favoriții. De aceea și-a pus în practică acest plan abia peste trei ani, la 6 iunie 1654, în cadrul unei ceremonii fastuoase. Cîrînd după abdicarea suveranei, a murit și Axel Oxenstierna. Dieta întrunită la Stockholm îi lăsa reginei, în deplină stăpînire, insulele Țotland, Ōland, Ōsel, orașele Norrköping, Wollgast, Wismar și numeroase moșii în teritoriile anexate din Germania. Plecînd spre sud, ducea cu ea și numeroase obiecte de artă, poate ca să-i „aline melancolia...”

Printre papi, martiri și sfinți

Abdicarea reginei Christina a fost și va rămîne una din enigmele și problemele controversate ale istoriei Suediei și ale istoriei monarhiilor în general. S-au discutat mult cauzele nemăritişului, abdicării și peregrinărilor prin lume, pînă la moarte. Cei mai mulți cred că-i vorba de o criză de conștiință, de care a suferit regina, între 20 și 30 ani. Alții că a suferit de o instabilitate psihică, manifestată de timpuriu și agravată cu vîrsta.

După abdicare, Christina a plecat la Bruxelles. Aici, în secret, s-a convertit la catolicism. Fiica șefului militar al protestanților în războiul de 30 ani a abjurat de la credința paternă. Se pare că, în afară de idiosincrasia față de religia moștenită și practică de niște pastori cam sărăcuți cu duhul, n-au fost străine de această convertire tainică nici conversațiile pe teme religioase cu Descartes și Chanut. Peste un an, în 1655, la Innsbruck, a oficiat public catolicizarea, spre uimirea și scandali-

zarea multora. Într-un fel, contemporanii suedezi s-au încredințat că aceasta era și cauza esențială a părăsirii tronului: o regină catolică nu putea conduce o țară protestantă. Încercase aceasta Carol I Stuart al Angliei și i se făcuse cîntea de a fi urcat pe eșafod. De la Innsbruck, sub regia preoților catolici, a făcut o călătorie triumfală pînă la Roma. Aici a fost primită, cu mare pompă, de papa Alexandru. În cîntea lui și-a mai adăugat un nume: Christina-Augusta-Alexandra.

Dar fie că și-a dat seama de falsitatea oficialității catolice, fie că s-a săturat de solicițiile bănești ale Curții papale, Christina-Augusta-Alexandra se sfădește cu prietenii italieni și spanioli și pleacă în Franța. Și aici e primită ca o regină în funcțiune, nu ca o expatriată voluntară. De altfel, călătorea cu o întreagă curte, însoțită de fama fie a unei martire a catolicismului, fie de cea a unei generoase iubitoare de știință, artă, cultură, fie a unei neurastenice care nu-și află niciăieri alinarea și liniștea morală. Cea mai de seamă ispravă săvîrșită în Franța a fost executarea, în castelul de la Fontainebleau, a marelui său scutier Monaldeschi (10 noiembrie 1657), învinuit de trădare. Se pare că n-a fost decît un amant puțin cam infidel. Fapta a scandalizat curtea regală franceză, care se vede că nu-și mai amintea că acolo trăise, cu mai puțin de un veac înainte, Maria de Medici.

În timpul acesta, Carol-Gustav, aliat cu electorul de Brandenburg, ducea războiul cu Polonia, Danemarca și Rusia și cîștiga noi teritorii prin Pacea de la Oliva (1660). Murind, în același an, pe Carol-Gustav îl urma Carol XI, care a domnit pînă în 1697 și a consolidat monarhia absolută suedeză, creînd premisele pentru aventurile de epopee militară și politică săvîrșite de Carol XII. După moartea vărului Carol-Gustav, Christina-Augusta-Alexandra a făcut cîteva încercări zadarnice de a ocupa iar tronul Suediei și de a ajunge regină a Poloniei, după moartea lui Ian Casimir (1668). Numai în două rînduri i s-a permis — în 1661 și 1667 — să petreacă iarna în țara natală. I s-a spus „regina nomadă”, pentru cursele și peregrinările-i prin Europa. Dar, după tentativele neizbutite de a redeveni regină, a stat mai mult la Roma, înconjurată de oameni de cultură, unde a fondat Academia Clementini (1674). Și-a petrecut vremea cu filozofia și artele, și-a scris memoriile, și-a notat maximele și reflecțiile istorice. A lăsat pe cardinalul Azzolino ca legatar universal al bunurilor de care dispunea, între care și o foarte bogată bibliotecă de manuscrise, conservate în „Fondul reginei Suediei”. A murit la 63 ani, cumințită și înțeleaptă întru resemnare. Papalitatea i-a rămas recunoscătoare pentru gestul convertirii la catolicism, pentru lovitura pe care credea că a dat-o protestantismului. Și, desigur, pentru bunurile lăsate Bisericii. I-a așezat corpul la odihnă veșnică chiar în Catedrala Sfîntul Petru din Roma, printre papi, martiri și sfinți.

„Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal¹”.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

Dicționarul de față își propune, așa cum arătăm și în introducerea publicată în nr. 1/1976, să contribuie la formarea unei imagini cât mai cuprinzătoare asupra populațiilor tracice, care timp de milenii au jucat un rol de prim ordin în istorie. Încercăm, astfel, să punem la îndemîna publicului larg o informație sistematizată și adusă la zi despre marele număr de neamuri și triburi ale lumii tracice, în cadrul cărora un rol important l-a avut ramura nordică a acestora, geto-dacii (despre care dicționarul nostru a scris în nr. 1/1976), care au locuit în zona carpato-danubiană și din contopirea cărora cu romanii s-a născut poporul român.

În cadrul dicționarului ne oprim, în acest număr, asupra a încă trei triburi ale complexei lumi tracice.

Bessii

Bessii au fost unul dintre cele mai puternice și războinice triburi ale tracilor. În perioada secolelor V-I î.e.n., ei erau așezați pe cursul mijlociu, mai ales, și pe cel superior al fluviului Hebrus, precum și în unele zone din munții Rhodope și Haemus. Geograful și istoricul grec Strabon² ne-a transmis știrea că bessii ocupau cea mai mare parte a munților Haemus și trăiau în colibe. În epoca romană spre vest pînă la teritoriul dardanilor și al autariților iliri (pînă spre valea râului Margus — Morava de azi), iar spre sud-vest pînă la munții Rhodope.

Prima mențiune referitoare la bessii o găsim la Herodot, (c. 484-425 î.e.n.) care-i consideră ca făcînd parte din neamul satirilor. Centrul tribal al acestei populații se numea Bessapara și se afla pe teritoriul actualei localități Sinifovo din județul Pazardjic, din sudul Bulgariei, la cea 22 km de Philippopolis (Plovdivul de azi).

Pe la începutul sec. II î.e.n., bessii au început să se remarcă printre triburile trace, rolul lor fiind deținut anterior de către tribul odrizilor. De înversurata lor rezistență s-au izbit, rînd pe rînd, armatele grecești, precum și cele romane. Pentru a înfrînge pe acești munteni, ce își apărau independența cu o vitejie care a stîrnit deseori admirația dușmanilor, armatelor romane le-a trebuit mai bine de un secol și jumătate. Generalii romani vestiți au fost obligați să se retragă sau au fost înfrînți în ciocnirile pe care le-au avut cu bessii. În anul 72 î.e.n., generalul roman Lucullus³ l-a învins, iar marele lor centru Uscudava în apropiere de Edirne, (fostul Adrianopol) a fost cucerit. Totuși, bessii au continuat luptele în tot cursul sec. I î.e.n. Abia în secolul următor, în anul 46, împăratul roman Claudiu I⁴ va reuși să transforme această regiune într-o provincie romană cu numele de Tracia.

¹ A trăit între c. 63 î.e.n. - c. 19 e.n. Originar din Pont, el este autor al celei mai importante opere geografice a antichității, *Geografia*, semnificativ izvor referitor la teritoriile locuite de strămoșii noștri.

² Lucullus Lucius Licinius (c. 106-57 î.e.n.) a înfrînt pe Mitridate VI, regele Pontului și pe Tigran, regele Armeniei. Celebru prin luxul ostentativ al banchetelor sale din Roma.

³ Este vorba despre Tiberius Claudius Nero Drusus Germanicus, împărat între anii 41-54 e.n.

Dirzenia și vitejia bessilor în războaie au fost bine apreciate de romani, care au recrutat în armata lor de uscat, cît și în flotă, numeroase corpuri de trupă din rîndul lor. Unul dintre acestea a avut garnizoana în Dacia Inferior pîndind denumirea de Cohors II Flavia Bessorum. Ca marinari, pe bessii îi găsim făcînd parte din efectivele celor două flote romane, de la Ravenna și Misenum, iar unele inscripții păstrate ni-l atestă și drept componenți ai gărzii pretoriene a împăratului.

Bessii sînt menționați în unele inscripții ca prezenți în cîteva sate romane din Dobrogea, cum sînt cele de la Ulmetum și vicus Quintionis. Ei apar ca un fel de coloniști cu o situație specială („consistentes”), datorată, cum atestă cercetări recente, ocupației lor predilecte, mineritului, pentru care au și fost colonizați în Dobrogea.

Burii (buridavensii)

Populație dacică, avînd centrul economic, politic, și religios la Buridava. Este menționată de către Claudiu Ptolemeu, geograful, astronomul și matematicianul alexandrin din sec. II e.n. Multă vreme învățații au avut păreri divergente, atît în ceea ce privește caracterul etnic al acestei populații, cît și localizarea ei. Săpăturile arheologice întreprinse în anii din urmă de către profesorul D. Berciu la Oenite-Cosola, pe teritoriul orașului Oenele Mari, jud. Vâlcea, au dus la descoperirea unei cetăți dacice. În cadrul ei au fost dezvelite fundațiile unui imens edificiu, poate un palat, poate un templu, săpate adînc în stîncă vie. Edificiul era de lemn, cu etaje și avea pereții tencuiți. Un puternic incendiu a mistuit întreaga construcție. Acest edificiu a fost, probabil, reședința unui sf de uniuni tribale dacice. Pe un fragment dintr-un mare vas de provizii, descoperit în cursul săpăturilor, ni s-a păstrat scris numele unui astfel de sf local, MARKOIS. Care purta titlul de Basileus (rege, conducător). Pe alte două fragmente ceramice, găsite în același palat, se poate citi clar, scris cu litere mari, BUR. Legătura cu burii și Buridava dacică este evidentă. Alte fragmente ceramice au scrijelite cuvîntul REB, care are strînsă legătură cu unele denumiri dacice.

Populația dacică ce intra în componența acestei uniuni ocupa regiunea subcarpatică a actualelor județe Vâlcea și Argeș. Sefi de trib care o conduceau dispuneau, printre altele, de imense mine de sare de la Oenele Mari, sarea fiind un vital articol de export pentru populațiile sub-dunărene. Din punct de vedere militar, ei stăpîneau și comandau căile de acces spre Dacia transilvană.

MAI MULTE DIN TRIMBII TRACICI

agriani
alvocensi
aletoi
ansamensi
appiariensi
apulii
apsinthioi
arsietal
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
blefi
bisalti
bistoni
bitini
bottial
brianti (prianti?)
brigi

brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
celagesi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusael
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsal)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaloi
(tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi (odrysi)
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
palti
panaloi
piariensi
piefigi
piengeti
plieri
pirogeri
pliasi
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaicli
zbaeoni
zerani

Apulii

Este numele unei populații dacice așezate în jurul orașului Apulum, Alba Iulia de astăzi. La populația dacică din aceste regiuni face aluzie un text antic, cunoscut sub titlul *Consolatio ad Liviam*, care relatează un eveniment din anul 20 î.e.n. și în care se face mențiunea: „...daciis Apulus, cel îndepărtat de lume...”. Figura de stil „îndepărtat de lume” se referă, desigur, la faptul că formația tribală a apulilor se afla undeva

departe de lumea mediteraneană, de Italia, unde locuia autorul textului citat.
Centrul acestui trib, pentru etapa independentă a Daciei, a fost, probabil, cetatea dacică de la Piatra Craivii, situată lângă Alba Iulia. Cercetările desfășurate de către arheologii de la Muzeul din Alba Iulia au dus la descoperirea și dezvelirea, în bună parte, a acestei puternice cetăți dacice. Ea este într-o totală asemănare cu cele de la Grădiștea Muncelului, Căpâlna, Tilișca, din Transilvania sau altele din Moldova.

Bucur MITREA

Un vast domeniu de cercetare

Dr. ALEXANDRU VULPE

cercetător științific principal la Institutul de arheologie

Cînd, în a doua jumătate a sec. XVII, contele Luigi Marsigli întreprindea o călătorie pe Dunăre, pornind de la Viena, pentru umanistii europeni popoarele trace nu erau decît o noțiune vagă, alcătuită din puținele știri transmise de istoricii și geografilor greci și romani. În lucrarea pe care Marsigli a scris-o în urma acestei călătorii se găsesc primele descrieri ale unor monumente ale civilizației tracice de pe malul drept al Dunării. Relatările lui reprezentau o revelație pentru lumea erudită a Apusului. Nu mult timp după călătoria lui Marsigli ca un ecou al investigațiilor eruditului italian, apărea o lucrare a savantului francez M. Cary (1752) despre regii tracii și despre Bosforul cimerian¹.

În tot cursul sec. XVIII și apoi în sec. XIX, interesul pentru istoria și civilizația tracilor a fost, în genere, subordonat celui arătat culturii grecești. Pentru mulți autori, tracii nu erau decît barbarii, vecinii primitivi dinpre

miază-noapte ai grecilor, care au preluat de la ei unele elemente de artă sau religie, cum ar fi cultul lui Dionysos, ori un anumit stil muzical. Datorită acestor concepții, importanța formațiilor politice ale tracilor a fost subestimată, iar relațiile dintre greci, macedo-

¹ Numele antic al Peninsulei Kerel.

Lumea romană la începuturile sale și cea tracică (sec. VIII î.e.n.), așa cum sînt dăltuite în marmură pe o hartă din Via del Forl Imperiali din capitala Italiei. Imagine realizată de F. Allinari

neni și traci au fost privite într-o lumină favorabilă mereu primilor. Pe astfel de poziții se situau încă cercetători de vază ca Arnold Schaefer sau Eduard Meyer.

Dar, treptat, pe baza intensificării cercetărilor viziunea despre marea lume și civilizație a tracilor și rolul pe care l-au avut în istorie s-a schimbat. Un important pas înainte a fost făcut de filologi, preocupați inițial tot de probleme ale limbii grecești sau de cele ale indoeuropenilor în general. În a doua jumătate a sec. XIX, germanul A. Fick a identificat, primul în mod corect, limba tracă drept o limbă a indoeuropenilor din Europa. Curînd după aceea, cercetători din școala vieneză, între care W. Tomaschek și P. Kretschmer, s-au dedicat unui studiu amănunțit și sistematic al istoriei, limbii și culturii tracilor. P. Kretschmer a fost primul care a sistematizat în mod convingător fonetica, morfologia și lexicul limbilor trace, soluțiile lui păstrîndu-și pînă astăzi, în mare măsură, valabilitatea. Produs al aceleiași școli, vienezul C. Patsch a rămas celebru pentru lucrările lui de mici proporții, dar de o deosebită însemnătate și erudiție privind populațiile din sud-estul european. După el, tracii au stăpînit, în epoca bronzului, tot nordul Peninsulei Balcanice, de la Marea Neagră pînă la Adriatică, fiind mai vechi decît ilirii. Germanul A. von Gutschmid a susținut, încă de mai multă vreme (1858), că tracii au dezvoltat în timpuri străvechi o cultură avansată, din care s-au păstrat, în sec. VI și V î.e.n., doar resturi, ca, de pildă, credința în nemurirea sufletului la geți.

Evoluția și perfecționarea metodelor de cercetare — istorice, epigrafice, arheologice, lingvistice și etnologice — au dus deci la

o „reconsiderare” a importanței neamurilor tracice în istoria antică. Totuși, relativa sărăcie a izvoarelor scrise despre istoria tracilor în general și despre ramura lor din nord — geto-dacii — în special, reprezenta principala îngrădire a dezvoltării cunoștințelor. Ajutorul hotărîtor trebuia să vină de la arheologie, singura în măsură să producă noi și suficiente date pentru reconstituirea istoriei și culturii vechilor traci. Și arheologia și-a spus cuvîntul, îndeosebi prin intermediul cercetărilor români și bulgari, cei mai interesați în aprofundarea problemei.

Școala românească se mîndrește în primul rînd cu numele lui Gr. Tocilescu, care, în 1880, a schițat o prezentare a Daciei înainte de romani, mai ales pe baza izvoarelor scrise istorice și epigrafice, dar luînd în seamă și puținele date arheologice de care putea dispune la vremea lui.

Prima sinteză istorică și arheologică de mari proporții privind marea nordică a tracilor a fost scrisă de Vasile Părvan în a sa **Getică**, apărută în 1926 și precedată de o serie de lucrări de proporții mai mici. Pe lîngă faptul de a fi sistematizat tot materialul istoric, epigrafic și lingvistic privitor la Dacia, Părvan a purces la o examinare a materialului arheologic, începînd cu sfîrșitul epocii bronzului. Istoria tracilor nordici începe, după el, odată cu înfloritoarea cultură a bronzului final (sec. XIII-VIII î.e.n.). Supusă invaziilor cimerienilor și scitilor, această cultură a renăscut sub impulsul civilizației celților, în sec. III î.e.n., atingînd punctul culminant în vremea lui Burebista și Decebal. În ultima sa lucrare, **Dacia**, adresată unui public larg, marele istoric și arheolog și-a expus sintetic părerile sale în problemele menționate, subliniînd rolul fundamental al ele-

mentului nord-tracic în direcția pe care a imprimat-o procesului de romanizare în Dacia. „Aicia” [în Dacia] — scrie el — spre deosebire de Pannonia, avem la venirea romanilor un singur mare neam, pe traci, dintre care cei de la sud de Balcani foarte pătrunși de cultura elenistică, pe cînd daco-geții din Moesia și din Dacia erau cîștigați mai ales pentru cultura de tip occidental adusă aci de către celți” (ed. V-a, 1972, p. 144). Iar puțin mai departe: „Mai întîi Dacia era un mare regat cu bază etnică perfect omogenă, cu tradiții istorice seculare, cu structură socială și economică bine definită, cu o cultură înaintată de forme influențate de către civilizația celtică, apoi, timp de aproape două veacuri înainte de Traian, de civilizația romană. Aici nu era vorba ca în Dalmația, Tracia, Pannonia ori în Moesia pur și simplu de un număr oarecare de triburi barbare cu o populație mai mult ori mai puțin numeroasă locuind un teritoriu destul de întins [...], ci de o națiune conștientă de ea însăși”. Și ca o concluzie: „Romanismul actual la Dunăre nu porcede nici de la păstori și lucrători de mine iliri, nici de la păstori și lucrători de mine traci. El descinde de-a dreptul de la plugarii danubieni [...]”. Romanismul actual, păstrat mai bine tocmai în Dacia lui Decebal și tocmai în frontierele ei, n-ar putea să fie de origină balcanică, pentru bunul motiv că Balcanii nu au fost romanizați. El este esențial și exclusiv danubian”.

Din marele număr de idei și soluții propuse de Părvan, multe își păstrează valabilitatea. De fapt putem afirma că singurele părți inconsistente ale tabloului istoric al lumii nord-tracice prezentat de el sînt cele ce s-au sprijinit pe documentația arheologică, extrem de lacunară în al treilea deceniu al secolului nostru. Din această cauză, Părvan a exagerat, de exemplu, rolul cimerienilor și sciților.

Eforturile lui Părvan, din al cărui îndemn au început cercetările sistematice în dacia de geto-dace, au fost continuate de către elevii săi, din ale căror rînduri ne mîndrim a fi și noi, cei de astăzi, cercetători ca, G. Mateescu, R. Vulpe, V. Dumitrescu, D. Popescu, Gh. Ștefan, I. Nestor și alții. Pînă acum au fost făcute săpături pentru punerea în valoare a cetăților geto-dace în toate regiunile țării: Tinosu (Prahova), Poiana pe Siret (Galați), în munții Orăștiei — Sarmizegetusa Regia, capitala lui Decebal, Popești pe Argeș (Ilfov), Covasna și Jigodin în Transilvania răsăriteană, Pecica în cea apuseană, Polovragi, Cetățeni-Argeș, Ocnița-Vîlcea în Subcarpații meridionali și altele. Multe din aceste cetăți au fost pomenite de Ptolemeu. Materialul arheologic este imens și numai în parte valorificat. El a permis și va permite lucrări de sinteză, care să completeze lacunele existente în cunoașterea istoriei și culturii geto-dacilor. În acest sens, progresele esențiale obținute pentru cunoașterea istoriei milenilor III și II și a primei jumătăți a mileniului I î.e.n. se înscriu printre principalele realizări ale arheologiei din ultimii 20 ani. Azi putem vorbi în mod direct de geto-daci încă din sec. VII-VI î.e.n.

În ceea ce privește școala românească a cercetării tracologice, trebuie să amintim și pe colaboratorii lui Părvan, D. M. Teodorescu și I. Andrieșescu, care au desfășurat la rîndul lor, o vie activitate în acest domeniu, primul prin cercetările din munții Orăștiei, al doilea în domeniul preistoriei spațiului carpatodunărean¹. Trebuie să amintim, de asemenea, pe C. Daicoviciu, personalitate proeminentă în cercetarea istoriei Daciei preromane și romane. Este cel ce a definit trăsăturile statului geto-dac sub Burebista și Decebal. Elevul și colaboratorul lui, I. I. Russu s-a evidențiat prin studiile asupra religiei dacice și asupra limbii traco-dacice.

Cercetarea bulgară nu a stat nici ea mai prejos în această perioadă. Un dascăl de mare erudiție a fost Gabriel Kazarov, ale cărui lucrări, ca *Istoria culturii tracilor* (1916) sau aceea despre cavalerul trac (1932), au devenit clasice. Se cuvin menționate și numele unor arheologi ca B. Filov, J. Velkov și V. Mikov și al unor lingviști ca S. Mladenov și D. Decev. Și vecinii noștri de la sud de Dunăre au obținut succese importante cu ajutorul săpăturilor arheologice. Amintim aici dezvelirea orașului odris din sec. IV-III î.e.n. Seuthopolis, investigarea a numeroase movile funerare, printre care mormintele princieri de la Duvanli sau mormintul cu cameră funerară decorată cu fresce realizate în cea mai bună tradiție elenistică, de la Kazanlak². Din perioada mai recentă se cuvine menționat numele lui Chr. Danov, autor al unei sinteze istorice asupra Traciei balcanice, al arheologului D. P. Dimitrov, descoperitorul orașului Seuthopolis, ale epigrafiștilor G. Mihailov și V. Besevliev sau al lingvistului Vl. Georgiev.

Desigur, nu trebuie trecut cu vederea nici contribuțiile aduse în domeniul tracologiei de unii oameni de știință din alte țări. Amintim lucrările lui S. Casson (1926), L. Rey (1921 și 1932) și W. Heurtley (1939) și mai recent, ale lui N. I. Derjavin despre aria sud-tracică și în special despre Macedonia.

În ultimii ani, cercetările arheologice au luat o largă dezvoltare. Ele au fost reliefate și cu prilejul organizării, la Sofia, în 1972, a primului Congres internațional de tracologie. În septembrie 1976 va avea loc la București al doilea congres internațional, multidisciplinar, consacrat aceleiași civilizații. Acesta va fi un prilej pentru cercetătorii români de a releva cu noi date rolul important jucat în istorie de ramura nordică a popoarelor trace, de geto-daci.

Noțiunea de tracologie se confundă, de fapt, cu cercetarea istorică, arheologică, etnologică și lingvistică a spațiului carpatodunărean și balcanic din milenii III î.e.n. pînă la cucerirea romană. Pentru noi români, tracologia reprezintă o parte integrantă a istoriei patriei, deoarece elementul trac a avut un rol primordial în etnogeneza poporului român.

¹ I. Andrieșescu a subliniat în lucrările sale caracterul unitar tracic al culturilor din spațiul menționat. Elev al lui Andrieșescu, D. Berciu s-a remarcat prin valorificarea unui cuprinzător material din preistoria României și prin articole și lucrări de sinteză, din care remarcăm cele despre apartenența getilor (1957) sau despre arta traco-getică (1970).

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7-8/1968.

Bimilenarul Pantheon din Roma

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Pantheonul, „Templul tuturor zeilor”, este cea mai mare clădire antică din „Cetatea Eternă”, păstrată intactă pînă în zilele noastre. Prin vastitatea liniilor sale arhitecturale, construcția este considerată cea mai strălucită și îndrăzneată realizare a tehnicii de zidărie romană. Ea se compune dintr-un portic și o uriașă rotondă, acoperită de cea mai vastă boltă ce s-a construit în lumea antică. Arhitecții de azi o consideră ca punte de trecere între cupola ascuțită (tholos) a „tezaurului lui Atreu” de la Micene și cupola bisericii „Sf. Sofia” din Bizanțul lui Justinian. Numeroși istorici romani și greci vorbesc cu admirație de acest templu, a cărui cupolă, după expresia lui Cassius Dio, „seamănă cu a cerului”. Grație unor refaceri și consolidări efectuate de-a lungul secolelor, solida construcție a înfruntat calamitățile naturale: cutremure, incendii, ca și vicisitudinile provocate de războaie și jafuri timp de două milenii.

Porticul de la intrare, care avea cinci trepte, îndeplinea funcția de pronaos al templului. Cu unele modificări, se pare că porticul și-a păstrat aspectul de pe timpul constructorului templului, Agrippa. Această intrare monumentală, cu o lățime de 33 m și o deschidere în adâncime de 13 m este alcătuită din 16 coloane monolite de granit, frumos lustruit. Ele măsoară 14 m înălțime și au baze și capituluri corintice, toate sculptate în marmură albă; sînt considerate printre cele mai frumoase transpuneri în arta romană a stilului corintic. Pe culme și la colțurile laterale ale fațadei porticului se presupune că existau statuile unor zei, probabil ale triadei capoline (Jupiter, Juno și Minerva). În spatele și deasupra actualului portic, pe peretele rotondei, se vede începutul unui alt portic, mai vechi, care nu a mai fost executat

în prima fază a construcției, fiind considerat prea ascuțit. La mijlocul lui, între coloane, a fost lăsat un coridor care conduce direct în spațiul rotondei (naosul), pardosită cu plăci de marmură multicoloră, aranjate în forme geometrice patrulate și circulare. Sondajele făcute în exteriorul rotondei au identificat la baza ei o temelie inelară, din beton, groasă de 7,30 m și înaltă de 4,50 m.

Diametrul rotondei este de 43,20 m și tot atîta măsoară și înălțimea ei de la pavimentul de marmură pînă la ochiul marelui ferestru de la cupolă, un fel de luminator, cu diametrul de 8,92 m. Fasciculul de lumină naturală pătrunde prin fereastră pe întinsul paviment al rotondei și atenuază armonios contrastele de culori ale diferitelor elemente arhitecturale, sculpturale și picturale.

Marea cupolă se reazemă pe cilindrul de zidărie al rotondei care are o grosime de 6 m și o înălțime de 21,60 m. El a fost prevăzut pe întreaga înălțime cu opt arce-piloni, așezate la distanțe egale între ele, constituind puternice reazeme pentru stabilitatea cupolei.

Metamorfoze

Pantheonul a fost construit în anii 27-25 î.e.n. de către Marcus Vipsanius Agrippa, colaboratorul și ginerelul împăratului Augustus. Pe arhitrava de sub frontul de la intrare se păstrează gravată cu litere mari inscripția: „Marcus Agrippa, fiul lui Lucius, de trei ori consul, a înălțat (clădirea)”. Pantheonul a împodobit „Cîmpul lui Marte”, situat în afara zidurilor ridicate de regele Servius Tullius, strălucind printre alte numeroase construcții cu caracter civic-religios. Pînă atunci, pe această cîmpie a existat un singur templu de seamă, închinat zeului războiului, în jurul căruia se făceau exerciții militare.

Nu se cunoaște numele arhitectului folosit de Agrippa, ci numai al sculptorului, Diogene din Atena. Acesta a decorat Pantheonul între altele, și cu câteva cariatide, după modelul pridvorului Erechtheonului, de pe acropola orașului său natal. Mai știm, de asemenea, că, pe atunci, „Templul tuturor zeilor” a posedat o cupolă conică, de proporții mult mai modeste decât cea de azi. La un an după ce Vezuviul a acoperit cu cenușă, noroi vulcanic și lavă orașele Pompei și Herculaneum, un incendiu puternic a distrus și acoperișul Pantheonului lui Agrippa (80 e.n.). Împăratul Domițian (81-96) s-a grăbit să-l refacă, dar în anul 110 acoperișul clădirii a fost mistuit de incendii provocat de un fulger.

Împăratul Hadrian (117-138), el însuși un prețios arhitect, a refăcut fundamental această construcție, în forma ce s-a păstrat până azi. Clădirea, reprezentând cea de-a doua fază importantă din istoria Pantheonului, ne este atestată de către o serie de ștampile aplicate pe cărămizi datate din anii 125-127. Nu este cunoscut arhitectul noului Pantheon. El nu putea fi Apollodor din Damasc, cel mai de seamă dintre constructorii vremii; la acea dată era exilat, poate chiar ucis, din cauza unor conflicte avute cu Hadrian.

Inscripții păstrate pe peretele interior al frontului porticului amintesc unele lucrări de restaurare ulterior făcute prin grija împăraților Septimius Severus și Caracalla, între anii 193-217. Consolidările au fost necesare din cauza fisurilor produse în zidărie de către cutremure.

Triumful creștinismului a dus la deposedarea Pantheonului de operele sale de artă păgână. În anul 609 din ordinul împăratului bizantin Phocas, „Templul tuturor zeilor” a fost transformat în biserică „Sfânta Maria a martirilor”. Cu această ocazie, interiorul său a pierdut tot ce avea mai prețios în domeniul reprezentărilor sculpturale religioase păgâne.

Zeii „expropriați”

Pe peretele interior al intrării în templu existau mai multe nișe. Pe registrul inferior al peretelui, în nișa cea mai mare, se afla statuia lui Jupiter, părintele tuturor zeilor. În nișele din jur se rânduiau, strict ierarhic, ceilalți zei capitolini și olimpici, în stînga și în dreapta lui Jupiter fiind locurile Junonei și al Minervei. Jupiter simboliza Roma și pe împărat, iar restul divinităților pe supușii acestora. Imaginile zeilor din marmură sau bronz aurit, slab luminate, produceau o puternică impresie asupra credincioșilor păgini. Lumina odihnitoare și calmul din rotundă sînt admirate și azi de către numeroși vizitatori ai Pantheonului.

Proprietarii păgini ai Pantheonului roman au fost expropriați după anul 609 de către sfinții creștini și de către unii muritori de seamă. În locul nișei unde era statuia lui Jupiter a fost amenajată capela pentru oficierea liturghiei. În prima nișă din dreapta altarului capelei se vede frumoasa frescă a

„Bunei Vestiri”, pictată de către Melazzo de Forlì (1438-1494), ale cărui celebre tablouri se păstrează în mare număr la Muzeul Vaticanului. Nișa următoare este ocupată de sarcofagul lui Victor Emanuel II (primul rege al Italiei unificate, decedat la 9 ianuarie 1878 și alte sarcofage regale. Ele sînt încadrate de către două statui aleorie: **Dărnica**, în dreapta, operă a sculptorului Zocchi, și **Bunătațea**, în stînga, realizată de către Maccagnani.

În stînga capelei se remarcă mai întîi o statuie de bronz a „Fecioarei cu Isus în brațe”, creație a sculptorului Ambrogio Lorenzetto, mort în 1348. În nișele următoare se află mormintele unor artiști de seamă din Renaștere: Raffaello Sanzio, Annibale Carraci, Pierin della Vaga, Giovanni da Udine.

În schimb, transformarea templului în biserică creștină a dus la salvarea construcției, ferind-o de o ruinare treptată sau de o demolare, soartă nefericită pe care au avut-o mai toate templele romane din imperiu.

Jefuirea fostului templu s-a încheiat în vremea papei Urban VIII (1623-1644), din neamul florentin al Barberinilor. Papa a dat dispoziții ca acoperișul de bronz aurit de pe porticul Pantheonului (fixat acolo de pe timpul lui Hadrian) să fie desfăcut și re-folosit pe cupola bisericii „Sf. Petru”. Apoi, el și cei trei nepoți ai săi (cardinalii Francesco și Antonio și generalul Taddeo), cu toții colecționari și „protectori” ai artelor, au despuiat străvechiul templu de ultimele sale sculpturi antice. Multe dintre lespezile și plăcile de marmură policromă prinse pe pereții Pantheonului au fost detașate pentru a împodobi biserica „Sf. Petru” și unele construcții laice. Cei patru colecționari au procedat la fel și cu alte monumente romane. De atunci datează ironica zicală lansată de populația Romei: „Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini” (Ceea ce n-au distrus barbarii, au distrus Barberinii).

Mulți artiști ai Renașterii, ca pictorul Raffaello Sanzio, arhitectul Sangallo, pictorul Dosio, arhitectul Palladio ș.a. au studiat atent elementele de artă antică oferite de Pantheon. De la ei ne-au rămas cîteva desene ale clădirii, în starea în care se afla atunci și care atestă prezența a două clopotnițe, ridicate de către renumitul arhitect Bernini (1598-1680). În anul 1894, statul italian a întreprins importante renovări și a reușit să redea arhitecturii Pantheonului forma ei hadriană, pe care o admirăm și azi în Piazza della Rotonda.

Imitații ale Pantheonului, de proporții mult reduse și inegalabile cu arhitectura armonioasă a „Templului tuturor zeilor”, s-au încercat din antichitatea romană tirzie pînă în epoca feudală. Vestibulul rotund al bisericii sfinților Cosma și Damian din Forul Romei, de pildă, posedă și el o fereastră-luminator; ea difuza, însă, o lumină atît de nesatisfăcătoare, încît a fost necesară lărgirea ușilor de la intrarea dinspre Via sacra. Nereușit, apare, de asemenea, acest sistem de iluminare și la Catedrala sfîntului Francisco da Paola din Napoli.

La Istanbul, pe urmele lui Dimitrie Cantemir

Din cei 50 ani cât a trăit, marele cărturar, enciclopedist și om de stat român, Dimitrie Cantemir, aproape 22 ani, cu câteva întreruperi, i-a petrecut la Istanbul¹.

Dimitrie a ajuns pentru prima oară în capitala Imperiului otoman la vârsta de 15 ani (1688), când Constantin Cantemir, tatăl său și domn al Moldovei (1685-1693) l-a trimis pentru a-l înlocui pe fratele său mai mare Antioh, care se afla acolo ca ostatic din 1685.

În timpul acestei prime șederi a lui Dimitrie în marele oraș s-a produs și un incident amuzant: Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, ale cărui relații cu familia Cantemirilor nu erau dintre cele mai bune, a insistat la Poartă să trimită în locul lui Dimitrie un alt ostatic moldovean, nu ar fi al doilea fiu al acestuia, ci un substitut. Dar asemănarea uimitoare dintre noul ostatic și fratele său a fost un argument atotputernic și înăuntrul Dimitrie a rămas în orașul de pe malul Bosforului timp de aproape patru ani.

Aici a continuat asiduă instrucția începută la curtea tatălui său: a învățat limba turcă și s-a preocupat cu pasiune de cunoașterea muzicii turcești.

În anul 1691, Cantemir s-a întors în Moldova, fiind înlocuit la Poartă de fratele său, Antioh. După doi ani, în 1693, a revenit, căci deși la moartea tatălui său Divanul domnesc îl desemnase ca succesor la domnie. Poarta nu l-a confirmat.

Cu excepția unei scurte întreruperi (1697), când a participat ca voluntar, la campania otomană împotriva austrieilor, ajungând până la Zenta unde a avut loc bătălia care a decis înscuturarea campaniei, Dimitrie Cantemir a rămas la Constantinopol timp de șapte ani. Înalta lui erudiție și calitățile sale au făcut ca să se bucure de încredere și multă stimă la Curtea otomană, atât între marii dregători otomani cât și în rândul demnitarilor străini acreditați aici.

În 1700, Dimitrie Cantemir s-a întors pentru scurtă vreme la Iași, cu Antioh, noul domn și a rămas la curtea domnească până la înălțarea de la domnie, în același an, a fratelui său. În timpul acestei șederi în Moldova, el s-a căsătorit cu Casandra, fiica fostului domn al Țării Românești, Șerban Cantacuzino. Apoi, împreună cu soția și prima sa fiică, Smaranda, precum și cu Antioh, Dimitrie Cantemir a plecat din nou la Constantinopol, unde, de data aceasta a rămas zece ani. Este perioada în care a început să lucreze la opera sa capitală, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman (pe care o va desăvârși în timpul șederii în Rusia) și a scris Istoria ieroglică. Tot în acea vreme s-a consacrat studiului sistematic al muzicii, compunând numeroase cântece și creând primul sistem otoman de notafie muzicală. Lucrările sale în acest domeniu îl situează pe Cantemir printre clasicii muzicii turcești în care este cunoscut sub numele de Kantemiroğlu, unele dintre creațiile sale fiind cântate și în zilele noastre.

După propria sa mărturisire, în ultimii ani de ședere la Constantinopol, și-a construit un palat în cartierul Fanar, pe o colină numită „Sancakdar Yokuşu”. Terenul fusese cumpărat de socru, Șerban Cantacuzino, care începuse și construcția, dar, sub motiv că din clădirea respectivă se putea vedea palatul sultanului se interzisese continuarea lucrărilor. Grație influenței ce o avea la Poartă, Cantemir a obținut aprobarea pentru continuarea construcției, pe care a terminat-o cu puțin înainte de a părăsi definitiv Istanbulul pentru a se urca, în 1710, pe tronul Moldovei.

Palatul ridicat de Cantemir nu se mai păstrează, pe locul unde s-a aflat fiind înălțată ulterior o nouă construcție, din piatră și cărămidă, care mai există și astăzi însă în stare de paragina. Din clădirile învecinate palatului lui Cantemir — Bogdan Saray la vest, iar alături de acesta biserica Adormirea Maicii Domnului și la est Vlah Saray — se mai păstrează astăzi doar biserica, mistuită și ea, la sfârșitul anului 1974, de un incendiu.

Locul fostului palat al lui Cantemir și împrejurimile lui nu figurează în nici unul din ghidurile și hărțile turistice locale. Totuși, mulți dintre românii care ajung la Istanbul nu pierd prilejul să se oprească și în aceste locuri, omagiuind și în acest fel pe primul enciclopedist pe care poporul român l-a dat culturii și civilizației universale.

Mircea ȘĂVAN

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 9/1973.

PLANȘELE NOASTRE

① Pe aceste locuri se ridica în urmă cu trei secole impunătorul palat construit de marele domn și cărturar român (**La Istanbul, pe urmele lui Dimitrie Cantemir**)

② Francisc Rákóczi II — un înflăcărat luptător pentru eliberarea Transilvaniei de sub dominația habsburgică (în medalion). Tablou de Adam Manyoki. Jos: un grup de curuți așa cum sînt înfățișați într-o pictură anonimă din secolul XVIII (**O viață închinată luptei pentru libertate**, p. 34)

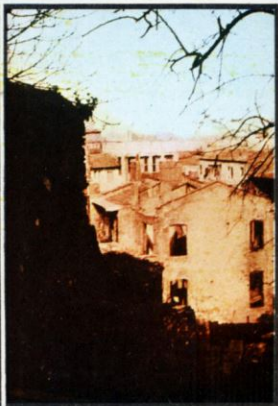
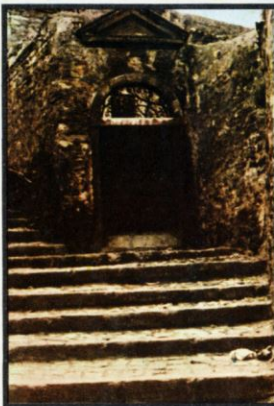
③ Regina Suediei (în medalion) ascultînd o demonstrație a lui Descartes. Tablou de L.M. Dumesnil. Jos: fastuoasa primire făcută fostei suverane la Roma (**Christina — înțeleapta și enigmatică regină a Suediei**, p. 22)

④ Două mărturii ale unei vechi civilizații din orașul marocan Fès: a. fațada monumentală a unei clădiri din secolul XIV (detaliu); b. portalul moscheii Qarawwyn, una din cele mai impozante din Africa de Nord; c. poarta și turnul de pază, adăugate în sec. XVII zidului de incintă crenelat al cetății Udaïos (sec. XII), din Rabat (**Vitejii lui Abd el-Krim**, p. 17)

Priveliște
panoramică
asupra Cornului
de aur

Poarta
de acces

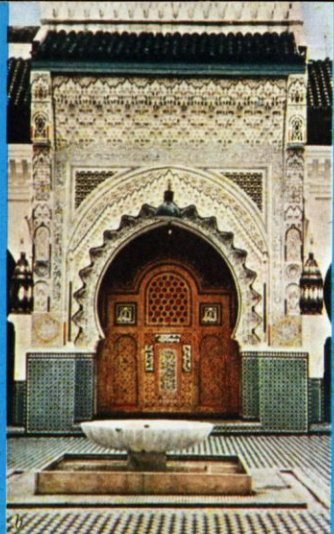
Porțiune
din zidul care delimita
spre est
reședința lui
Dimitrie Cantemir

Intersecția
străzii Vudina
cu Sancakdar Yokuşu
unde era
situat palatul

c

comunardul

MIRCEA DUMITRIU

Printre românii ce au participat la Comuna din Paris¹, eveniment de la care se implinesc 105 ani, s-a numărat și Alexandru Cociu. Născut la 14 aprilie 1845, la București, el s-a aflat, în anii 1870-1871, la Paris, unde urma cursurile Facultății de medicină. În aceste împrejurări, alături de alți români, a luat parte la evenimentele pe care le trăia Franța: războiul franco-prusac și mai apoi Comuna. Ca student medicinist, Cociu s-a înrolat, împreună cu un alt tânăr român, Mihail V. Georgescu, în Ambulanțele presei.

Correspondență din Paris intitulată: **Românii în resbelul franco-german**, publicată în ziarul **Românul**, din 21 august 1871, consemna astfel participarea celor doi tineri la aceste evenimente: „Îndată ce ordinul fu anunțat, junii medici oferiră serviciile lor, decizi fiind a trece [a rămîne — n.a.] tot asediul în Paris: Ambulanțele presei, cele mai întinse și mai bine organizate, se grăbiră a le oferi fiecăruia, împreună cu gradul de locoteninte, un serviciu, în care mai tîrziu nu avură mai puțin de 5 sau 6 sute de răniți. Activitatea și inteligența cu care conduseseră serviciile ce dirigeau le atraseră în curînd simpatia și mulțumirile capilor acestor ambulanțe”.

Despre activitatea lui Alexandru Cociu și Mihail Georgescu, în ajutorul comunarilor răniți, ziarul **Românul** arată că „nimeni nu egalează curajul ce dezvolțaseră în cele opt zile de agonie ale Comunei, adunînd răniți pe străde, protejați de un simplu drapel, care odată nu era respectat de gloante”. Și în **Le Journal de Bucarest**, nr. 111, din 7 septembrie 1871, meritele lui Alexandru Cociu au fost elogios subliniate: „Activitatea

plină de abnegație depusă de Alexandru Cociu într-un punct în care s-au desfășurat lupte crîncene pentru apărarea Comunei în interiorul fortului de la Yssy a cucerit admirația, atît din partea luptătorilor comunarzi, cît și a colegilor de breaslă francezi sau de alte naționalități”.

Cinci documente inedite, care au intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România², aduc noi mărturii despre acei ani în care românul Cociu se afla alături de comunarzii din Paris. Într-o înștiințare nedată, lui Cociu i se aducea la cunoștință „că pe baza propunerilor Ambulanțelor Presei Franceze este confirmat în calitate de ajutor secund de medic militar al ambulanței din strada Oudinot, cu titlu gratuit [voluntar — n.a.] al numitelor Ambulanțe anexate Ambulanțelor militare”.

Alexandru Cociu a făcut parte, timp de două luni, de la 24 septembrie pînă la 24 noiembrie 1870 din Ambulanțele presei, fiind înrolat în Ambulanța Saint Maurice. La 24 noiembrie, printr-o adresă a Guvernului Apărării Naționale, se aprecia că „a îndeplinit în mod onorabil îndatoririle sale și nu a fost recompensat din cauza desființării numitei ambulanțe, ordonată prin aplicarea unei măsuri generale”.

Spre sfîrșitul anului 1870, la 19 decembrie, el a primit din partea lui De la Grangerie, secretarul general al Comitetului Institutului Fraților din Școlile Creștine, cu sediul în strada Oudinot nr. 27, un permis de liberă trecere, necesar lui „Cociu Alexandru, ajutor de medic militar, locuind în strada Buçi nr. 10, atașat al Ambulanțelor presei, anexe Ministerului de Război pentru a ridica răniții de pe cîmpul de luptă”.

Revelatoare pentru contribuția sa este și scrisoarea de mulțumire din 17 martie 1871 și expedită de către Ministerul de Război: „Subsemnatul [Harze, medicul în subordinea căruia se afla Cociu — n.a.], chirurg șef al serviciului Ambulanței Presei Franceze certifică că domnul Cociu Alexandru a fost atașat în calitate de medic militar în serviciul meu din pavilioanele din Longchamps. Domnul Cociu a îndeplinit cu foarte mult zel funcțiunile cu care a fost însărcinat și eu sînt foarte mulțumit [...] atît de devotamentul, cît și de aptitudinile și cunoștințele serioase de care a dat dovadă”.

La 2 iunie 1871, Consiliul Societății franceze de îngrijire a răniților și bolnavilor, însărcinat cu asistența voluntară pe cîmpurile de luptă în ambulanțe și spitale, l-a răsplătit pe tânărul român, acordîndu-i o diplomă și o cruce de bronz: „Armata terestră și marina oferă d-lui Cociu Alexandru o cruce de bronz, semn al operei sale, ca și prezenta diplomă, în amintirea serviciilor pe care le-a adus în timpul războiului, ca ajutor de medic militar al Ambulanței presei”.

Reînters, după anul 1875, în țară, a participat la campania armatei române la sud de Dunăre, în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, acordînd asistență medicală ostașilor răniți și bolnavi din Divizia 3; a primit diferite distincții, între care medalie **Apărătorii Independenței, Trecerea Dunării** și altele.

S-a stins din viață, la vîrsta de 56 ani, în 1901.

² Documentele au fost donate de nepoții medicului Alexandru Cociu: Silvia, Alexandru, Armand, Roger, René, Valentin Avramescu și Odette Jianu, născută Avramescu.

¹ Vezi **Magazin Istoric**, nr. 8/1967 și 3/1971.

1676—1976:
**FRANCISC
RÁKÓCZI II:**

o viață închinată luptei pentru libertate

PAUL CERNOVODEANU

Prin Pacea de la Karlowitz (1699), Imperiul habsburgic — ieșit victorios din confruntarea militară cu Imperiul otoman — a anexat întreaga Ungarie (partea de nord a acesteia fusese ocupată încă din 1541) precum și principatul Transilvaniei. În teritoriile incorporate s-a instaurat un regim de cruntă opresiune politică și fiscală, la care s-a adăugat prigoana religioasă manifestată printr-o campanie de catolicizare forțată a populației.

Noua stăpînire — „jugul de fier” al Habsburgilor — a stîrnit profunde nemulțumiri, care au luat aspectul unui adevărat război popular de eliberare de sub dominația Casei de Austria, cunoscut în istorie sub numele de răscoala cruciților (răsculații își spuneau astfel în amintirea „cruciților” conduși de Gh. Doja). Izbucnită în Ungaria de nord, vîlvătaia răscoalei s-a întins și în Transilvania. Maghiari, secui, români, sași, ruteni, deopotrivă nemulțumiți de stăpînirea imperială, s-au ridicat cu însuflețire la luptă, sub conducerea principelui Francisc-Leopold Rákóczi II.

Marcu Hațeganu, Nichita Balica, Bucur Cîmpeanu, Vasile Negru, Ciurlă și în primul rînd Gligore Pîntea, zis Pîntea Viteazul¹ au

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1969.

fost cîțiva dintre românii ajunși conducători ai unor cete de răsculați care au săvîrșit fapte de vitejie în confruntările cu trupele imperiale.

Răscoala a avut un puternic ecou și dincolo de Carpați, fiind privită cu simpatie atît în Țara Românească, cît și în Moldova². Domnitorii români au avut legături strînse cu Francisc Rákóczi II, izvorite din încercarea lor de a-l sprijini în lupta lui împotriva dominației străine.

Nobilul rebel

Francisc-Leopold, cel care a devenit căpetenia răsculaților curuți împotriva împăraților și ocupanților habsburgici și a rămas cunoscut în istorie mai ales sub numele de Francisc Rákóczi II, s-a născut la Castelul Borsi, lângă Patak (Ungaria), în ziua de 27 martie 1676. Era fiul lui Francisc Rákóczi I, principe „de jure”, al Transilvaniei și al Ilonei Zrinyi, fiica eroului Peter Zrinyi, executat la 30 aprilie 1674 pentru participarea sa la o conspirație împotriva Casei de Austria. Pierzîndu-și tatăl din fragedă pruncie, Francisc-Leopold și sora sa Iuliana au fost crescuți de mama lor, care le-a insuflat simțul datoriei și dragostea pentru patria urgisită. Vremurile erau tulburi. O parte a nobilimii și orașenimii maghiare, nemulțumită de rînduiele introduse de Habsburgi în Ungaria de nord, s-a răsculat, avîndu-l în frunte pe Imre Thököly. Ilona Rákóczi și partizanii săi n-au întîrziat să se alătore răzvrătiților. De altfel, la 15 iunie 1682, Ilona s-a recăsătorit cu Thököly, cimentînd astfel și mai mult legăturile cu susținătorii luptei antihabsburgice.

La începutul anului 1688, tînărul Francisc-Leopold și sora sa Iuliana au fost duși la Viena și puși sub „ocrotirea” (de fapt sub paza) împăratului Leopold I, care l-a dat pe Francisc în grija cardinalului Leopold Kollonics, primul Ungariei ocupate de Habsburgi și sprijinitor devotat al Casei de Austria. Acesta l-a trimis pe tînărul Rákóczi să studieze la Colegiul iezuit din Neuhaus, în Boemia, și apoi la Universitatea din Praga (1691-1692), încercînd să-i dea o educație conservatoare și să-l rupă de cercurile antihabsburgice din patria sa. Dar Francisc Rákóczi a reușit cîrînd să scute inoportuna tutelă a lui Kollonics. Prin căsătoria cu principesa germană Charlotta Amalia de Hessen-Rheinfels-Wanfried, la 25 octombrie 1694, Rákóczi a reușit să-și consolideze prestigiul, îndepărtîndu-se și mai mult de tutela Curții din Viena, a cărei autoritate o suporta tot mai greu. Deși mare latifundiar și catolic, el s-a situat tot mai deschis de partea forțelor care luptau cu curaj împotriva Habsburgilor.

După 1699, nemulțumirile populației împotriva stăpînirii austriece au crescut în intensitate. Rákóczi a intrat în legătură cu contele Miklós Bercsenyi (1665-1725), unul dintre nobilii maghiari cunoscut ca adversar al Casei de Austria și adept al luptei de eliberare de sub dominația acesteia. Atras tot mai mult de ideea înlăturării oprîmării străine, Rákóczi

² Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1973.

șurat sub auspicii favorabile. Lupta curuților a fost ajută de Franța, dar cu destule rezerve. Ludovic XIV vedea în rășcoala curuților doar o „diversiune” utilă împotriva Casei de Austria, nempărțind idealurile răzvrătiților. Pe de altă parte, deși puterile protestante, Anglia și Olanda, au simpatizat cu cauza lui Rákóczi, încercind să medieze chiar o înțelegere între răzvrătiți și autoritățile imperiale, totuși, datorită poziției lor de aliate ale Austriei habsburgice împotriva Franței, n-au acționat pentru a determina Curtea din Viena să facă concesii și pînă la sfîrșit au abandonat pe răzvrătiți, lăsindu-i în voia soartei. Nici Petru cel Mare al Rusiei, cu care Rákóczi încheiasă chiar o alianță la Varșovia (4 septembrie 1707), negociată de ceașul brașovean David Corbea, reprezentant al lui Brincoveanu și al Cantacuzinilor la Curtea rusă, n-a putut, pînă în cele din urmă, să fie de vreun folos rășculaților.

La începutul mișcării, în incursiunile lor, oștirile lui Rákóczi ajunseseră pînă la porțile Vienei, iar în Transilvania imperialii nu mai stăpîneau decît cîteva orașe mai importante. Dar, din 1704, contraofensiva forțelor imperiale, numărînd efective mai numeroase și dotate cu armament greu, au reușit să echilibreze situația, recucerind provincia și respingîndu-l pe Rákóczi în Ungaria de nord. Rășcoala curuților s-a transformat cu timpul într-un război îndelungat de uzură, purtat împotriva unui inamic superior ca număr și echipament militar.

La slăbirea mișcării a contribuit și compromisul pe care Rákóczi a trebuit să-l facă cu marea nobilime, în nădejdea că va primi ajutorul ei; el a sacrificat astfel în mare măsură interesele păturilor mijlocii și mai ales ale iobagilor, care, pînă la urmă, dezamăgiți de această alianță, l-au și părăsit. Rákóczi s-a deplasat în Transilvania — recucerită parțial — și a fost din nou recunoscut ca principe de către Dieta convocată la Tirgu Mureș, la 5 aprilie 1707, dar acest act n-a mai avut ecou în mase și rășcoala a intrat într-un iremediabil declin. Pînă la sfîrșit, spre a-și păstra privilegiile, marea nobilime maghiară a trădat cauza lui Rákóczi și părăsindu-l pe principe — care a luat iarăși drumul pribegiei în Polonia — a încheiat cu imperialii, prin intermediul contelui Sándor Károlyi, Pacea de la Satu Mare (26 aprilie 1711). În urma acesteia, Ungaria și Transilvania au reîntreat sub autoritatea împăratului de la Viena. Habsburgii au reinstaurat, în provinciile recuceri, vechile rînduiri absolutiste.

În pribegie

Împreună cu o mină de credincioși, în rîndurile cărora se număra și Bercsényi, Rákóczi a încercat să apere mai departe, pe plan diplomatic, justetea cauzei sale. În acest scop, la începutul anului 1713, s-a deplasat în Franța. El a insistat pe lîngă Ludovic XIV ca, în cadrul tratatelor de pace ce urmau a fi inițiate cu imperialii, să fie recunoscute și drepturile Ungariei și ale Transilvaniei.

Dar la încheierea Păcii de la Rastadt (6 martie 1714), care a pus capăt războiului pentru succesiunea spaniolă, diplomații francezi s-au dezinteresat atît de soarta celor două țări din centrul și sud-estul Europei, cît și de aceea a lui Rákóczi, devenit acum un pribeg la Curtea Regelui „Soare”.

În zilele amare ale exilului, Rákóczi s-a comportat însă cu multă demnitate, trăgîndu-și respectul și stima contemporanilor. Saint Simon l-a zugrăvit în culori foarte frumoase în **Memoriile** sale celebre: „...Era înalt de statură, robust... foarte proporțonat... cu privirea semeată și foarte nobilă, impunător, dar fără trufie... Era un om înțelept, modest, măsurat..., năzuind spre bine și cu mult bun simț; de o mare politețe... și foarte comunicativ cu toată lumea, dar în același timp păstrînd o mare demnitate. Nu vorbea prea mult..., dar redă foarte bine ceea ce vedea fără însă să vorbească niciodată despre sine. Un om foarte cinstit, iubitor de adevăr și foarte viteaz...”

Rákóczi a dus o existență modestă la reședința sa de la Grosbois, unde a început redactarea **Memoriilor**, menite, în primul rînd, a justifica lupta rășculaților împotriva opresiunii Casei de Austria.

La 15 septembrie 1717, în urma declanșării unui nou război între imperialii și Poarta otomană, sperînd într-un ajutor otoman, Rákóczi, care trimisese la Poartă în calitate de emisar pe János Pápai spre a negocia cu marele vizir o alianță a dizidenților cu turcii, s-a hotărît să părăsească Franța, pentru a-și pleda personal cauza în fața sultanului. Sosit la Adrianopol, la 27 octombrie, el a fost primit de Ahmed III, la 4 ianuarie 1718, sultanul promițîndu-i protecția și ajutorul său. Dar turcii au suferit înfrîngerii pe cîmpurile de luptă din Serbia și Banat și la 21 iulie 1718, prin mediația anglo-olandeză, au fost nevoiți să încheie, cu imperialii, Pacea de la Passarowitz, prin ale cărei grele condiții se număra și îndepărtarea refugiaților curuți din capitala Imperiului otoman. Ultimele nădejdi ale lui Rákóczi și ale tovarășilor săi de luptă s-au spulberat; la insistențele internunțului austriac la Poartă, contele de Virmonet, Rákóczi — condamnat și proscris de imperiali — a fost exilat, cu o mică suită, la Rodosto, pe țărmurile Mării de Marmara. Începînd de la 16 aprilie 1720, principele pribeg a trăit în acest loc de surghiun vreme de 15 ani, ducînd o existență foarte modestă și retrasă, dedicată scrisului și meditației. Aici și-a încheiat el **Memoriile** asupra marii rășcoale din 1703-1711, tipărite la Haga, în 1739, ca anexă la **Histoire des révolutions de Hongrie**, vol. II, aparținînd abatelui Brenner.

A închis ochii la 8 aprilie 1735, departe de țara sa, despărțit de familie, numai în mijlocul puținilor credincioși care rămăseseră pe lîngă dînsul. Posteritatea i-a făcut dreptate. A fost reabilitat post-mortem de Dieta ungară în 1906 și recunoscut ca erou național al poporului maghiar. Cu asentimentul autorităților din Viena, osemintele sale au fost aduse din Turcia și reînhumate în pămîntul îndrăgit al patriei.

AȘA S-AU NĂSCUT STATELE UNITE ALE AMERICII

WINSTON CHURCHILL

„Pentru americani, istoria țării lor începe cu George Washington și cu războiul purtat de el împotriva englezilor¹. Iată o afirmație de natură să surprindă pe cititorii cronicii lui Winston Churchill. Așa cum o dovedește și capitolul de față, consacrat în exclusivitate unor evenimente militare și unde revine din ce în ce mai insistent numele lui Washington, personalitatea acestuia se păstrează în limite austere, fără a căpăta proporții demiurgice. Și, totuși, dincolo de ocean, mulți istorici și încă și mai mulți laici contestă certificatul de naștere oficial al S.U.A. Pentru ei, anul I al independenței începe cu peste douăsprezece luni mai devreme, nu la 4 iulie 1776, cînd la Philadelphia s-a adoptat celebra Declarație, ci la mijlocul lui iunie 1775, cînd Congresul a ales Comandantul oștirii revoluționare².

Pe ce se întemeiază această opinie? În parte pe tinăra și exuberanta mitologie a tinerei și exuberantei națiuni, căreia un Olimp propriu îi era cu atât mai necesar cu cît îi lipseau rădăcinile profunde ale istoriei vechi și medii. În lăcașul zeilor, construit cu o ingeniozitate tehnologică tipic americană, tronul lui Jupiter Transatlanticus nu putea fi ocupat decît de George Washington (1732-1799). Norii de tămăie apologetică i-au învăluit treptat

chipul, ascunzîndu-i nu numai imperfecțiunile inerente unui anume profil social-istoric, ci și autentica noblete a multora dintre trăsăturile sale. La sfîrșitul anului 1975, Biblioteca Publică Centrală din New York deținea 2 997 lucrări consacrate lui Washington, în covîrșitoarea majoritate cu caracter hagiografic.

Dar există și argumente mai convingătoare în sprijinul „erezii cronologice” de care ne ocupăm. În iunie 1775, cele 13 colonii s-au unit nu declarînd formal război Angliei, nu afirmîndu-și propria entitate națională, nu proclamîndu-și independența, ci doar hotărînd, așa cum arată stenograma respectivei ședințe a Congresului, „să numească un general la conducerea tuturor forțelor continentale mobilizate sau mobilizabile în apărarea libertății americanilor”. Ceea ce înseamnă că atunci, la început, comandantul suprem nu numai că a intruchipat cauza independenței americane, ci a fost singura și via ei intruchipare.

Alegerea părea destul de curioasă ținînd seama de limitata și nu tocmai fericită experiență a lui Washington, despre care revista noastră a mai avut prilejul să vorbească³. Să amintim un singur episod care s-a petrecut cu exact 22 ani înainte de a se adopta Declarația de independență: la 4 iulie 1754, colonelul George Washington, din miliția Virginiei,

¹ Michael Davie: Washington — the Truth behind the Legend („Washington — adevărul din spatele legendei”), în Observer Magazine din 3 august 1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1976.

³ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1971.

s-a predat cu toată garnizoana de la Fort Necessity, în fața unei forțe compuse din francezi și indienți. Astfel, „lui George Washington i s-a datorat prima vărsare de sânge din [...] războiul de 7 ani, care a costat viața a 853 000 militari și a sute de mii de civili, furnizând, totodată, și o cauză fundamentală a revoluției americane”¹.

În ciuda unor asemenea precedente, însă, Washington nu a dezamăgit pe cei ce-și puseseră încrederea într-insul. În lungul și singerosul conflict — care a fost nu numai un război de independență, ci, într-un sens, și unul civil, împotriva americanilor rămași fideli metropolei — dirzenia de neclintit a comandantului suprem a jucat un rol esențial. Bogatul latifundiar a împărțit toate greutățile și vicisitudinile ostașilor săi, trăind cot la cot cu ei și suferind în aceeași măsură de pe urma climatului necrutător, a deficiențelor de asigurare tehnico-materială, a panicii unora dintre trupe sau a trădării unora dintre ofițeri, a brutalității unui inamic deprins cu înăbușirea răzmerițelor coloniale. Cel mai periculos dintre vrăjmași se aflau în propriile rânduri: profitorii de război. Într-o conferință ținută în ianuarie a.c. la București, profesorul Jack Green, de la Universitatea John Hopkins din Baltimore, menționa pe proprietarii unor întinse ferme din Pennsylvania care și-au vândut grânele englezilor, lăsând pradă foamei mii de voluntari americani. Washington nutrea o profundă și întemeiată ură față de aceas-

tă lipsă de scrupule: „Aș vrea din toată inima ca unul dintre cei mai crinceni [speculanți] să afirme de spinzurătoare [...] în fiecare stat. După părerea mea, nici o pedeapsă nu e prea grea pentru individul care își clădește marea pe ruinele patriei”.

Pentru a-l parafraza, putem spune că el însuși și-a clădit marea pe marea țării sale. Concludent în acest sens este refuzul lui categoric de a primi vreun salariu pentru funcția pe care i-o încredința Congresul. Așa cum demn de semnalat este și faptul că, spre deosebire de apologetii săi, Washington nu a fost deloc convins că se va dovedi la înălțimea misiunii sale. La început, se îndoia de sine însuși — scrie prof. Richard Morris, de la Columbia University — dar nu în legătură cu dreptatea cauzei, pe care a îmbrățișat-o cu un zel arzător, mai întâi ca pe o luptă pentru supraviețuire, iar apoi ca pe un război pentru independență. Mai degrabă punea la îndoială propria sa capacitate de a realiza miracoale care se așteptau de la el².

Așa cum vom vedea și în capitolele următoare, temerile sale născute din modeste ale ale lui Washington. Grație, neîndoielnic, meritelor unora dintre cei ce l-au secundat și pe care îi vom reintilni. Grație, mai presus de toate, hotărârii poporului american de a-și dobîndi libertatea și neatinerea.

Nicolae MINEI

George Washington contra Howe

Încartiriuiți la Halifax³, britanicii așteptau întăriri din Anglia și chibzuiau ce strategie să adopte. Pentru a reuși în acțiunile lor militare trebuiau să dobîndească controlul asupra văii fluviului Hudson: dacă ar fi putut-o cuceri și păstra, împreună cu forturile care o protejau, ei ar fi rupt Noua Anglie de coloniile din centru și sud, unde se concentrau două treimi din populație, majoritatea resurselor alimentare și celelalte avuții. Primul pas îl reprezenta ocuparea New Yorkului, la vărsarea fluviului în ocean, apoi Howe putea să înainteze spre nord, făcînd joncțiunea cu forțele din Canada. În sfîrșit cu ajutorul flotei, englezii urmau să zdrobească sudul, unde așezările se înșirau pe malul apelor.

Planul arăta promițător, deoarece coloniștii nu dispuneau de o marină militară și Marea Britanie părea capabilă să instituie o blocadă a țărmului atlantic. În realitate, însă, flota de război a lui George III nu mai avea deose-

bita eficiență cu care o înzestraseră amiralii lui Chatham⁴. Ea a putut aduce întăriri peste Atlantic, dar corsarii din Noua Anglie au pus mari piedici operațiilor militare de pe coastă și au hărțuit navele care transportau trupe și materiale.

New Yorkul asediat

În iunie 1776, Howe s-a îndreptat spre New York, pe care a început să-l asedieze, iar în iulie fratele său, amiralul Howe, a adus întăriri la bordul unei flote totalizînd peste 500 pînze. Generalul Howe avea acum sub comandă sa vreo 25 000 oameni — cea mai puternică forță armată aflată cîndva în Lumea Nouă. Dar Washington, gata de luptă, și-a concentrat în jurul orașului oștirea, cu efectivele reduse în urma dezertărilor și a varioalei la aproximativ 20 000 oameni. Din

¹ Lillian Miller: *In the Minds and Hearts of the People* („În mințile și inimile oamenilor”), New York, 1974, p. 13.

² Richard Morris: *Seven Who Shaped Our Destiny* („Șapte oameni care ne-au făcut destinul”), New York, 1973, p. 68.

³ Capitală și cel mai mare port al provinciei Nova Scotia (Canada). Întemeiat în 1749, a servit drept bază navală britanică cu începere din 1758.

⁴ William Pitt (bătrînul) lord de Chatham (1708-1778) — om de stat englez, șef al unor guverne în perioada 1756-1768, cînd Marea Britanie a învins Franța în India și Canada. A preconizat o politică de conciliere cu coloniștii americani, fără a admite însă independența S.U.A. Vezi nota din *Magazin Istorie*, nr. 1/1976, p. 23.

tabăra britanică de pe Staten Island¹ se vedea, de partea cealaltă a golfului, pozițiile american din Long Island² și de pe înălțimile Brooklynului³, peste East River⁴.

În august, Howe a declanșat atacul. Măcelul de la Bunker Hill fusese pentru el o lecție de prudență, așa că, de data aceasta, nu a mai întreprins un asalt frontal. După o diversiune împotriva tranșelor din Long Island, el și-a aruncat grosul forțelor împotriva flancului stâng al americanilor, căzându-le în spate. Manevra a reușit și Washington s-a văzut nevoit să se retragă pe teritoriul propriu-zis al orașului New York. Stîrjenită de vînturi potrivnice, flota britanică i-a permis să treacă, cu toate trupele sale, peste East River.

În fața acestui dezastru, Washington a adresat un apel Congresului [cerînd să i se încuviințeze retragerea — n.r.]. Îi era cu neputință să opună rezistență la New York, totuși se temea că abandonarea orașului ar fi demoralizat pe patrioți. Dar Congresul a aprobat evacuarea fără luptă a localității și, după cîteva ultime ciocniri mărunte pe dealurile Haarlemului⁵, Washington s-a retras încet spre nord.

În clipa aceea, victoria se afla la îndemîna lui Howe, care cucerise New Yorkul și fluviul Hudson, pe 40 mile în amonte. Dacă l-ar fi urmărit pe Washington cu pricepere și energie, l-ar fi capturat împreună cu întreaga armată colonială. Dar, timp de aproape o lună, Washington a fost lăsat în pace. La sfîrșitul lui octombrie, el a suferit o nouă înfrîngere, după o înverșunată ciocnire la White Plains⁶, dar, nici de data aceasta, englezii nu au făcut nici o tentativă de urmărire. Washington a așteptat, plin de îngrijorare, un atac al lui Howe pe cursul superior al Hudsonului sau, prin New Jersey, împotriva Philadelphiei.

Howe s-a decis să se îndrepte spre Philadelphia și a pornit spre sud, capturînd forturile din vecinătatea New Yorkului pe măsură ce înainta. Membrii Congresului au fugit din Philadelphia și mii de americani s-au alăturat britanicilor, afirmîndu-și loialitatea. Singura speranță pentru patrioți părea să fie o migrație în masă dincolo de munții Alleghen-

ny⁷, pe noi teritorii, așa cum aveau să facă burii, în sec. XIX, pentru a scăpa de dominația engleză⁸. Inuși Washington a avut în vedere o asemenea perspectivă: „Va trebui atunci [în cazul unei înfrîngeri — n.a.] să ne retragem în comitatul Augusta din Virginia. Mulți locuitori ni se vor alătura, pentru a se simți în siguranță și vom încerca să ducem un război de hărțuială. Dacă vom fi biruiți, va trebui să traversăm munții Allegheny⁹. Între timp, el a trecut Hudsonul și s-a retras spre sud, pentru a apăra Philadelphia.

Britanicii, care îl urmăreau îndeaproape, au început să ocupe repede teritoriul statului New Jersey. Cauza patrioților părea definitiv pierdută. Dar Washington și-a păstrat calmul și hotărîrea, iar șansa l-a răspîlîit. Cu o imprudență greu de înțeles și care avea să-i ia curînd pedeapsa, englezii și-au instalat neglijent garnizoane în diverse orașe din New Jersey. Washington a decis să atace aceste unități izolate, înainte ca Howe să treacă fluviul Delaware¹⁰ și a ales ca obiectiv satul Trenton, ocupat de o unitate de mercenari proveniți din Hessa. În noaptea de Crăciun, patrioții au năvălit în satul prost apărat și, pierzînd doar doi ofițeri și doi soldați, au ucis sau rănit 106 hessieni. Supraviețuitorii au fost luați prizonieri și trimiși să defileze pe străzile Philadelphiei.

Efectul acțiunii a fost incalculabil mai mare decît importanța sa militară, constituind cel mai critic moment al războiului. La Princeton¹¹, lordul Cornwallis¹², un subaltern al lui Howe despre care vom mai auzi ulterior, a încercat să războie această înfrîngere, dar nu a reușit. Washington l-a atacat din spate, punîndu-i în primejdie liniile de comunicație. Astfel, la sfîrșitul anului, englezii încercîruiți în New Jersey trebuiau să rămîna la est de Delaware. Ofițerii lor au petrecut o iarnă plăcută în cercurile înalte societăți din New York, pe cînd Benjamin Franklin și Silas Deane¹³, primii diplomați americani, au traversat Atlanticul pentru a cere ajutor Franței.

Regele aprobă, dar comandantul nu știe

Posteritatea să nu se lase înșelată de impresia că războiul împotriva coloniilor ameri-

¹ Insulă cu o suprafață de 57 mile pătrate, situată în partea de sud-est a golfului New York. Din 1898, împreună cu alte cîteva insule din vecinătate formează sectorul Richmond al orașului New York.

² Insulă cu o lungime de 118 mile și o lățime de 12-20 mile, la nord-est de gura fluviului Hudson, separată de Staten Island printr-o strîmtoare a golfului New York. Actualmente cea mai mare parte din Long Island aparține orașului New York.

³ Cîtun întemeiat de imigranții valoni și flamanzi în jurul anului 1645 pe Long Island, la capătul de sud-est al insulei. Actualmente face parte integrantă din orașul New York.

⁴ Strîmtoare navigabilă, cu o lungime de 16 mile și cu un volum de apă sensibil crescut în timpul fluxului, între Long Island și extremitatea de nord a golfului New York.

⁵ Așezare olandeză (Niewaw Haarlem), întemeiată în 1658 pe înălțimile insulei Manhattan, actualmente sector al orașului New York.

⁶ Așezare la nord-est de New York, întemeiată pe la sfîrșitul sec. XVII. Cu puțin înainte de lupta amintită, aici fusese ratificată Declarația de independență.

⁷ Masiv apusean al munților Appalachian, străbătut de la nord-est spre sud-vest statele Pennsylvania, Maryland, Virginia de Vest și Virginia.

⁸ Aluzie la migrația fermierilor buri care, în 1835-1836, au părăsit teritoriul din preajma capului Bunei Speranțe, îndreptîndu-se spre nord, pentru a se sustrage dominației britanice.

⁹ Are o lungime de 315 mile, izvorînd din partea de sud-est a statului New York și se varsă în golful Delaware din statul cu același nume.

¹⁰ Așezare întemeiată în 1696 în partea de vest a statului New Jersey. Trupele britanice au fost încartiruite în cîteva clădiri ale prestigioasei universități create aici în 1746.

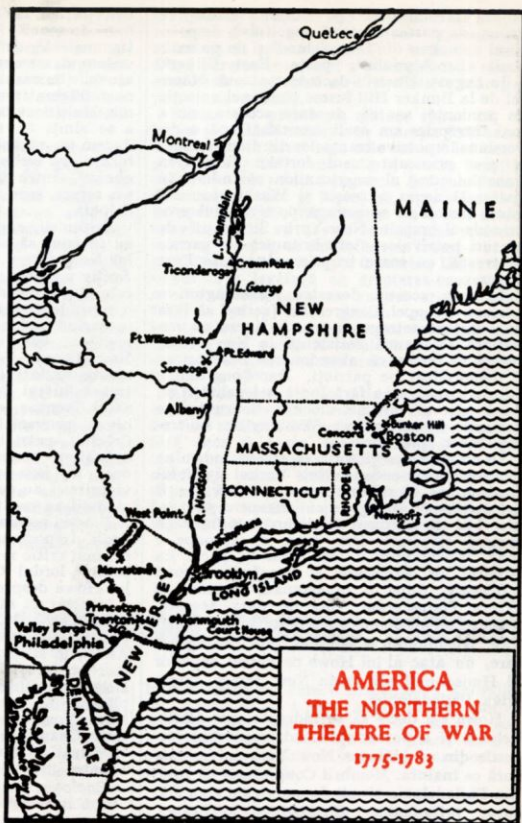
¹¹ Charles Cornwallis (1738-1805) — general englez pe care Washington avea să-l înfrîngă în două campanii. A devenit ulterior guvernator general al Indiei.

¹² Om politic american (1737-1789). În calitate de reprezentant diplomatic al S.U.A. în Franța a obținut din partea acestuia ajutor economic și militar și a recrutat ofițeri străini pentru forțele revoluționare.

cane s-a bucurat de sprijinul unanim al poporului britanic. Oameni politici de mare prestigiu din Anglia au înfierat nu numai greșita conducere a operațiilor militare și navale, ci însăși folosirea forței împotriva coloniștilor. Dar regele considera pe toți membrii opoziției drept trădători. Din ce în ce mai pornit și mai încăpăținat, George III nu a vrut să dea ascultare sfaturilor moderate, refuzând să primească în guvern pe cei ce, ca și mulți loialiști americani, prevedeau și condamnav dezastrele spre care îl împingea politica sa și se îngrozeau de războiul civil iscat între patria-mumă și coloniile ei. Nici măcar primul ministru, lordul North¹, nu acționa din toată inima: numai fidelitatea față de rege și convingerea sinceră, de modă veche — pe care o împărtășeau mulți politicieni ai vremii — că un ministru era dator să înlătuie dorințele suveranului său l-au împiedicat să demisioneze mai repede.

Rareori au comis strategii britanici atât de multe greșeli, încălcând sau trecând cu vederea toate maximele și principiile războiului. „Caută și nimicește inamicul” este o regulă sfântă. „Concentrează-ți forțele” este o metodă corectă. „Urmărește-ți obiectivul” este o directivă plină de bun simț. Inamicul era oștirea lui Washington. Forțele proprii constau din trupele lui Howe în New Jersey și coloanele pe care Bourgoyne le organiza acum la Montreal. Obiectivul îl forma nimicirea oștirii americane și uciderea sau capturarea lui Washington. Silindu-l pe acesta să primească lupta și îndreptind împotriva lui toate trupele și toate tunurile, britanicii erau aproape siguri de victorie. Dar astfel de adevăruri evidente se înecau în confuzia și debandada pe care le stîrneau nenumăratele opinii din tabăra engleză.

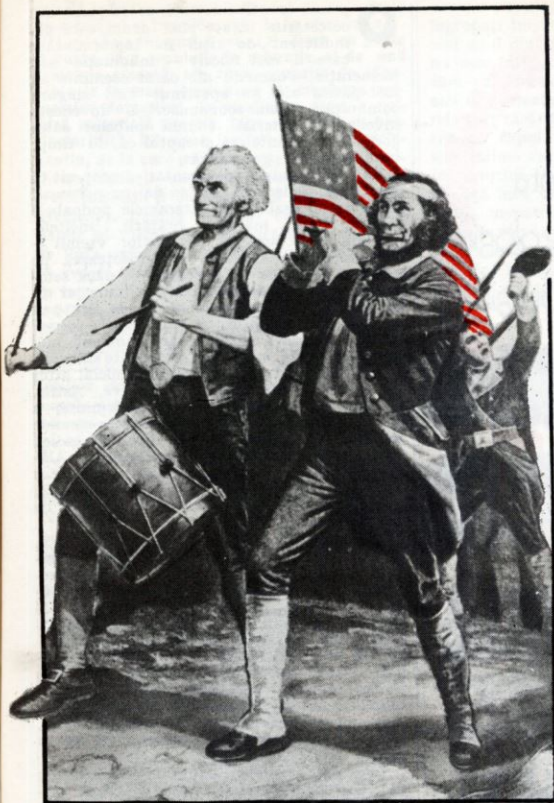
Howe era încă decis să ocupe Philadelphia, sediul Congresului revoluționar și sursa rezis-

Teatrul nordic de operații (reprodus după A. History of the English Speaking Peoples — vol. III, New York, 1963)

tenței politice. Pe de altă parte, Bourgoyne ținea morțiș să coboare din Canada spre porțile de jos ale văii Hudsonului și să ocupe, cu sprijinul unei ofensive declanșate la New York, porturile care dominau fluviul, în ideea că, luind sub control marea curs de apă, izola Noua Anglie și putea să o cucerească repede. Obținând o permisie și plecând la sfârșitul toamnei 1776, în Anglia, Bourgoyne și-a susținut părerea în fața guvernului de la Londra. George III i-a aprobat planul și l-a parafat cu mîna sa. Bourgoyne urma să înainteze dinspre Montreal, prin pădurile de la graniță și să ocupe portul Ticonderoga, în

¹ Frederic North, lord de Guilford (1732-1792) — om de stat englez și prim-ministru în perioada 1770-1782.

Cu prilejul primului centenar al nașterii S.U.A., în anul 1876, pictorul Archibald M. Willard a consacrat aniversării, tabloul intitulat „Spiritul lui '76”. De remarcat că la acea epocă, drapelul număra 13 stele (corespunzătoare celor 13 state) dispuse în cerc

apropiere de capătul văii Hudson. Simultan, trupele din New York trebuiau să atace în direcția nord, să captureze citadela de la West Point¹, recent întărită cu ajutorul geniștilor francezi și să facă joncțiunea cu el la Albany².

În ultimă instanță, însă, răspunderea de a coordona toate aceste acțiuni revenea lordului George Germain, ministrul de Război.

¹ Așezare fortificată americană în statul New York, pe malul Hudsonului. Din 1802 a devenit sediul Academiei militare a trupelor de uscat din S.U.A.

² Oraș întemeiat de valoni în 1623 în partea de vest a statului New York, a cărui capitală a devenit în 1797.

Cariera sa militară se terminase catastrofal cu 20 ani mai înainte: refuzând să comande o șarjă a căvaleriei în bătălia de la Minden³, el fusese judecat de Curtea Marțială, care îl eliminase din armată. Dar, bucurându-se de favorurile lui George III, devenise om politic.

Guvernul britanic știa că Howe intenționa să se deplaseze în direcție contrară celei preconizate de Bourgoyne pentru a ataca Philadelphia, dar nu a luat nici o măsură de prevenire, nu i-a dat ordin să facă joncțiunea la Albany și nu i-a trimis întăriri. „S-a desfășurat astfel un spectacol extraordinar scrie istoricul american F.W. Greene. Un general subaltern s-a dus la Londra și a căpătat aprobarea regelui pentru un plan de campanie; ministrul de Război a trimis instrucțiuni amănunțite acestui general, dar nici un cuvânt celui care urma să coopereze cu dînsul; cel de-al doilea general și-a întocmit propriul lui plan de campanie”.

Totuși, înapoiat în Canada, Bourgoyne a expedit lui Howe trei scrisori despre planul joncțiunii la Albany. Nefiind însă directive precise din Anglia, Howe nu a văzut de ce ar abandona proiectul său care viza Philadelphia și i-a dat curs. Nereușind să-l angajeze în luptă pe Washington, el a lăsat în New York o garnizoană de 8 000 oameni, sub comanda lui Sir Henry Clinton, și a plecat pe mare, cu grosul forțelor sale, spre golful Chesapeake⁴, în iulie 1777. În loc să-și concentreze forțele, britanicii se dispuseseră acum pe o lungime de peste 500 mile, fiind împărțiți în trei grupări — a lui Bourgoyne în Canada, a lui Howe în golful Chesapeake și a lui Clinton în New York.

³ Bătălia de la Minden (oraș german din Westfalia) a fost susținută la 1 august 1759 de trupele britanice și aliații lor împotriva francezilor. Deși învingători în luptele de infanterie, englezii nu au obținut o victorie decisivă tocmai din cauza refuzului lordului Germain de a angaja cavaleria.

⁴ Intrînd al Atlanticului, lung de 200 mile, la sud de golful Delaware, în statele Maryland și Virginia, cu port principal Baltimore.

○ importantă
descoperire arheologică
la Izvoru, Giurgiu

CONTINUITATE ROMÂNEASCĂ ÎN CÎMPIA DUNĂRII

BUCUR MITREA

În marginea de apus a satului Izvoru, din comuna Gogoșari, județul Ilfov — localitate situată în cîmpia mănoasă a Burnasului, la circa 25 km nord-vest de Giurgiu și la aproximativ 15 km nord de Dunăre — lucrătorii care scoteau pămînt pentru o cărămidărie au descoperit, în anul 1962, oseminte omenești și vase de lut care făceau parte dintr-un vechi cimitir. Împreună cu un colectiv de cercetători de la Muzeul de Istorie din Giurgiu, am întreprins, între anii 1963 și 1974, săpărea sistematică și integrală a necropolei, identificînd 442 morminte, din care 342 de înhumăție și 100 de incinerăție, cu un bogat material documentar. Necropola constituie — fapt deosebit de important — ceea ce arheologii numesc un complex închis, adică nederanjat pînă azi de nimeni, ceea ce oferă posibilitatea cunoașterii culturii materiale a acestei populații în toată complexitatea ei.

○ primă concluzie care se impune din cercetările făcute pînă acum este că, indiferent de ritul de înmormîntare care a fost folosit — înhumăție sau incinerăție — oamenii ale căror oseminte au fost găsite aici au aparținut unei singure comunități social-economice. O dovedește inventarul material, comun ambelor categorii de morminte, ca și faptul că, în timp, înhumăția s-a generalizat.

Din materialul documentar descoperit în necropolă, îndeosebi obiecte de uz personal, un interes deosebit îl au cataramele, podoabele (cercei, inele, mărgеле, brățări), inelele, precum și — conform practicilor vremii — ofrandele care trebuiau să-i însoțească pe cealaltă lume, pe cei decedați. Și dacă semnificația unora dintre obiecte — cum ar fi, de pildă, tuburile de os cu ac de fier, sau cuțitele de fier, așezate sub podul palmei stîngi — se lasă, măcar pentru moment, mai greu descifrată, marea lor majoritate sînt relevante pentru stadiul economic și social atins de membrii comunității respective. Astfel, socotim că prezența (în trei morminte) a secerilor de fier, ca și faptul că printre ofrande au fost identificate cereale zdrobite, indică agricultura drept principală îndeletnicire. Alături de ea, un loc însemnat l-a reprezentat creșterea animalelor și a păsărilor domestice, între ofrande fiind descoperite schelete de păsări și chiar ouă.

O semnificație deosebită o capătă prezența, printre ofrande, a unor resturi de zgură, rezultată din reducerea minereului de fier, prezență ce ne atestă practicarea unor meșteșuguri. De altfel, podoabele — cerceii, de argint sau de bronz, cu toarta de formă ovală, împodobiți cu boboite dispuse în ciorchine — relevă, la rîndul lor, existența unor meșteșugari. Dacă unele dintre aceste bijuterii sînt de proveniență bizantină, vîndînd legături ale colectivității cu Imperiul bizantin, altele sînt, cu certitudine, opera unor localnici, măturie a prelucrării creatoare a unora dintre modele.

În sfîrșit, studiarea materialului arheologic din necropolă permite unele concluzii privind un început de diferențiere socială. Ea se reflectă în prezența, în cîteva morminte, a unor cercei de aur, în frecvența sporită a unor podoabe din argint sau din aliaj de argint, în existența unor podoabe din bronz. Nu puține sînt, însă, cazurile în care inventarul este sărăcăcios sau lipsește cu desăvîrșire.

Materialul arheologic descoperit în necropolă prezintă un deosebit interes și pentru datarea acesteia. Analiza comparată a diverselor obiecte de podoabă sau de uz personal conduce la concluzia că necropola datează de la sfîrșitul sec. VII pînă la începutul sec. IX.

Studiul materialului arheologic identificat sugerează și cîteva indicii privind viața comunității care a locuit cîndva aceste meleaguri. Mai întîi, ea ne apare ca fiind numeroasă, cele 442 morminte dezvelite atestînd o intensă locuire. Altă caracteristică este stabilitatea ei. Documentele arheologice la care ne-am

referit mai sus ne indică faptul că ea a trăit de-a lungul a trei veacuri, de la sfârșitul sec. VII, pînă la începutul sec. IX. Deci nu poate fi vorba de o populație în migrație, ci de una temeinic așezată, ale cărei ocupații de căpetenie le formau agricultura și creșterea animalelor domestice. Comunitatea avea o cultură materială proprie, bine precizată și particularizată. Ea avea legături cu Imperiul bizantin, de la care primea unele bunuri din domeniul culturii materiale și spirituale, dar înțelegerea relațiilor și cu populațiile învecinate. De asemenea, trebuie subliniat caracterul nerăzboinic al membrilor ei, caracter demonstrat de lipsa armamentului din morminte. Avînd în vedere toate acestea, socotim că ne aflăm în fața unui nucleu de populație românească.

Multă vreme s-a crezut că leagănul de formare al poporului român trebuie căutat numai „la munte”, unde localnicii ar fi găsit adăpost în fața populațiilor migratoare. Cu peste 40 ani în urmă, acad. C. C. Giurescu a atras atenția asupra rolului protegitor pe care l-au avut și imensele păduri de la șes¹, precum și în cîmpie, unde populația românească a putut găsi adăpost. Necropola de la Izvoru confirmă arheologic justetea acestei teze, prin sesizarea unei populații românești în mînoasa cîmpie a Burnasului, populație care, pentru a se pune la adăpost de atacurile migratoare, a căutat apărare într-o zonă ferită natural de asemenea primejdii. Este semnificativ în această privință faptul că în partea de est zona respectivă era mărginită de unele porțiuni mlăștinoase, ce constituiau o apărare naturală împotriva unor eventuale primejdii.

Un alt argument care pledează pentru originea română a acestei comunități îl constituie ritualul creștin de înmormîntare. Se știe că, spre deosebire de alte populații din zonele învecinate, poporul român nu a fost creștinat la o anumită dată, ci a primit noua religie ca pe un atribut al lumii romane². Canoaarele acestei religii impun o anumită direcție de orientare a mormintelor și, în ele, ale corpurilor defuncților. Or, din acest punct de vedere, necropola de la Izvoru oferă câteva elemente deosebit de concludente. Mai ales prin comparație cu practicile de cult caracteristice altor populații care aveau un rol important în acea vreme (sec. VIII) în regiunea dunăreano-balcanică: avarii, în Pannonia și bulgarii, la sudul Dunării. Cimitirele, și ale unora și ale altora — amîndouă populații „păgîne” — sînt binecunoscute. Morții

acestor populații de călăreți și cuceritori erau îngropați împreună cu armele și caii lor. În nici unul din cele 442 morminte de la Izvoru nu este întîlnit acest rit. În schimb, constatăm că marea majoritate a scheletelor de aici sînt orientate cu capul spre apus și picioarele spre răsărit (unele abateri, adică înhumarea cu capul spre nord-vest, uneori nord, sînt înfime ca număr) ritual specific credinței creștine. La această constatare se mai adaugă încă un element. Este vorba de prezența, în patru morminte diferite, a unor monede romane imperiale de bronz (în unele cazuri așezate în pumn, învelite în pinză) — practică legată nu numai de ritualul creștin, ci și de o tradiție proprie romanității. Or, o

Unelte de os

În p. 42: obiect de podoabă din necropola de la Izvoru, Giurgiu

astfel de practică nu putea să aparțină decît unei populații care păstra obiceiuri romane.

Existența, încă din sec. VI, a unei basilici romane la Celei, localitate aflată în apropiere, a cărei influență s-a menținut vreme îndelungată asupra zonelor din împrejurimi, precum și faptul că Izvoru este situat într-o regiune care a fost denumită chiar de către slavi Vlașca³, adică Țara Românilor, întărește concluzia că aici — la Izvoru — și-a desfășurat activitatea în sec. VII-IX o populație românească. De altfel, o serie de alte descoperiri, din rîndul cărora vom aminti pe cele de la Sultana, de pe apa Mostiștei (jud. Ialomița), de la Frătești — Giurgiu și cea de la Obîrșia-Veche, din Oltenia — deci pe o arie foarte largă — prezintă numeroase similitudini cu cele de la Izvoru, constituind, astfel, dovezi concrete, obiective și hotărîtoare ale dezvoltării noastre neîntrerupte pe întreg pămîntul românesc.

¹ Vezi în acest sens și Magazin Istorie, nr. 3/1975.

² Vezi Magazin Istorie, nr. 1/1976.

³ Vezi Magazin Istorie, nr. 12/1975.

Efigia Viteazului din anul 1600

În anul 1600, din monetăria din Baia Mare ieșea la iveală una dintre cele mai reprezentative realizări medalistice ale artei feudale românești — medalia ovală în cinstea lui Mihai Viteazul. În semn de recunoștință pentru anularea datoriilor rămase de la tatăl său, datorii legate de exploatarea minelor aurifere de la Zlatna și Cavnic, baronul Friedrich von Herberstein — cel ce arenda monetăria băimăreană — a pus să se bată o medalie (se pare doar în trei exemplare) cu efigia binefăcătorului său. S-a obținut astfel una dintre cele mai izbutite reprezentări ale chipului viteazului voievod Menționată încă din 1901, în lucrarea numismatului Adolph Resch, medalia a constituit, în decursul anilor, obiectul unui larg interes din partea cercetătorilor din țară și străinătate.

Pe aversul medaliei este gravat bustul lui Mihai Viteazul, cu capul în semi-profil spre dreapta, purtând o căciulă de blană împodobită cu un surguci de pene prins într-o agrafă cizelată, cu o piatră prețioasă ovală în centru, voievodul avînd pe umeri o mantie de brocart înflorat și un guler larg de blană. Între două cercuri concentrice, cel din interior perlat, celălalt de perle ovale alungite alternate cu perle rotunde se află înscrisă, în limba latină, legenda ce cuprinde, cu prescurtările uzuale, textul următor: MICHAEL: VAL[ACHIAE]: TRANS[ALPINA]: VAIW[ODA]: S[ACRAE] C[AE]SAREAE R[EGI] AE[QUE]: M[AIESTATIS]: CONS[ILIARIUS]: PER. Reversul medaliei cuprinde continuarea legendei de pe avers, fiind gravat atît circular, cit și în cîmpul central, pe opt rînduri orizontale suprapuse. Înscripția circulară, cu același gen de prescurtări, conține textul TRANSYL[VANIA]:

LOCUM[ENENS] CIS: TRAN[SYLVANIA] PAR[TIMQUE]: EI[SUPIECTARUM]: EXER[CITUS]: GE[NERALIS]: CAP[ITANEUS], iar înscripția pe cele opt rînduri suprapuse cuprinde legenda: A[NNO]: D[OMINI]: VIGILAN[TIA] VIRTU[TE]: ET ARMI[S]: VICTORI[AM] NACT[US] 1600. În traducere, întreaga legendă are textul următor: „Mihai, voievod al Valahiei transalpine, locțiitor în Transilvania, comandant general al armatei din Transilvania cislpină și din părțile [teritoriile] supuse ei, în anul Domnului 1600 a cîștigat victoria prin vigență, virtute și puterea armelor”.

Uterior, se pare, s-au bătut și alte exemplare ale medaliei. În momentul de față se cunosc zece: șase de aur (cu diametrul între 39 și 42 mm), în valoare corespunzătoare de 10 și 5 ducăți și patru de argint (cu diametrul între 32 și 34 mm), cu valoare de taleri și florini. Toate au o efigie și o legendă identice, deosebindu-se totuși între ele prin unele amănunte, divers redată, ale figurii voievodului și ale ornamentelor costumului său, precum și prin variantele de grafie, în caractere latine majuscule, ale literelor; deosebirea rezultă din diversitatea tiparelor folosite pentru bătărea acestora.

Din cercetările numismatilor, reiese că singurul exemplar cu certitudine original este cel de aur, cu diametrul 39 mm, aflat actualmente în Colecția federală de monede, medalii și semne monetare a Muzeului de Istoria Artei din Viena. Este cel dăruit de Herberstein împăratului Rudolf II. Medalia oferită lui Mihai s-a pierdut în împrejurări necunoscute, iar cea pe care Herberstein a păstrat-o pentru sine este probabil cea semnalată în 1784 într-o colecție particulară din Hamburg,

colecție scoasă la licitație în anul următor, după care i s-a pierdut urma. Celelalte exemplare, de aur și de argint, ce se găsesc în Muzeul de Istorie a R.S.R., la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., la British Museum din Londra, precum și în Muzeul Național din Budapesta, constituie fie reproduceri, fie falsuri, executate în sec. XVIII și XIX în Germania și Austro-Ungaria.

Cercetările întreprinse de Ștefan Tănăsescu și publicate într-un studiu apărut în 1975 în **Buletinul Societății numismatice române**, au stabilit — dată fiind specificitatea chenarului, alcătuit din perle ovale alungite, alternate cu perle rotunde — că bătărea medaliei s-a făcut, în mod sigur, în monetăria de la Baia Mare, tipul de chenar amintit (intîlnit și pe alte emisiuni imperiale băimărene din aceeași epocă) constituind o caracteristică exclusivă a acestei monetații.

Nu știm cine este gravorul care a executat-o, în schimb putem afirma că modelul de care acesta s-a servit pentru a reda figura voievodului român a fost un portret al lui Mihai reproduș, ulterior, în **Compendiul enciclopedic**, în patru părți, al lui Dominicus Custos, apărut la Augsburg între 1600 și 1602 și în **Cronologia** lui Hieronymus Ortelius, ediția din 1603.

Dincolo de valoarea sa ca obiect de artă, medalia emisă în cinstea lui Mihai Viteazul în 1600 are și o importanță istorică deosebită. Ea consemnează stăpînirea deplină a marelui voievod român asupra Transilvaniei, recunoscută oficial atît de împăratul habsburgic, cit și de sultan în cursul aceleiași an.

Dan CERNOVODEANU

Cărți sosite la redacție

● CONFERINȚA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA.

Lucrare opărită sub îngrijirea unui colectiv format din: Valentin Lipatti, Ion Diaconu, Niță Constantin, Ioan Sbărnă. Ed. Politică, București, 1975, 416 pp., 13 lei: volumul — care se deschide cu un fragment din Comunicatul ședinței comune a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Socialiste România cu privire la activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cea de-a treia fază a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa de la Helsinki și în legătură cu întâlnirile și convorbirile avute cu înalți reprezentanți ai statelor prezenți în capitala Finlandei — reunește documentele Conferinței desfășurate între 30 iulie — 1 august 1975 la Helsinki, cu participarea șefilor de state din Europa, S.U.A. și Canada. Sînt reproduse istorica cuvîntare a președintelui Nicolae Ceaușescu, cuvîntările rostite de înalții reprezentanți ai celorlalte state participante și de secretarul general al O.N.U. și textul Actului Final al Conferinței. Volumul consemnează de asemenea, întrevederile președintelui Nicolae Ceaușescu cu înalți reprezentanți ai statelor participante la Conferința pentru securitate în Europa.

● Cristian Popișteanu — CRONOLOGIE POLITICO-DIPLOMATICĂ ROMĂNEASCĂ. 1944-1974.

Ed. Politică, București, 1976, 392 pp., 8 lei: prima sinteză din literatura de istorie politico-diplomatică care urmărește traseele principale pe care s-a desfășurat și s-a manifestat politica externă și diplomația românească în cele trei decenii de la eliberarea țării de sub dominația fascistă, relevă coordonatele de bază pe care au evoluat acestea, ca o parte componentă esențială a liniei politice generale, elaborată și aplicată de Partidul Comunist Român.

● Prof. univ. dr. doc. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe — TRATALE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI. 1354-1920.

Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, 528 pp., 22,50 lei: prezentarea, în rezumate substanțiale, a 815 tratate, convenții, acorduri, înțelegeri, aranjamente, protocoale bilaterale și multilaterale încheiate de România de-a lungul veacurilor, precum și acele tratate încheiate între diferite puteri ale vremii, ale căror clauze conțineau referiri la țara noastră. Volumul cuprinde și Căpituțațiile țărilor române cu Poarta otomană, reliefînd faptul că „Principatele Române n-au fost niciodată provincii turcești, că și-au păstrat organizarea de stat și s-au bucurat de autonomie” (Vezi Magazin istoric, nr. 3/1975).

● Acad. Constantin C. Giurescu — ISTORIA PĂDURII ROMĂNEȘTI DIN CELE MAI VECHE TIMPURI PÎNĂ ASTĂZI.

Ed. Ceres, București, 1975, 388 pp., 34 lei: prima sinteză istorică asupra pădurii românești ilustrînd rolul ei de seamă în viața poporului român, pe multiple planuri, din epoca etnogenezei și pînă în contemporaneitate, legătura între pădure și toponimia ținutului carpato-danubian, importanța economică și ecologică a pădurii, felul cum s-a reflectat și cum se reflectă ea în literatura populară și cultă, în arta și civilizația românească a lemnului. Un fragment din lucrare a apărut, în avanpremieră, în nr. 3/1975 al revistei noastre.

● Boris Rangheț — RELAȚIILE ROMÂNOC-AMERICANE ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.

Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 212 pp., 8 lei: relațiile dintre țara noastră și S.U.A. în perioada 1916-1920, în contextul politicii mondiale determinate de evoluția operațiilor militare și a orientării politice a statelor beligerante din prima conflagrație mondială, cu relevarea aspectelor legate de lupta românilor pentru realizarea statului național unitar și ecoul ei peste ocean.

● Ioan Scurtu — DIN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI. ÎNTEMEIEREA ȘI ACTIVITATEA PARTIDULUI ȚĂRĂNESC (1918-1926).

Ed. Litera, București, 1975, 200 pp., 17 lei: istoria unuia dintre principalele partide politice burgheze, întemeiat la 18 decembrie 1918, studiată pe baza unei bogate documentații inedite.

● I. M. Ștefan, V. Firoiu — SUB SEMNUL MINERVELI.

Ed. Politică, București, 1975, 288 pp., 11 lei: medalioane istorico-literare consacrate evocării a 31 personalități feminine din istoria patriei noastre, printre care Ana Ipătescu, Sofia Nădejde, Ella Negruzzi, Ecaterina Arbore, Ecaterina Teodoroiu, Elena Filipovici, Călin Căzimir etc.

● Francis Mazière — FANTASTICA INSULĂ A PAȘTELUI.

Traducere de Mircea Vlaicu și Sergiu Stancu prefată de dr. Ion Vlăduțu, Ed. Sport-Turism, București, 1975, 192 pp., 12 lei: rezultatele cercetărilor arheologice și etnologice efectuate de o expediție franceză (1962-1963) în scopul de a aduce noi contribuții la descifrarea istoriei insulei din Oceanul Pacific. Magazin istoric s-a ocupat de enigma insulă în nr. 10/1973.

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR LA BERLIN

Schimbarea gărzii

ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET

Ultimul extras din memoriile lui A. François-Poncet pe care îl publică Magazin istoric are în centrul său un moment deosebit de semnificativ din sumbra istorie a celui de-al III-lea Reich: în februarie 1938, ofițerimea germană — tratată pînă atunci de Hitler cu solitudinea cuvenită unui complice indispensabil — s-a văzut redusă vertiginos fără nici un menajament și în modul cel mai explicit, la netrebnicul rol de unealtă în minile dictatorului. Noul triumf al nazismului pe plan intern marca totodată angajarea definitivă a țării pe fatalul tobogan al agresiunilor militare.

De ce această neașteptată și brutală retrogradare? Din cauza unui „conflict ascuțit între partidul nazist și armată“, ne explică fostul ambasador francez la Berlin. Observator de obicei subtil și lucid, A. François-Poncet avansează de data aceasta o teză fără acoperire. Interpretare foarte răspîndită la vremea respectivă, infirmată însă de documentele descoperite în anii postbelici și nesuștinută nici măcar în textul de față de o argumentație cit de cit convingătoare.

În peste două decenii de prezență în arena politică a Germaniei, zvastica, departe de a se lavi de ostilitatea castei militare, ca atare, a găsit într-însa, dimpotrivă, un aliat fidel și consecvent. Excepțiile au fost rarissime. Din numărul trecut, cunoaștem cit de serviabil s-a dovedit Hindenburg, în ciuda aristocraticelor sale reticențe inițiale, față de „mitocanii în cămăși brune“. La cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare, se aprecia că, împotriva spalmii obsedante, pline de ură, lăsată de răscolirile revoluționare din 1918-1919, cel mai bun antidot îl constituia rapida escaladă a violenței fasciste, inclusiv asasinarea sălbatică a comunistilor și socialiştilor, așa cum o practicau bande S.A. Pe de altă parte, deschizîndu-le perspectivele unei grabnice revanșe pentru înfrîngerea suferită în 1918, belicosul program al fasciștilor le cucerea implicit adeziunea: „Ajunși la putere, vom avea grijă ca din actualul Reichswehr să formăm o mare armată germană“, anunța fățiș Hitler în 1930.

Învăluindu-i în lumina trandafirie a simpatiei și compasiunii, autorul denaturează chipurile generalilor Blomberg și Fritsch, protagoniștii episodului ce urmează. Ce-i drept celui dintîi nu i se neagă „desăvîrșita loialitate“ față de Hitler. Dar eleganta discreție a formulării ascunde, de fapt, cazul de debut al epidemiei care a contaminat curînd comandamentele militare. Așa cum îl împuternicea Constituția, Hindenburg l-a desemnat la 29 ianuarie 1933 pe Werner von Blomberg în fruntea Reichswehrului. În aceeași zi, deși mai avea 24 ore pînă să ajungă cancelar, Hitler l-a convocat de urgență la Berlin pe proaspătul ministru care îi devenise discipol încă din 1928.

În cei cinci ani de carieră ministerială, servilismul generalului a luat proporții mereu crescînde, depășind cu mult faimoasa obediență impusă de Hohenzollerni. Cîteva exemple din multele disponibile: în septembrie 1933 s-a dispus ca soldații, subofițerii și ofițerii inferiori să salute pe membrii batalioanelor S.A. „cu deferența cuvenită unor comabatanți din prima linie“; în februarie 1934 zvastica s-a aplicat obligatoriu pe uniforme de toate gradele; însușindu-și groșestiile criteriilor de discriminare rasială, „elaborate“ de pseudosavanți proveniți din lumea pușcărilor și a azilelor de alienați mintali, generalul a interzis militarilor activi căsătoria cu o femeie care nu putea dovedi că toți patru bunici sînt de origine „ariană“. Peste alte patru luni, lozincă „Heil Hitler“ și ridicarea minii în maniera tipică fascistă, au luat locul vechiului salut militar; la 30 iunie 1934, masacrarea lui Roehm și a altor lideri ai S.A.-ului a avut sprijinul activ al armatei; a doua zi, Blomberg a emis un ordin de zi, ridicînd în slăvi... „curajul lui Hitler în înnăbușirea rășcoalei“.

În august 1934, imediat după decesul lui Hindenburg, Blomberg a contribuit din plin la succesul manevrei prin care sub titlul hibrid de Führer-cancelar, șeful guvernului devenea și președintele Reichului, cumînd astfel toată puterea executivă. Ministrul Reichswehrului a folosit prilejul pentru a iniția un nou jurămînt, prin care toți militarii se angajau la o „supunere necondiționată“ față de Hitler personal. „Mopsul cu epoleți se gudură iar“, au comentat invidios rivalii lui Blomberg. Dar banala temenea lingușitoare a avut peste cîțiva ani consecințe de o incalculabilă gravitate cînd a servit drept sursă și acoperire pentru toate crimele săvîrșite de cotropitori nazisți în numeroase țări din Europa.

În perioada cînt a fost ambasador al Franței în capitala germană, André François-Poncet (în fotografie împreună cu soția sa) a cunoscut îndepăratele culisele politicii hitleriste

Feldmareșalul Werner von Blomberg, ministrul Reichswehr-ului, „mopsul cu epoleți” — cum era poreclit de rivali — în compania lui Hitler și Goebbels

Joachim von Ribbentrop, noul ministru de Externe, confident și favorit al Fûhrerului, îl înconjură pe acesta „cu o admirație timpă, cu o devoțiune plină de extaz”

Nici flautantul portret schițat de diplomatul francez generalului baron von Fritsch nu seamănă cu originalul. Mai puțin obsecios cu clica fascistă decît Blomberg, ba chiar permițîndu-și uneori ironii pe seama unor personalități de vază, comandantul șef al trupelor germane de uscat nu a opus nici o rezistență efectivă zvasticii, dimpotrivă i-a adus multe și mari servicii. Învîștîndu-l cu un vajnic curaj de opinii în situațiile cele mai dramatice, A. François-Poncet se aventurează pe un teren cel puțin nesigur: nici un document nu confirmă, de pildă, violenta sa înfruntare verbală cu Hitler. În schimb, mărturiile de netăgăduit arată cu totul altceva despre țănoșul baron. În ianuarie 1934, cînd naziștii și Blomberg s-au descotorosit de generalul Hammerstein, care li se părea insuficient de docil, Fritsch a acceptat fără nici o ezitare să-l ia locul la comanda trupelor de uscat. În mai 1934, în cadrul unei consfățuiri a cadrelor militare de conducere, el a declarat categoric: „Singurul urmaș al lui Hindenburg la președinție este Fûhrerul”. Peste o lună, masacrul din „noaptea cuțitelor lungi” s-a efectuat cu largul concurs al lui Fritsch, pe care cu același prilej, nu l-a tulburat nici măcar asasinarea generalului Schleicher. Persecuțiile rasiale, chiar și în formele cele mai sălbătice, au găsit la el un ecou extrem de favorabil. În 1935, cînd ideologia nazistă a pătruns și în ultimele bastioane ale edificiului militar, Fritsch a criticat cu asprime pe ofițerii care dădeau prioritate problemelor de strategie și tactică, neglijînd Mein Kampf. În același an, cu prilejul inaugurării noului sediu al Academiei de Război discursul lui, un lung și plat omagiu adus lui Hitler s-a încheiat astfel: „Vă rog domnilor, să strigați odată cu mine, trăiască Fûhrerul, cancelar, comandant suprem al forțelor noastre armate, Adolf Hitler. Sieg Heil!” Chiar dacă l-am socoti, asemenea lui François-Poncet, adversar al hitlerismului, putem spune că avînd asemenea adversari, Fûhrerul se putea lipsi de prieteni. În iunie 1936, din inițiativa lui, s-a redactat un plan de reînarmare intensă și rapidă a Reichului. Tot lui i se datorește prelungirea cu șase luni a stagiului militar, în august 1936. Blomberg și Fritsch au aplicat cu fidelitate proiectele agresive ale lui Hitler; la 7 martie 1936, trei batalioane de infanterie au pătruns în Rhenania, zonă demilitarizată prin Tratatul de la Versailles. Într-un memorandum datînd din august '37, Fritsch abordează fățiș problema viitorului război, menit să aducă „cuceriri teritoriale în Est și să reziste presiunii inamice în Vest”.

La 5 noiembrie 1937, Blomberg, comandanții șefi ai celor trei arme și ministrul de Externe von Neurath, convocați în vila de la Berchtesgaden, au ascultat expunerea lui Hitler despre necesitatea ca Reichul să-și cucerască prin forță „spațiul vital”, primele victime urmînd să fie Austria și Cehoslovacia. Cum au reacționat Blomberg și Fritsch? Ei au ridicat, într-adevăr, o serie de obiecții, așa cum afirmă unii istorici, dar dezaordul generalilor s-a manifestat (dacă s-a manifestat ca atare) în probleme de strictă specialitate: cerințele asigurării materiale, dizlocarea efectivelor, nivelul tehnicii militare și, îndeosebi, calendarul agresiunilor, astfel încît șansele de succes să atingă un maximum.

Indiferent de motivele lor, Blomberg și Fritsch l-au scos probabil din sărite pe Hitler, care nu tolera contradicțiile, contribuind la cristalizarea unei intenții mai vechi — eliminarea ultimilor dregători moșteniți de la Hindenburg și înlocuirea lor cu „noua gardă”. La 4 februarie 1938 intenția s-a materializat. Izgoniți ca două slugi netrebnice, generalii și-au înghițit umiliția fără să critească, devenind și mai servili decît înainte. Întrebat cu sadism de Hitler pe cine îl recomandă în postul său, Blomberg s-a grăbit să-l propună... pe Hitler (sugestie imediat însușită de dictator). Aceeasă asemănare pasivă și nevolnică la Fritsch , care încerca s-o justifice la 18 decembrie 1938, prin cugetări de un fatalism aberant: „Acest om [Hitler] este destinul Germaniei, în bine ca și în rău. Dacă gonește acum spre prăpastie, ne va tirî pe toți cu el. Nu putem face nimic pentru a-l împiedica”.

La începutul anului 1938, am primit, ca și alți cîțiva colegi ai mei, o invitație la un dineu ce trebuia să aibă loc la 3 februarie la generalul von Fritsch.¹ Am rămas cu toții puțin mirați, deoarece, pînă atunci, comandantul șef al armatei de uscat se țineuse deoparte de viața mondenă berlineză. Generalul — celebrat inveterat — nu era văzut decît arareori la ceremonii și niciodată în saloane. De statură mijlocie, cu uniforma bine strînsă pe talie, cu tenul stacojiu, cu monocul înșurubat în ochi și cu vocea îngrijită corespunzătoare destul de bine tipului clasic al ofițerului prusian. Avusem de mai multe ori prilejul să-l întîlnesc la curse, unde venea mereu, și să-mi dau seama că aspectul său arrogant și ursuz ascundea o inteligență mai ascuțită și o fire mai plăcută decît dădea impresia. Aflasem, de asemenea, că în cercurile înalte i se reproșa că nu se achita în măsura în care s-ar fi convenit de obligațiile mondene ale funcției lui. Așa că, atunci cînd am primit invitația, mi-am zis: „Ursul se îmblînzește!”.

Dar, la 2 februarie, chiar în ajunul zilei stabilite, dineul a fost decmandat. Prilej de nouă surpriză, cu atât mai mare cu cît, în același timp, circula zvonul că Fritsch fusese arestat și era sub pază la domiciliu! Ce nouă dramă prevestea, în acest Reich în permanență bîntuit de furtună, arestarea generalului? Nimeni nu știa nimic. Observatorii mai atenți remarcaseră, totuși, cîteva fenomene semnificative. Aniversarea nașterii lui Wilhelm II, la 27 ianuarie, dăduse loc la manifestații mai numeroase și mai puțin discrete decît de obicei, în special în rîndul ofițerilor, în Prusia propriu-zisă și în Prusia Orientală². Hitler, contrar obiceiului său, nu pronunțase nici un discurs la 30 ianuarie, aniversarea venirii sale la putere. Se zvonea că, neapărat, aveau să se petreacă, fără doar și poate, evenimente importante. În aer plutea un sentiment de neliniște, de îngrijorare apăsătoare. Atmosfera Capitalei amintea pe cea din epoca masacrelor de la 30 iunie 1934, de sinistră memorie.

La 4 februarie, ora 9 seara, un comunicat oficial anunța o serie de măsuri de o extremă importanță. Hitler hotărîse să preia, din acest moment, direct, comanda tuturor forțelor armate ale Reichului, al căror șef fusese pînă atunci doar teoretic³. Ministerul Reichswehrului, deținut de cinci ani de feldmaresalul

von Blomberg⁴, era desființat. În schimb, era creat un „Oberkommando der Wehrmacht”, un „Înalt Comandament al forțelor armate”, care trebuia să constituie Statul major militar al Führerului și era condus de generalul Keitel; acesta avea rang de ministru și urma să se bucure de prerogativele ce-i aparținuseră mai înainte ministrului de Război. Feldmaresalului von Blomberg și generalului von Fritsch li se permitea să se pensioneze și erau onorați cu cîte o scrisoare de mulțumire din partea lui Hitler; cea adresată lui Blomberg, foarte călduroasă, a doua, rece⁵. Generalul von Brauchitsch a fost numit comandant șef al armatei de uscat în locul lui Fritsch; Goering a devenit feldmaresal. Șaisprezece generali, dintre cei mai importanți, au fost schimbați din funcții; alți patruzeci și patru, ca și o mulțime de ofițeri superiori, au fost și ei obiectul mișcărilor din armată.

De alfel, oștirea n-a fost singura afectată de aceste schimbări de anvergură. Diplomația și-a plătit și ea tributul. Baronul von Neurath⁶ a încetat de a mai fi ministrul Afacerilor Externe; el a fost pus în fruntea unui „Consiliu secret al Cabinetului”, care nu avea să aibă niciodată o existență reală. Joachim von Ribbentrop era succesorul său. O serie de diplomați: Hassel, ambasador la Roma, von Dirksen, ambasador la Tokio, von Papen, ambasador la Viena, au fost rechemati din posturi. În sfîrșit, Ministerul Economiei urma să fie contopit cu Serviciile pentru planul pe patru ani și reorganizat sub conducerea lui Funck⁷.

Presa lui Goebbels nu a căutat să diminueze însemnătatea acestor măsuri. Dimpotrivă, a subliniat-o arătînd că 4 februarie va rămîne o dată memorabilă în analele celui de-al III-lea Reich. Dar a negat cu aceeași vigoare zvonul că am fi îndreptățiți să vedem aici consecința unei crize politice. Asistam, după părerea acestei prese, la o evoluție logică, la „o dezvoltare organică normală, care atestă vitalitatea Reichului”, la „un proces natural, născut din dinamismul hitlerist”. Măsurile trebuiau să dea mai multă forță Germaniei în între-

¹ Prin definiție, rangul de feldmaresal se conferă doar pe timpul de luptă, în vreme de război. Abătîndu-se deseori de la această regulă, Hitler i-a răsplătit astfel și devotamentul lui Blomberg, la 20 aprilie 1936.

² Așa cum reiese din paginile următoare, Fritsch era pe atunci în plină anchetă, ceea ce explică răceala mesajului de demitere.

³ Baronul Konstantin von Neurath devenise titularul Ministerului de Externe în iunie 1932, ca membru al guvernului Papen și venirea nazistilor la putere nu-i modificase situația.

⁴ Era urmarea demisiei lui Hjalmar Schacht, ministrul Economiei Naționale. Președinte al Băncii Naționale în deceniul 1920-1930, trezorier al partidului nazist și mijlocitor de contacte cu vîrfurile monopolurilor bancare și industriale, Schacht a finanțat, începînd din 1934, frenetica cursă a înarmărilor, angajată de Hitler. Ambicioș și megaloman, visase să devină urmașul lui Hindenburg la președinție. Dezamăgirea, ca și uzarea nervoasă provocată de intrigile rivalilor săi, l-au determinat să renunțe la fotoliul ministerial.

¹ Fritsch a avut un sfîrșit obscur, cîzînd pe frontul de Est, la 22 septembrie 1939. Pînă în ziua de astăzi nu se știe cine l-a împușcat: un ostaș polonez, din fața, sau un agent al Gestapo-ului, din spate?

² Alte surse nu confirmă desfășurarea manifestațiilor monarhiste la care face aluzie autorul. De altfel, Kaiserul servea mai mult ca pretext la evocări nostalgice iar sentimentele față de Hohenzollerni urmau un traseu destul de capricios, de la an la an.

³ Conform Constituției de la Weimar, președintele Germaniei — respectiv Führerul cancelar cu începere din 1934 — era comandantul suprem al forțelor armate. Ca succesor al lui Hindenburg, Hitler deținea și această funcție.

cerea dintre națiuni, să aducă în arterele imperiului un aflus de singe proaspăt, să ducă la întinerirea conducerii, să simplifice structurile statului.

Ziarele străine au dat, însă, o altă explicație evenimentelor: măsurile luate erau epilogul unui conflict violent care a opus, din nou, partidul nazist și armata. Dar, în timp ce unii ziariști declarau că a biruit nazismul, alții dădeau asigurări că armata e cea care a învins. Ziarul **Le Temps**, considera că se putea afirma că a existat un complot monarhist, ațîțat de armată, în scopul readucerii pe tron a Kronprinzului. Ca urmare, acestuia i s-ar fi interzis de acum înainte intrarea în Germania.

O căsătorie cu consecințe neprevăzute

Ziarul francez a fost greșit informat. Verișuna complotului monarhist era inexactă. Totuși, e neîndoiește că hotărârile lui Hitler au fost provocate, sau precipitate, de un conflict ascuțit între partidul nazist și armată. Declanșarea lui s-a datorat unei împrejurări de-a dreptul curioase. Nu era vorba de vreun complot al unor ofițeri, de vreo amenințare din afară sau dinăuntru, nici de vreun alt eveniment senzational. Dacă s-a procedat la o reformă atât de radicală a instituției militare, dacă atâtea personalități eminente și care păreau atât de bine instalate în posturile lor au fost înlăturate, toate acestea se datorau faptului că dl feldmareșal von Blomberg a manifestat, în apropiere de Anul Nou, intenția de a se recăsătorii!

Cu nutrița lui boțită, cocoțată la capătul unui trunchi lung și slab, Blomberg, un sexagenar vesel, cultivat, sprinten, era încă un tip vioi. Era vădus de multă vreme și avea copii mari; așa că nu e deloc de mirare că simțea nevoia unei consoarte. S-a hotărât să se căsătorească cu o femeie pe care o cunoștea bine și care se bucura de toată încrederea lui: propria sa secretară-dactilografă¹. Blomberg, ministru al Reichswehr-ului, era unul din oamenii față de care Hitler avea cele mai mari obligații. Fusese întotdeauna de o desăvârșită lealitate față de el. Menținea armata disciplinată și supusă. La 30 iunie 1934, îl împinsese și îl ajutase pe Führer să-l lichideze pe Roehm. La moartea lui Hindenburg a fost unul din cei care au manevrat proclamarea lui Hitler ca șef al statului, prestîndu-i fără întîrziere jurămîntul în numele ofițerilor și soldaților. Drept răsplătă, a primit bastonul de feldmareșal. Hitler îl considera prieten. Șefului nazist îi plăcea ca toți colaboratorii săi să aibă un cămin și să participe la viața mîndenă a Capitalei. De aceea, cînd Blomberg i-a comunicat dorința de a se căsătorii, Führerul l-a felicitat cordial, i-a strîns mîinile și l-a privit îndelung, cu acea privire despre care se spunea că era fascinantă și irezistibilă.

¹ Erna Gruhn se angajase relativ de curînd ca secretară la generalului-ministru, care o cunoștea, așadar, destul de superficial. De aceea, nu a remarcat comportările ei de o vulgaritate agresivă, incompatibilă cu mediul social modest, dar respectabil în aparență, căruia îi aparținea.

Dar nu au trecut decît cîteva zile și iată-l pe Blomberg, revenind spășit și rugînd pe Führer să-i accepte demisia. I-a explicat că a greșit atunci cînd a crezut că un ministru al Reichswehr-ului e liber să se recăsătorească după gustul său. Acordul lui Hitler — zicea Blomberg — era, desigur, prețios, dar nu suficient; mai era nevoie și de cel al Reichswehr-ului. Iar acesta, prin glasul generalului von Fritsch, comandantul-șef și al generalului Beck, șeful Statului major, i-a făcut cunoscut că, pentru armată, căsătoria sa era inadmisibilă, **untragbar** („de neconceput“), și, în consecință, trebuie să aleagă între proiectul său de căsătorie și postul de ministru².

În fața unor asemenea motive, Blomberg s-a hotărît să demisioneze. N-a apucat, însă, să termine ce avea de spus și Hitler a fost cuprins de unul din acele accese de furie cu care Blomberg era obișnuit și care-i făcea să tremure pe toți cei din jurul lui. Ne închipuim cu ușurință urletele Führerului: Cum, adică, domnii ăștia îndrăznesc să se împotrivescă unei căsătorii pe care el a aprobat-o? ei, bine, nu va tolera acest act de indisciplină. O să le arate el! O să-i dreseze el! O să-i măture! O să-i zdrobească!

Pentru început, a refuzat să accepte demisia lui Blomberg declarînd că, împreună cu Goering, va fi martor la căsătorie. O să vadă el atunci ce nutră vor face acești domni! Într-adevăr, la 17 ianuarie³, Blomberg s-a căsătorit avîndu-l pe Hitler la dreapta și pe Goering la stînga lui.

Dar generalul von Fritsch nu s-a lăsat intimidat cu una cu două și nu a renunțat la obiecțiile sale. Cerînd audiență Führerului, i-a declarat că Blomberg, căsătorindu-se, nu mai putea rămîne ministru al Reichswehr-ului. Și asta nu pentru că s-a înșurat cu o fată din popor, ci deoarece a luat în căsătorie o femeie al cărei trecut nu putea fi considerat ca onorabil. Cum să le ceri tinerilor ofițeri să aibă ținuta și demnitatea necesare, dacă ministrul de Război procedează în acest fel?

Hitler s-a infuriat, copleșindu-l pe general cu injurii și reproșuri. Fritsch, care și el era un om violent, a ripostat. Și-a vărsat și el, la rîndu-i, tot năduful, toate nemulțumirile adunate împotriva regimului. A denunțat brutalitatea nazismului, gafele făcute, delapidările, corupția. A continuat criticînd felul în care sînt conduse Afacerile Externe: imprudent, provocator, riscînd să tirască Germania într-un război european, mai înainte ca ea să fie pregătită să-l înfrunte. Hitler a început să spumene de minie, cu atît mai mult cu cît poliția lui Himmler îi confirmase supozițiile generalului în legătură cu căsătoria lui Blomberg⁴.

² După alte izvoare, Blomberg l-a anunțat pe Hitler de proiectele sale matrimoniale abia la 22 decembrie fără a mai reveni ulterior pentru a-și înainta demisia. În acest caz devine fictivă și criza de furie a lui Hitler. De asemenea într-o serie de mărturii se afirmă că Fritsch nu ar fi exercitat nici o presiune asupra lui Blomberg.

³ Majoritatea autorilor fixează data căsătoriei la 12 ianuarie.

⁴ Autenticitatea acestor convorbiri furtunoase este extrem de îndoielnică. Pare neavosimil ca aristocraticul general Fritsch să fi pîrît cu atîtă grosolană insistență pe aristocraticul feldmareșal von Blomberg la „plebeu“ Hitler. Și mai puțin plauzibil — am văzut de ce — sînt vijelioasele replici ale lui Fritsch.

Furia Führerului s-a întors apoi împotriva lui Blomberg, care îl asociase într-un asemenea act, îl pusese să joace, alături de el, un rol ridicol. Nu l-a iertat, însă, nici pe Fritsch, care nu numai că dăduse dovadă de lipsă de respect față de el, dar manifesta și o stare de spirit neliniștitoare, simptomatice pentru sentimentele unei părți, cel puțin, a comandanților militari.

Himmler, recent avansat, i-a oferit Führerului un prilej de răzbunare, pretinzând că generalul e homosexual. Sufocat de indignare, Fritsch a cerut constituirea unui tribunal al onoarei. Până la data judecății, el s-a auto-demis din funcțiile de generalisim. Așa se explica decmandarea dineului la care fusese invitat și zvonul care circula prin Berlin despre arestarea lui.

Dar problemele erau mult mai complexe: trebuia înlocuit Blomberg și epurat înaltul comandament. În această chestiune s-a amestecat conducerea partidului nazist, care a întocmit un adevărat rechizitoriu împotriva comandanților militari care—după părerea ei—reprezentau principalul obstacol în calea răspîndirii nazismului în armată¹. Se cerea ca, la conducerea armatei, lui Blomberg să-i succedă un nazist cu mîna de fier. Himmler și Goering erau principalii pretendenți la acest post. În aceste condiții, decizia finală trebuia s-o ia Hitler.

Un 30 iunie „uscăt“

Militarii n-au fost singurii incriminați. Mai existau, în posturi-cheie ale guvernului și în diplomație, prea mulți oameni de altădată. Sentimentele intime ale acestora nu erau prea diferite de cele ale generalilor. Este drept, Führerul ajunsese la putere cu sprijinul și cu complicitatea lui Hugenberg și ale național-germanilor, adică ale unor boieri de țară și ale unor burghezi cu care nazismul nu se împacă. Și, deși eliminase un număr dintre ei, rămăseseră încă destui. Acum, nu mai era nici un motiv pentru menajarea lor; sosise timpul ca Neurath și ambasadorii de teapa lui să fie înlăturați.

În cursul anului 1937, Hitler a fost relativ calm. Dar ar fi o mare naivitate să se creadă că se potolise, că se împăcase cu avantajele dobîndite și că se mulțumea cu ele. Dimpotrivă, se gîndea să treacă la o nouă fază a programului său, care cuprindea anexarea Austriei și a ținutului Sudeților². Pentru aceasta era necesar să dețină cele două instrumente pe care Hindenburg le păstrase sub propriul său control cînd îl chemase pe Hitler la Cancelaria Reichului: armata și diplomația.

Astfel, în mintea Führerului apăruse ideea unei remanieri generale a acestor două sectoare. Ea ar fi apărut oricum, în alt moment,

¹ Se pare că și aici, informația autorului este defectuoasă. În împrejurarea respectivă, conducerea nazistă nu a acționat ca un organism colectiv și nu a întocmit nici un fel de rechizitoriu. Singurul arbitru al situației a fost Hitler.

² În versiunea originală planul prevedea cîmpirea întregii Cehoslovacii.

deoarece izvora din preocupările sale profunde, din calculele sale de viitor. Incidentul creat de Blomberg și de Fritsch au grăbit doar punerea ei în practică, i-au dat pretextul s-o aplice. Hitler a hotărît ca Blomberg și Fritsch să fie scoși la pensie. Nici Himmler, nici Goering nu-i vor succeda feldmareșalului; Reichswehr-ul s-ar simți și mai umilit și n-avea rost să-i sporească amarăciunea. Ministerul de Război a fost desființat, sau, mai degrabă, a devenit Cabinetul militar al Führerului. În felul acesta el a ajuns seful real al forțelor terestre, maritime și aeriene; în această calitate, era asistat de un om sigur, cum era Keitel. Goering, cel mai gălăgios dintre acoliții Führerului, a fost despăgubit acordîndu-i-se bastonul de feldmareșal. Generalii și ofițerii bănuți de o atitudine rezervată, sau care își etalaseră prea mult sentimentele monarhiste, au fost transferați sau deblocați. De data aceasta nu au mai avut loc execuții sumare, ca în 1934. Era, spuneau unii, un 30 iunie „uscăt“. Armata a fost imblînzită fără vîrsare de sînge. Ea triumfase în 1934; în 1938, naștii și-au luat revanșa³.

În ceea ce privește diplomația, Neurath, rămășiță a „Cabinetului baronilor“, era prea bătrîn pentru a mai rămîne în funcție; prea amabil cu ambasadorii străini, fricos; era considerat ca un tip **moale**! Ribbentrop, tînăr, în plină forță, confident și favorit al Führerului, prieten cu Himmler, îl va înlocui cît se poate de bine: deținea un grad important în S.S.; în plus era un **dur**! Dacă era vorba de curățirea Ministerului de Externe de indezirabili și de introducerea în locul lor a unor tineri naști, se putea pune bază pe el. În realitate, Ribbentrop nu va fi altceva decît un Keitel în diplomație; cu alte cuvinte, va fi mai puțin un ministru al Afacerilor Externe și mai mult un șef al Cabinetului diplomatic al stăpînului Reichului.

De origine modestă, se căpătuiuse de curînd prin moștenirea lăsată de o rubedenie din Olanda și se îmbogătise apoi prin căsătoria cu fata marelui fabricant de vin spumos Henckell. Băiat chipeș, ros de vanitate și ambiție, Ribbentrop, intrase prin 1930 în rîndurile naștilor găsind astfel mijlocul de parvenire politică după ce îl căutasen în zadar în cercurile liberale. Se atașase de Adolf Hitler, pe care-l invitase deseori în frumoasa lui vilă de la Dahlem, creîndu-i posibilitatea unor întrevederi cu oameni marcanți, germani și străini. Devenise astfel, în materie de politică externă, omul de încredere al Führerului. L-a încurajat pe acesta cu o admirație timpă, cu o devoțiune plină de extaz. În prezența lui arăta ca un iluminat, făcîndu-i, fără să clipească, cele mai lingușitoare complimente. Ribbentrop era tipul desăvîrșit al lingăului. Pentru a-și păstra favoarea cancelarului, îl asculta cu religiozitate lungile lui monologuri și re-

³ Ostilă formațiilor paramilitare S.A., ofițerimea germană a salutat cu satisfacție lichidarea lui Roehm și a celorlalte căpetenii ale „cămășilor brune“, dînd pe alocuri și o mîna de ajutor în organizarea băii de sînge. Armata a triumfat, desigur, dar nu asupra partidului nazist, ci a unei fracțiuni, condamnată deja la moarte de Hitler. În 1938, naștii și-au luat o revanșă de asemenea parțială, eliminînd un mic procent din totalul ofițerilor superiori.

ținea ideile, dar, mai ales, intențiile, ușor voalate, ale acestuia. Apoi, cînd Hitler uita că i-a vorbit despre ele, acest lingșitor le prezenta ca fiind ale sale și le dezvoltă cu căldură. Izbit de această coincidență, Führerul îi atribuia colaboratorului său meritul unei gândiri pătrunzătoare, nemaipomenit de asemănătoare cu propriul său raționament. Neurath dădea, uneori, ce-i drept cu timiditate, dar dădea, totuși, sfaturi de moderație: lansa unele avertismente, chema la prudență. La Ribbentrop, nici vorbă de așa ceva. Nu numai că nu-l contrazicea niciodată pe stăpînul său și nu formula nici o obiecție, dar era în mod sistematic întru totul de părerea lui: era mai hitlerist decît Hitler. În felul acesta, îl elibera pe Führer de temerile lui, îi spulbera șovăielile, îi atîta pornirile, îl împingea în direcția în care îl vedea înclinînd în modul cel mai primejdios.

„Mai tare decît Bismarck!“

Hitler era sensibil la prestanța lui Ribbentrop, la farmecul chipului său distins, la manierele de om de lume, la tupeul lui; era impresionat de ușurința cu care vorbea engleza și franceza, de relațiile pe care se lăuda că le are în înalta societate londoneză și pariziană, avea pentru el o considerație aproape respectuoasă.

Noul ministru al Afacerilor Externe al Reichului nu era, totuși, nici pregătît, nici apt pentru slujba sa. Avea o cultură și o inteligență mediocre. Ignoranța sa în materie de diplomatie era uluitoare. Nu citise nici măcar textul Tratatului de la Versailles și n-avea habar de obligațiile contractate de Germania începînd din 1919. N-ar fi fost capabil să spună ce conține Pactul de la Locarno¹ sau pactul Briand-Kellogg². Misiunea sa ca ambasador la Londra înregistrase un eșec răsunător; faptul provocase un sentiment de rachiună ce-i va falsifica toate aprecierile legate de resursele materiale și morale ale Marii Britanii. Funcționarii ministerului său, pe care voia să-i conducă cu metode cazane, cum comandă un subofițer plutonului său, îl urau. Îi va pedepsi tratîndu-i urît, înconjurîndu-se de națiști pretențioși, dar lipsiți de valoare. În contactele pe care le avea cu șefii misiunilor diplomatice era arrogant, brutal, rigid; își închipuia că acesta e limbajul potrivit pentru a le inspira străinilor o înaltă idee despre noua Germanie. Foarte repede, ridica tonul, evoca puterea militară a Reichului, devenind amenințător. De altfel era greu să porți cu el o adevărată conversație. Copiind exemplul Füh-

rerului, monologa; nu sezisa, nu reținea argumentația interlocutorului său; nu se asculta decît pe sine și repeta cu încăpăținare lecția pe care o învățase. Acesta era cel despre care Hitler afirma cu un aer pătruns: „E mai tare decît Bismarck!“.

O greșală de apreciere atît de grosolană și stupefiantă dovedește cît de mult se înșela stăpînul Reichului în privința oamenilor și a lucrurilor chiar în momentul în care urma să se lanseze în cele mai îndrăznețe acțiuni. În realitate, acest Ribbentrop, pe care îl ridică în slăvi, avea să exercite în mod constant asupra lui o influență nefastă.

Ce avea să facă Hitler cu prerogativele concentrate în minile sale? Dacă ar mai fi existat vreo îndoială în această privință, fuziunea Ministerului Economiei cu Serviciile pentru planul de patru ani, nu putea decît să le risipească, deoarece menirea acestora din urmă era să asigure pregătirea materială a războiului. Fuziunea celor două organisme consacra și mai clar țelul lor comun: unificarea eforturilor în vederea pregătirii unei noi conflagrații. „Pauza“ din 1937 se terminase³. O nouă perioadă de acțiuni îndrăznețe era pe cale să înceapă. **Lokal Anzeiger** o recunoștea într-o formulă lapidară: „Toate forțele Reichului — scria acest ziar — sînt, de acum înainte, încordate ca un arc, din care va porni, cînd va veni momentul, săgeata care trebuie să atingă ținta“.

Vreți să știți cum va ce s-a întîmplat, după aceea, cu von Fritsch? Tribunalul onoarei l-a disculpat de infama acuzație formulată împotriva lui. Fiind demascat, martorul acuzării a recunoscut că primise bani pentru a-l calomnia și, ca o consecință a acestei recunoașteri, a fost, imediat, împușcat. Generalului i s-a oferit o nouă activitate de comandă. El, însă, n-a vrut să accepte înainte de a fi pedepsit cel răspunzător de întreaga mașinație, adică Himmler. Fritsch n-a reușit să obțină acest lucru niciodată. Pentru a se demonstra, în mod public, că a fost reabilitat, a fost numit colonel onorific al unui regiment de artilerie. Și lucrurile au rămas aici. Camarazii lui nu s-au solidarizat cu el, așa cum nu se solidarizaseră nici cu Schleicher.

Cînd a izbucnit războiul împotriva Poloniei, în 1939, planul de campanie care a fost aplicat îi aparținea lui von Fritsch. El a urmărit campania redus la rolul de spectator. Într-o zi s-a aflat că a fost ucis în fața Varșoviei. Mulți s-au gîndit că a fost ucis de Gestapo, ceea ce era cît se poate de verosimil. Eu, însă, dețîn, dintr-o sursă demnă de încredere, o altă versiune. Aghiotantul lui ar fi înaintat fără acoperire pe teren și ar fi fost atins de un glonte. Fritsch ar fi ieșit din tranșee pentru a-l ajuta și ar fi fost doborât la rîndul lui.

Hitler a pus să i se facă o înmormîntare frumoasă. Führerul a arătat întotdeauna o grijă deosebită pentru funeriile victimelor sale.

În românește de Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

¹ Între remilitarizarea Rhenaniei în 1926 și anexarea Austriei în 1938, anul 1937 nu a înregistrat nici o agresiune nazistă pe plan internațional, creînd multor politicieni occidentali iluzia că „Hitler se cumințise“.

Vreme de un deceniu, publicistul francez Michel Gall a făcut numeroase călătorii de studii în țările Orientului Mijlociu, unde a aprofundat istoria veche a popoarelor din această zonă. Contactul cu cultura milenară a acestor străvechi vetre de civilizație, tezaur al multor mituri celebre, precum și studierea unei ample bibliografii dedicate lor, i-au permis să publice lucrarea *Secretele celor 1001 de nopți*. Cartea a apărut recent în cunoscuta editură pariziană Robert Laffont, în colecția „Secretele universului”, din care cititorul român a putut cunoaște, în traducere, lucrările Amin-tiri despre viitor¹, de Erich von Danicke, și *Fantastica insulă a Paștelui* de Francis Mazière².

Michel Gall și-a întocmit noua carte sub forma unui „dosar” în care prezintă o serie de mituri: „Călătoriile lui Sindbad marinarul”, „Ali Baba și cei patruzeci de hoți”, „Șeherezada” etc., încercând să dezvăluie realitățile istorice — evenimente, personaje, orașe și țări ascunse de vălurile legendelor. Pornind de la premisa că poveștile orientale sînt un tezaur de informații asupra unor civilizații dispărute, care s-au întins pe o arie geografică imensă, cu o lungime de 13 000 km și o lățime de 4 000 km, din Spania pînă în Borneo și China, și pe o perioadă istorică de milenii, de la preistorie pînă în sec. XV al erei noastre,

Michel Gall dezbate cu talent și pertință documentele, cum le intitulează el, aceste „arhive”, încă insuficient confruntate cu faptele istorice.

Redactată definitiv în limba arabă între sec. XIII-XV, culegera *O mie și una de nopți* conține 400 povestiri provenind din India, Persia, Egipt, Arabia, Grecia; unele — cu un cadru geografic și temporal bine delimitat: Bagdad sau Cairo, în sec. VIII; altele — peste care veacurile au așternut pecetea uitării. Largă secțiune încă puțin cunoscută în „literatură preistorică”, din care împliniri și idei se regăsesc și în alte literaturi — indiană, persană, greacă, celtă — *O mie și una de nopți* este purtătoarea mesajului lăsat omenirii de civilizații de mult apuse, un auxiliar

în cunoașterea unor vremuri care au lăsat posterității puține mărturii scrise. Credincios telului pe care și l-a propus, autorul încearcă să demitizeze legende referitoare la Atlantida ori la ființele extraterestre, să explice substratul istoric al unor personaje ca Sindbad marinarul sau Ali Baba. „Nici una din aceste povești — afirmă Michel Gall — nu s-a născut din neant. Toate descriu, printr-o modalitate proprie lor, realitățile deseori profunde și complexe. Poveștile cele mai inapate nu sînt niciodată fantezii gratuite”.

Din cartea lui Gall am ales pentru cititorii noștri fragmente din ultimul capitol, intitulat „Șeherezada și istoria”, care ni s-a părut cel mai realizat în intenția autorului de demitizare

¹ Apărută în Editura Politică.

² Apărută în Editura Sport-Turism.

a mitului, de raportare și explicare a lui prin realitatea istorică. Șeherezada, califul Harun al-Rașid, soția sa Sett Zobeida, stăpînul său Giafar au existat adevărați, ca și Bagdadul opulenței medievale descris în culegerea de legende.

Cine a fost cu adevărat Șeherezada? se întreabă autorul. Numele are rezonanță persană: un derivat de la Shiraz-ad, („de rasă nobilă“). Or, așa se mai numea prințesa Șirin, soția lui Chosroes II, un rege din dinastia sasanizilor, care a domnit în Persia între anii 590-628. Acestor doi eroi reali, povestitorii persani le-au atribuit legenda unei mari iubiri. De altfel, peste câteva secole, în anul 1180, marele poet persan Nizami a brodat pe aceeași temă o operă magistrală, Romanul lui Șirin și Chosroes, acest cuplu de îndrăgostiți fiind, alături de Solomon și regina din Saba, de Tristan și Isolda, de Roland și Aude, unul dintre cele mai cunoscute din istoria literaturii.

Dar să revenim la legenda atribuită lui Chosroes II. După moartea lui și a iubitei sale Șeherezada sau Șirin, povestitorii populari au amplificat povestirea și i-au adăugat și alte legende mai vechi provenind din timpul înfloririi curții înaintașilor lui Chosroes II. Această culegere, intitulată Hefzar Efsane („O mie de povestiri“), a stat la baza celor O mie și una de nopți.

Povestea — cadru a culegerii preluate și redactate de arabi, pe canavaua căreia sînt brodate cele 400 povestiri din O mie și una de nopți, este următoarea: regele persan Șariar, indignat de infidelitatea soției sale, hotărăște să trimită la moarte, a doua zi după noaptea nunții, pe oricare dintre tinerete pe care le va lua ulterior în căsătorie. Șeherezada, fiica vizirului său, îl înduplecă pe rege s-o ia de soție. La miezul nopții, ea începe să-i spună lui Șariar o poveste; la ivirea zorilor, cînd Șeherezada trebuia să moară, nu terminase povestea, ajunsa la punctul ei culminant. Fermecat de frumusețea basmului și de darul de povestitoare al Șeherezadei, Șariar îi îngăduie acestuia s-o continue în noaptea următoare. Așa se scurge o mie și una de nopți, după care regele renunță să o mai condamne la moarte.

În încercarea de a desluși faptele istorice cuprinse în O mie și una de nopți, Michel Gall compară evenimentele și personajele principale din această culegere cu cele din lucrarea lui Nizami Romanul lui Șirin și Chosroes și cu informațiile istorice certe care există despre această perioadă. Să-l urmărim în fragmentele de mai jos pe autorul francez în această interesantă investigație.

Sergiu STANCIU

Sett Zobeida organizează prima paradă a model

Harun al-Rașid din O mie și una de nopți este Chosroes văzut într-o oglindă deformantă. Ca și monarhul sasanid, Harun iubește băutura, femeile și poezii; la fel ca el, se plimbă necunoscut pe străzile Capitalei spre a vedea cum trăiește poporul său. Califul arab are ca prieten și confident pe Giafar¹ pe care, însă, pînă la urmă îl ucide; suveranul sasanid procedase și el la fel cu ministrul său cel mai apropiat Balchtakân, acuzat de manicheism, pe care l-a înecat în Tigru. Harun și Chosroes sînt două personaje care au multiple asemănări. Dar, orice ar face, Harun este întotdeauna mai puțin fastuos decît modelul său.

Harun trebuie să se mulțumească să vizeze doar la faimoasa sală a tronului lui Chosroes „în formă de cupolă pe care erau reprezentate toate constelațiile cerești, ca într-un observator astronomic“. El n-a putut niciodată să-și construiască un palat atît de mareț ca al lui Chosroes. Califul îi era „inferior“ regelui sasanid din mai multe puncte de vedere; acesta din urmă avea „trei mii soții și douăsprezece mii sclave“ Grajdurile lui cuprindeau șase mii cai, printre care Sebdi și Barid, la fel de celebri ca și Bucefal.

Și, totuși, talentul povestitorilor arabi a reușit ca, în Europa cel puțin, legenda lui Harun al-Rașid să o depășească cu mult pe cea a lui Chosroes.

În O mie și una de nopți, soția lui Harun, Sett Zobeida, a fost eclipsată de frumoasa și fascinantă Șeherezada. Și, totuși, acest personaj nu era lipsit de măreție; era verișoara lui Harun și se pare că a avut o mare influență asupra lui, califul fiind îndrăgostit de ea.

Îi construieste, la Bagdad, în apropiere de palatul său, o splendidă locuință, palatul Karar, „Elesteul“, care ne amintește de palatul în care Șirin se închisese așteptînd cererea în căsătorie a lui Chosroes. Sett Zobeida a trăit acolo înconjurată de sclave, de țesături rare, de vase de aur. Avea o gardă de eunuci care, atunci cînd se plimba prin oraș, mergeau călare alături de litiera ei de abanos și santal, încrustată cu aur și pietre prețioase și căptușită cu zibelină.

Ea a introdus la curte moda servitoarelor îmbrăcate în paji, a pantofilor împodobiiți cu perle și pietre prețioase (înaintea ei, chiar și reginele umblau în picioarele goale). Sett

¹ Giafar a fost fiul mezin al lui Yahia, marele vizir al lui Harun și prietenul cel mai apropiat al califului. Giafar făcea parte din familia barmecizilor, cea mai bogată și mai influentă din califatul arab. După ce a împlinit 40 ani, Harun al-Rașid a dizgrațiat întreaga familie a barmecizilor și l-a ucis pe Giafar. Istoricii moderni consideră că Harun a procedat astfel pentru a pune capăt influenței și puterii excesive a familiei barmecizilor.

Zobeida a cheltuit, se pare, trei milioane de dinari cu ocazia unui pelerinaj la Mecca. E ade-vărat că o parte din această sumă uriașă a folosit-o pentru a înzestra orașul sfânt cu un apeduct care aducea apa de la un riu aflat la 40 km. Plină de grijă față de bunăstarea supușilor, a pus să se sape cisterne și puțuri, a dat ordin să se înmulțească numărul caravan-seraierilor pe Drumul Mătăsii. S-a ocupat și de dezvoltarea artizanatului; orașul Kachan, întemeiat de ea, a devenit, curând, vestit prin covoare țesute cu fir de aur.

Dacă vreo treizeci de povestiri din **O mie și una de nopți** o au ca personaj principal pe Sett Zobeida, Șeherezada este mult mai puțin prezentă. Numărul de rinduri care îi sînt consacrate este foarte redus: vreo șizeci la începutul culegerii, cam tot atîtea la sfîrșit și două sau trei, mereu aceleași, între povestiri. Autorii arabi ne spun despre ea doar că se numea Șahrazada (ceea ce însemna și „Fiică a Cetății”), în timp ce pe sora ei o chema Doniazada („Fiică Lumii”).

„Șahrazada este plină de frumusețe, de farmec, de strălucire, de perfecțiune”, sînt cuvinte care spun mult mai puțin decît imaginea lui Nizami: „Buzele lui Șirin sînt atît de dulci încît zahărul pare amar!”, „Ea a citit toate cărțile, analele, legende, vechilor regi și istoria popoarelor dispărute. Posedă mii de cărți de istorie despre popoarele din epocile trecute, despre regii antichității, despre poeți. Are darul vorbirii fiind o încîntare s-o ascuți”.

Ea îl convinge pe tatăl ei să o căsătorească cu tiranul Șariar. Încă din primul moment Șeherezada obține de la soțul ei permisiunea de a nu se despărți, nici chiar în dormitor, de sora ei mai mică, Doniazada. Aici, Șeherezada începe să-și depene povestirile care, pînă la urmă, îi salvează viața. În cea de-a o mie și una noapte îi arată soțului pe cei trei copii avuți cu el în acest timp (trei băieți, dintre care doi gemeni) și obține iertarea definitivă. În plus, îl determină pe fratele lui Șariar, Sazaman, regele Samarkandului, el însuși un misogin pocăit, s-o ia în căsătorie pe Doniazada. Pentru a pune în evidență farmecele acesteia, Șeherezada organizează prima paradă a modei cunoscută în literatură. Doniazada îmbracă, rînd pe rînd, cinci rochii de culori diferite: albastru ultramarin, culoarea caisei, vișiniu, galben ca lămîia și verde aprins. „Culori care te fac să-ți piezi mințile!” cum spune culegerea.

Orașul cu o mie de palate

Din fostul său oraș de reședință nu mai există nimic. Astăzi, doar un mare bulevard modern, din Bagdad, la fel de înghesuit ca și

Champs-Elysées, perpetuează numele califului Harun al-Rașid.

În secolele VIII și IX, în epoca în care măcar o parte din povestirile din **O mie și una de nopți** trebuie să se fi petrecut, Bagdadul era, totuși, perla lumii, o cetate cu trei rînduri de ziduri, cu o mie de palate și o mie de moschei. Dar, în sec. XI, timp de cincizeci și șase de ani, curtea regală, ca și majoritatea locuitorilor l-au părăsit în favoarea Samarrei, orașul ruinîndu-se în mare parte. Mai tîrziu, după ce a cunoscut o nouă înflorire, a fost incendiat de hoardele mongole conduse de Hulagu (1258). Se spune că năvălitorii au trecut Tigru pe un pod pe care au fost așternute papi-rurile din bibliotecile prădate; mantia lui Mahomed, pe care Harun al-Rașid o purtase pe umeri, aluneca prefăcută în cenușă pe apă... La 1400 au apărut alți năvălitori, călăreții lui Timur-Lenk (Tamerlan), care, timp de aproape trei zile, au pustiit Bagdadul. În sfîrșit, la

Un dar al califului Harun al-Rașid făcut lui Carol cel Mare — o piesă de gah din fildeș, aflată azi la Biblioteca Națională din Paris

1638, osmanlii sultanului Murat l-au jefuit încă o dată.

Invadatorii care au făcut să dispară toate vestigiile materiale ale domniei lui Harun al-Rașid au fost ajutați de obiceiul multor suverani arabi de a distruge palatele predecesorilor pentru a le înlocui cu cele construite de ei cu mai mult fast. În vremea lui Harun al-Rașid, Bagdadul întrecea Damascul, orașul califilor omeyazi. Califul Al-Mansur, bunicul lui Harun al-Rașid, părăsise Damascul în 762, pentru a întemeia Bagdadul, capitala noii dinastii a abasizilor.

Istoricul Lestrange scrie în lucrarea **Bagdadul în timpul perioadei abbaside**, apărută în 1900, că zidurile cetății erau construite din

cărămizi de dimensiuni extraordinare având 18 degete¹ grosime și cîntărind 200 livre² fiecare. Porțile orașului și ale palatului nu proveneau de la Ctesifon, ci de la Zandaward, un oraș construit de Solomon în Mesopotamia; ele erau din aramă și legenda spunea că fuseseră cizelate de spiridui.

Orașul avea formă rotundă și era înconjurat de trei rânduri de ziduri. În centru, în jurul unei esplanade uriașe, se înălțau reședința califului — Palatul de aur — moscheea principală, precum și o serie de clădiri publice: trezoreria, armurăria, percepția etc.

Ambasadorii lui Carol cel Mare la Bagdad

Harun al-Rașid primea anual drept impozite vreo 7 500 chintale de aur în monede, iar în plus, în natură: mii de livre de mirobolani din Khorasan (fructe uscate din India, foarte folosite altădată pentru prepararea medicamentelor, de la care ne-a rămas cuvîntul „mirobolant“), 30 000 livre de zahăr din Khuzistan, dulceturi din Granada, miere albă, apă de trandafiri, curmale, chimen, șoimi...

Dispunînd de asemenea bogății, Harun al-Rașid și-a împodobit palatul — al cărui dom era luminat spre a fi văzut de departe de conducătorii de caravane — cu 22 000 covoare și 38 000 tapițerii, din care 12 500 erau brodate cu fir de aur și argint. Acest palat minunat era simbolul Bagdadului³, capitală a comerțului mondial, oraș care atrăgea negustorii din lumea întreagă. „Încep cu Irakul, scrie Ya'kubi, un geograf arab, pentru că e centrul acestei lumi. Menționez în primul rînd Bagdadul, pentru că e inima Irakului, orașul cel mai mare, fără egal nici în partea de răsărit, nici de apus a pămîntului. Toate popoarele lumii dețin cîte un cartier, cîte un centru de negoț. Acolo îți procuri atît de ușor mărfuri încît s-ar crede că toate bunurile pămîntului sînt îndrumate în acest oraș, și reunite toate bogățiile lumii...“ Așa era orașul, demn de povestirile care-l descriu, reședința lui Harun al-Rașid la sfîrșitul sec. VIII. Fusesse supranumit Medinet es Salam, „Orașul Păcii“.

Miniaturile care îl reprezintă pe atotputernicul stăpîn al Bagdadului datează în general din sec. XV. E un Harun al-Rașid cu o față rotundă, încadrată de o barbă neagră și pătrată, cu trăsături regulate. Chipul lui seamănă puțin cu al lui Carol cel Mare, pe care Eginhardo ni-l descrie ca avînd capul rotund, gîtul gros și prea scurt. Ambii suverani trăiau în aceeași epocă și aveau gusturi comune în privința

femeilor și a sporturilor. Carol cel Mare avea pasiune pentru natație, Harun pentru polo. El a introdus la Bagdad acest sport de origine indo-persană și a încercat să-l facă popular. Dar și deosebirile erau mari între calful rafinat care mîncă dulceață de trandafiri și se îmbrăca în mătăsuri și împăratul sobru, care purta pantaloni de in și haine din piele de sobol.

Trimisii lui Harun la Carol cel Mare sînt celebri. Ei i-ar fi înmînat împăratului răsaduri de legume și fructe, o clepsidră și un joc de șah a cărui tură, în formă de elefant, mult timp păstrată la Saint-Denis, se află azi la Biblioteca Națională din Paris. Natura acestor ambasade este, însă, astăzi foarte controversată, căci s-a observat că nici unul dintre istoricii arabi nu le menționează. Se presupune că „ambasadorii“ erau doar negustorii arabi veniți să vîndă covoare la curtea de la Aix-la-Chapelle. În schimb, atît istoricii arabi cît și cei creștini menționează cele două ambasade pe care Carol cel Mare le-a trimis la Harun cu misiunea de a mijloci în legătură cu situația comunităților creștine din Asia.

Istoricii moderni apreciază mai obiectiv domnia lui Harun arătînd că „opera organizatorică realizată de predecesorii săi Al Mansur și Madhi, ca și o conjunctură economică favorabilă, au servit gloria acestui suveran, politician de anvergură modestă. De asemenea, succesorii săi Al Mamun și Al Motassim ar trebui pe drept cuvînt să împartă cu el această glorie“.

„Harun ar merita mai ales să fie cunoscut, apreciază aceiași istorici, ca suveranul care a fost grozavul califatului divin și al centralizării puterii“. El a comis greșeala uriașă de a lăsa un testament în care cerea ca fiii săi să-i urmeze la tron unul după celălalt. Certurile dintre ei au dus la dezmembrarea statului care s-a împărțit curînd în trei califate.

Iată-ne deci foarte departe de ceea ce scria, la începutul sec. X, cu vreo sută și ceva de ani după domnia lui-Harun, istoricul Ma'sudi în lucrarea *Cîmpurile de aur*: „Harun s-a achitat cu o fidelitate scrupuloasă de datorile sale, de a face pelerinaj și război sînt... El a revărsat strălucirea dărniceiei și comorile dreptății sale asupra tuturor supușilor săi... Poporul se inspira din comportarea sa și îi urma exemplul. În timpul domniei sale, ereziile au fost combătute, adevărata religie a fost restabilită și Islamul, strălucînd din nou, a eclipsat celelalte credințe“.

E adevărat, Harun al-Rașid (care trebuie tradus Aron cel Ortodox și nu Aron cel Drept), a făcut multe pentru religia sa, atît atacîndu-i pe bizantini, cît și reprimînd schismele. Dar Ma'sudi ne face să zîmbim cînd îi găsește un titlu de glorie în activități de genul acesta: „Harun a fost primul calif care a adus în public jocul de popice, tirul cu arcul, alergările de cai și tenisul. A fost primul dintre califii abbasizi care a jucat șah, i-a răspălit pe campioni și le-a dat chiar pensii. Splendoarea bogățiilor și prosperitatea domniei sale erau

¹ Deget — măsură de lungime, folosită în trecut, egală cu 2,54 cm.

² Unitate de măsură folosită în țările anglo-saxone, egală cu 453, 592 g.

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1972.

atît de mari încît epoca aceasta a fost denumită „Ziua nuntii“.

Adevărul este că Harun a înțeles importanța fastului și a luxului la curtea regală, inspirîndu-se din modul de guvernare a regilor persani. Lumea se prosterna în fața lui după obiceiul din vremea regilor sasanizi. Harun purta boțea persană și a lansat din nou moda hainelor brodate cu inscripții. Nobilii își disputau aceste haine de onoare, pe care Harun le distribuia ca pe niște distincții, cei care le primeau trebuind să le poarte la ceremonii. Vешmintele dăruite de Harun se numeau „qal'a“ (de unde cuvîntul „gală“) și aveau culoarea neagră, ca haina califului. Negrul era emblema abbasizilor și abia sub domnia celui de-al doilea fiu al lui Harun această culoare a fost abolită și verdele a devenit culoarea oficială a Islamului.

Harun avea fără îndoială geniul regiei. Ne-o dovedește prima sa acțiune în calitate de calif. Sîntem în anul 786. Fratele lui mai mare, Hadi, fusese omorît, din ordinul mamei lor Kaizuran¹, de curtezanele lui care, în timp ce dormea, i-au îngrămădit pe fața perne, după care s-au așezat deasupra, sufocîndu-l. Tînărul Harun — care avea douăzeci de ani — a intrat triumfal în Bagdad pentru a sui pe tronul deținut pînă atunci de fratele lui.

Cu acesta, Harun nu fusese niciodată în relații prea bune. Într-o zi, copii fiind, Hadi i-a cerut un inel dăruit de tatăl lor, la insistențele lui Kaizuran. Era un inel persan, pe care regii sasanizi și-l transmisese între ei de la Chosroes încoace. Enervat, Harun și-a scos inelul din deget și l-a aruncat în Tigr. Acum, fiind rege iată-l trecînd peste Tigr pe un pod de vase. Se oprește la mijloc și pune o sută de oameni să sară în fluviul galbui. Brusc, unul dintre ei reapeare ridicînd brațul. Ceva îi strălucește în mînă: inelul lui Chosroes. Mulțimea strigă: minune! Da, califul este divîn! Într-adevăr, Harun al-Rasid cunoaște bine arta de a arunca praf în ochii oamenilor.

Reversul „zilelor de nuntă“

În afară de regizarea unor asemenea „minuni“, califul își organizează și o poliție bine plătită menită să-i asigure securitatea. Și nu fără motive. Un zilier din Bagdad, de pildă, unul dintre supușii săi fideli care se trînea în praf cînd îl vedea, cîștiga un driham pe zi, adică atît cît să cumpere, pentru a hrăni o familie numeroasă, două kilograme de pîne. La Bagdad, în afara centrului orașului, agitația socială lua proporții; se dezvoltau mișcările jayyarum (a vagabonzilor) și fityan (a tinerilor contestatari), conduse de șefi denumiți „rais“.

¹ Harun a fost fiul unei sclave iemenite, „Kaizuran cea ambicioasă“, care după ce a avut de la calif doi fii naturali, l-a determinat s-o elibereze și s-o ia în casă-torie.

Acesta este reversul „Zilelor de nuntă“ a acestui „secol al lui Harun al-Rasid“ la fel de prestigios ca acela al lui Pericle sau al lui Ludovic XIV. Povestirile din **O mie și una de nopți** nu ezită să dezvăluie această stare de lucruri. Șeherezada expune în repetate rînduri mizeria și sărăcia poporului, nedreptățile la care este supus.

Acest lucru apare și mai clar într-o lucrare arabă din sec. IX, **Cartea coroanei** (Kitab at-Taj) atribuită lui Jahiz, care tratează despre protocolul de la curte, începînd cu regii sasanizi pînă la descendenții lui Harun al-Rasid. În această carte califul apare mult mai puțin apropiat de supuși decît în **O mie și una de nopți**. „Dacă ar fi putut să-și rezerve în exclusivitate apa și aerul, scrie Jahiz, nu le-ar fi împărțit cu nimeni“. Protocolul curții cerea ca Harun să nu se servească de același parfum, nici de aceeași cătușă pe care le foloseau curtezanele și cei din jurul său. Nimeni nu trebuia să poarte o bijuterie sau o îmbrăcăminte care să semene cu cea ce purta el; în fiecare zi curtenii se temeau să nu comită o gafă. Uneori erau avertizați: „Atenție, mine califul își va împodobi turbanul cu o panglică galbenă, nu vă puneți una la fel“.

Șeherezada nu povestește nimic despre bătrînețea lui Harun: e prea tristă. Acrit, uzat prea de timpuriu, Harun, din ce în ce mai intransigent, a urmărit fără milă toate formele de erezie. El a împins zelul pînă la un adevărat regim de inchiziție față de supușii săi creștini și evrei (el care altădată avea atîta plăcere să meargă să ciocnească cu nestorienii²).

A trăit singur, ca un lup frigos, la Raqqa, reședința sa de vară din Siria, în frumosul palat de la Qausr-es Salam, din care nu au rămas azi decît niște ruine fără formă. L-a părăsit doar pentru a se război cu Nicephor și pentru a asedia Heraclea în fruntea a 35 000 oameni.

A murit la 47 ani, la 24 martie 809, la Tus³ pe drumul spre Khorasan⁴, unde se ducea să înăbușe o răscoală, poate otrăvit de fiii săi. Din Tus n-au mai rămas azi decît ruinele unei cetăți și urme de întărituri. Mai există și un mauzoleu despre care tradiția locală spune că este mormîntul califului. Mai probabil, însă, acest monument a fost ridicat în cinstea filozofului Al Ghazali, mort în anul 111.

Dacă turiștii de astăzi iau uneori un taxi de la Meched⁵, ca să meargă la Tus, nu o fac pentru a vedea ultima locuință pe pămînt a eroului celor **O mie și una de nopți**, ci pentru a vizita mormîntul autorului cărții **Shahname** sau **Cartea regilor**, poetul persan Ferdusi⁶, din sec. X. E mormîntul unui mare poet, mort într-o mizerie îngrozitoare, care a traversat mai bine secolele decît mormîntul lui Harun, regele cel mai adulat al literaturii mondiale.

Traducere de
ANY FLOREA

² Nestorianism — doctrină creștină care susținea dualitatea naturii lui Hristos: umană și divină, condamnată de Sinodul din Efes (431).

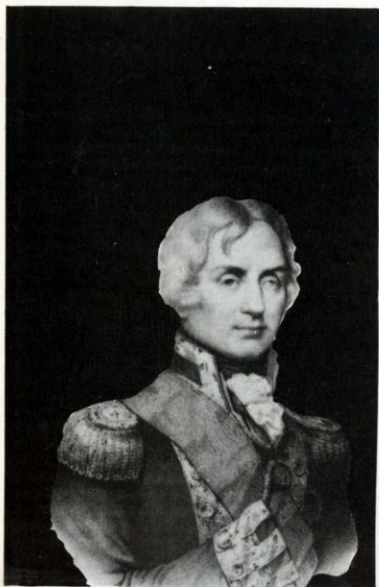
³ Oraș în Iran.

⁴ Regiune în nord-estul Iranului.

⁵ Oraș în Iran.

⁶ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 10/1973.

NELSON

înaintea bătăliei de la Trafalgar

JOHN TERRAINE

În august 1803, amiralul Latouche-Tréville îi scria lui Napoleon din portul Toulon, blocat de o escadră navală britanică, că ar fi vrut să se măsoare în luptă dar englezii îl evitau. Aflind despre această afirmație, comandantul flotei britanice, amiralul Nelson¹ care supraveghea din Iulie Touloul, a spus că dacă-l va lua prizonier pe Tréville îl va pune să înghită scrisoarea. Nu numai că Nelson nu a cucerit

¹ Născut la 29 septembrie 1758 în Norfolk-Anglia, Horatio Nelson, viconte, amiral, duce de Bronte, era strănepot al celebrului Sir Robert Walpole. Într-un scurt eseu autobiografic scris în 1799, Nelson povestește că a devenit un bun pilot de vas navigând pe Tamisa de la vârsta de 12 ani într-un moment cînd țara sa era amenințată de războiul cu Spania. A parcurs toate treptele ierarhiei navale și a străbătut multe din mărele și oceanele lumii (vezi și Magazin Istoric, nr. 2/1969).

Touloul dar autorul scrisorii a murit la foarte scurt timp după ce o scrisese, iar Napoleon a trimis la comanda flotei pregătită pentru o eventuală invazie a Angliei pe amiralul Ville-neuve.

Furia amiralului britanic la auzul celor scrise de adversarul său împăratului francez avea să rămînă o biată pală de vînt în comparație cu furtunile nervoase ce-l vor stăpîni vreme de aproape doi ani cît va dura ultima lui ședere în Mediterana petrecută minut de minut fie în așteptarea fie în pseudo-urmărirea flotei franceze.

Pentru Nelson, care din 1798 devenise gloria marinei de război britanice odată cu victoria de la 1 august din golful Abukir, acești ultimi doi ani sînt extrem de semnificativi deși ni-l înfățișează nu în lumina geniului său militar.

Istoricul britanic John Terraine prezintă în numărul din septembrie 1975 al revistei londoneze History today un Nelson necunoscut. Studiind documentele amiralității britanice, precum și corespondența aceluia a cărui statule domină pe soare și ceață capitala britanică, John Terraine ne înfățișează un Nelson foarte departe de această alură statuară. Amiralul britanic ne apare măcinat de epuizare fizică și tensionat, obsedat de teama ca flota franceză să nu-l scape de sub supraveghere, frămîntat de ceea ce vor gîdi contemporanii despre acțiunile lui și, mai ales, de judecata posterității. Magazin Istoric a mai publicat un punct de vedere insolit privind destinul lui Nelson². Acum relatarea lui John Terraine completează portretul moral al celui care înaintea bătăliei de la Trafalgar din 21 octombrie 1805, care l-a costat viața și l-a asigurat eternitatea, a adresat marinarilor o deviză care a redevenit vitală în anii apărării insulelor britanice împotriva atacurilor Germaniei naziste: „Anglia așteaptă ca fiecare om să-și facă datoria”.

Slăbiciunile lui Nelson, ca și două dintre virtuțile sale caracteristice — inflexibilitatea și dăruirea absolută cu care el își înțelegea și îndeplinea datoria — apar și din episodul relatat de istoricul britanic. Lunga așteptare a lui Nelson din anii 1803-1805 din Mediterana, ne poate apărea astăzi ca un adevărat drum spre gloria pe care avea s-o cucerească la Trafalgar împotriva flotei combinate franco-spaniole. Toate amărăciunile și insuccesele pe care viața i le-a oferit lui Nelson în ultimii doi ani petrecuți pe mare, nu diminuează cîtuiș de puțin imaginea celui pe care istoria oficială britanică îl denumeste „cel mai celebru dintre marinarii britanici, într-adevăr cel mai celebru dintre toți marinarii lumii. El nu a fost doar un strălucit tactician și strateg; a fost un adevărat comandant pentru toți, de la ultimul marinar, care avea o încredere oarbă în el și pînă la ofițerii săi care-l venerau deopotrivă”. Titlul, subtilitățile și prescurtarea textului, aparțin redacției.

V.I.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1970.

«Ce n-aş da să ştiu încotro au luat-o»

În anul 1803, Nelson se afla din nou în Mediterana, supraveghind portul Toulon, unde o escadră franceză făcea pregătiri în vederea unei acţiuni îndrăzneţe. Trecutul nu prea îndepărtat îi era mereu viu în minte. În luna octombrie, bazându-se pe o ştire veche de şapte zile, precum că o flotă neobişnuită s-ar afla în larg, Nelson îi scria prietenului său, ducele de Clarence (viitorul rege William IV): „Alteţa Sa regală va înţelege imediat care sînt sentimentele mele, cu toate că nu-mi vine să cred că ei acum sînt pe drum. Să-mi scape, însă, ferească Domnul! Ca număr îmi sînt superiori, dar în orice altă privinţă sînt încredinţat că am fericea de a comanda cea mai bine pusă la pînc escadră din lume...”

Dar francezii nu se aflau în larg. În realitate, ei n-au ridicat ancora pînă în ianuarie 1805.

Nelson se afla la baza sa de aprovizionare din strîmtorarea Azincourt, în arhipelagul Maddalena, la capătul nordic al Sardiniei. Avea cu el două corăbii de rangul întii cu cite 100 tunuri — Victory şi Royal Sovereign — o corabie de 80 şi alta de 74 tunuri. Două fregate cu cite 38 guri de tun, Active şi Seahorse — tot ce putuse strînge în această parte a Mediteranei — supravegheau de aproape portul Toulon. Comandantul flotei franceze de aici era vice-amiralul Villeneuve; escadra sa nu era formată din corăbii de rangul întii şi nici măcar de al doilea; în schimb avea patru nave cu cite 80 tunuri şi şapte cu cite 74 guri de foc (la egalitate numerică cu flota lui Nelson în privinţa vaselor de linie) şi vreo şapte fregate. Timp de două săptămîni, vîntul a suflat din direcţiile nord-est şi sud-est. În ziua de 17 ianuarie 1805, vîntul şi-a schimbat direcţia către nord-vest, întîindu-se. Villeneuve a socotit că acum era timpul pentru o incursiune şi, în sfîrşit, după douăzeci de luni plictisitoare, francezii au ieşit din Toulon.

După ce întreaga flotă franceză pornise în larg, la orele 18 şi 30 minute, nava din frunte a fost zărită de Active şi Seahorse. Toată ziua de 18 ianuarie fregatele engleze nu l-au pierdut pe inamic din ochi. În după-amiaza zilei următoare, la ora 13.50, cele două fregate se aflau destul de aproape de baza de la Azincourt, ca să-i poată semnaliza lui Nelson că francezii se aflau în largul mării. Era momentul pe care Nelson îl aşteptase, cu preţul sănătăţii şi zădărniciului, un timp atît de îndelungat; iar acum că sosise era mai mult decît pregătit să-l întîmpine. Aprovizionarea s-a făcut extrem de rapid; în numai două ore şi jumătate întreaga flotă engleză s-a pus în mişcare, cu vasul Victory în frunte, prin canalul îngust care duce spre coasta de est a Sardiniei.

Drumul pe care-l luaseră francezii cînd fuseseră zăriţi ultima oară, direcţia şi tăria

vîntului îl fac pe Nelson să conchidă: „inamicul trebuie să se fi îndreptat spre capătul sudic al Sardiniei; dar dacă ţinta lui este Cagliari, Sicilia, Moreea sau Egiptul, n-am nici cea mai vagă idee. Cred că la bord corăbiilor se află şase pînă la şapte mii soldaţi...”

Ca urmare, Nelson şi-a fixat ruta pe direcţia capului Carbonara, la extremitatea sudică a Sardiniei. La început, corăbiile engleze au navigat la adăpostul insulei, dar pe măsură ce înaintau spre sud au avut de înfruntat furtuni puternice dinspre sud-vest. Fregata Seahorse, trimisă înainte în căutarea inamicului, a fost pusă pe fugă în golful Cagliari de o fregată franceză înarmată cu 40 tunuri; din pricina timpului închis, nava engleză nu putuse observa nimic mai înainte de a fi pătruns în golf. La 22 ianuarie, fregata s-a înnoipat raportîndu-i lui Nelson că orice contact cu inamicul fusese definitiv pierdut. Prima etapă din perioadele de teribilă nesiguranţă — care de-a lungul anului 1805 aveau să umple paharul pînă sus — începuse.

„Ce n-aş da să ştiu încotro au luat-o, ce n-aş da să-mi iasă în cale!”, scria Nelson în 22 ianuarie. Următoarele trei zile, cînd cele două fregate au căutat zadarnic un inamic dispărut ca prin farmec au fost pline de dezamăgiri. „Numai Dumnezeu ştie ce intenţii au! S-ar putea prea bine să navigheze tot spre Egipt” — scria el în 25 ianuarie. În ziua următoare, primeşte veşti încurajatoare, dar nu şi edificatoare: fregata Phoebe se întoarce şi raportează că ar fi zărit o corabie franceză de 80 tunuri la Ajaccio, în Corsica, avariată şi cu catargul rupt. Unde erau însă celelalte nave? Impasul în care se afla Nelson a crescut. Soluţia pe care a adoptat-o în zilele următoare a fost înrîurită, în parte, de informaţia greşită care i-a fost furnizată asupra numărului soldaţilor îmbarcaţi pe navele lui Villeneuve: şase sau şapte mii de soldaţi, ceea ce indica o destinaţie importantă. Să fi ştiut că Villeneuve nu avea la bord nici jumătate, amiralul s-ar fi comportat, desigur, altfel.

Amiralul se decide, dar inutil

La 29 ianuarie, hotărîrea lui era luată. Scrie Amiralităţii¹: „Un lucru din două s-a putut întîmpla: ori flota franceză s-a întors din drum fiind avariată, ori s-a îndreptat spre est, probabil cu destinaţia Egipt; prin urmare, nu văd de ce nu mi-aş urma linia de conduită ce am adoptat. Dacă inamicul a făcut cale întoarsă cu corăbiile avariate, eu nu l-aş mai putea niciodată ajunge din urmă, aşa că nu voi proceda greşit dacă voi lua

¹ Comandamentul suprem al Forţelor maritime militare.

drumul spre răsărit; dacă inamicul a pornit-o spre răsărit, înseamnă că am dreptate".

În ziua următoare, întreaga escadră traversa strâmtoarea Messina în direcția Levantului.

Acțiunea care se desfășoară de aici înainte reprezintă unul din episoadele cele mai controversate din cariera lui Nelson și care cu siguranță i-a rănit susceptibilitatea în cel mai mare grad. În puține cuvinte, lucrurile s-au petrecut astfel: în ziua de 30 ianuarie, Nelson traversa strâmtoarea Messina; la 2 februarie era în largul portului Cheronea din sudul Greciei, când află că Moreea este în afara primejdiei, iar în ziua de 7 februarie se apropia de Alexandria, când i-a sosit știrea că francezii nu erau acolo. Imediat, amiralul a făcut cale întoarsă și, după ce luptă timp de 12 zile cu furtuni puternice, ajunge la 19 februarie aproape de insula Malta, unde află că Villeneuve se întorsese de fapt la Toulon.

Realitatea era că francezii nu părăsiseră portul decît pentru trei zile. Furtuna puternică din 20 ianuarie pusese capăt raidului lor. Villeneuve a descris el însuși împlinirea ministrului Marinei, Decrès: „Flota mea era bine organizată cît am stat la Toulon, dar cînd am ieșit în larg situația s-a schimbat complet. Marinarii s-au învălmășit cu masa soldaților îmbarcați la bord; o mulțime din ei, suferind de rău de mare, zăceau îngîmădiți pe punte. Corăbiile erau imposibile de manevrat: capetele vergilor fuseseră rupte iar velele smulse. Pierderile s-au datorat deopotrivă neîndemînării și lipsei de experiență, ca și defecțiunilor materialelor livrate de arsenale”.

Cert este că Nelson a pierdut practic trei săptămîni urmîndu-i pe francezi într-o direcție opusă celei pe care aceștia intenționau s-o ia și aproape în egală măsură într-o direcție diferită de cea în care fuseseră forțați să meargă. Totuși, Nelson și-a apărut cu fermitate acțiunile sale. La 11 februarie îi scria lui Sir Alexander Ball, în Malta: „Deși tot nu știu nimic despre flota franceză și nu cunosc direcția spre care s-a îndreptat, am tot mai mult convingerea, după ce am comunicat cu Alexandria, că Egiptul era ținta finală a inamicului. Și dacă analizez cu atenție amănuntele întîmplărilor petrecute, consider că am procedat bine chiar dacă alții vor contesta acest lucru”.

O zi mai tîrziu scria secretarului ministrului Marinei: „... Sînt cît se poate de sigur că destinația flotei franceze care a părăsit portul Toulon la 17 ianuarie era Alexandria...”

După două zile el s-a văzut silit să explice ministrului Marinei, lordul Melville, motivele ce-l determinaseră să ajungă la această concluzie: „Avînd sentimentul deplinei răspunderi, față de regele și țara mea pentru întreaga mea comportare, nu mi-e greu ca în acest moment — cînd sînt atît de nefericit că n-am descoperit flota franceză și că n-am căpătat nici cea mai mică informație despre locul unde s-ar afla ea — să expun în fața domniei voastre motivele care m-au determinat să vream linia de conduită ce am adoptat.

Nu m-am consultat cu nimeni; prin urmare întreaga vină de a-mi fi format un raționament greșit o port numai eu. Nu aș permite nimănui să-și atribuie un atom din gloria ce mi-ar reveni dacă aș cădea pe negîndite asupra flotei franceze, așa cum n-aș dori ca vreun altul să împartă cu mine răspunderea — căci dau socoteală de tot, bun sau rău”.

Nelson n-a știut niciodată cît de cumplit se înșelase. Nici un moment nu i-a trecut prin minte că un adversar atît de redutabil ca Napoleon și-ar putea risipi forțele și rezervele în expediții îndreptate împotriva unor insule din coloniile engleze. De altfel, Napoleon a abandonat nu după mult timp această idee. Ceea ce l-a indus în eroare pe Nelson a fost informația nefondată pe care o primise referitoare la mărimea flotei inamice și a numărului ridicat de soldați pe care îi transporta. Chiar și după ce ultimul act fusese jucat, el încă nu avea nimic a-și reproșa: apărarea sa era fără greșală. Împotriva vînturilor care suflau atunci, ar fi fost practic imposibil ca francezii să ia calea Gibraltarului. Ce altceva mai puteau ei face? Ar fi putut s-o apuce spre Sardinia; fusese acolo să-l întîmpine. Sau să se îndrepte spre Sicilia; dar el se afla foarte aproape de insulă și chiar în drumul lor. Ar mai fi existat două posibilități: una — ca flota inamică să se înapoieze în portul Toulon cu corăbiile avariate; alta — s-o fi apucat spre răsărit: în acest caz, pentru el ar fi fost o dezertare de la datorie să nu le taie drumul.

În concluzie, putem spune că numai lipsa de pricepere a marinarilor precum și avarierea de către furtună a corăbiilor i-a salvat de la înfrîngere pe francezi, în ianuarie.

Villeneuve se strecoară în noapte

La sfîrșitul lui februarie, încurajat de progresele pe care le făcuseră aliații săi spanioli în pregătirile flotei militare, Napoleon a revenit la planul său de a invada Anglia. În consecință, a dat ordine pentru mobilizarea flotei expediționare din Indiile de Vest și dirijarea grosului trupelor spre Canalul Mîncii — cheia întregii campanii maritime din anul 1805. Escadră cu baza în Rochefort se mai afla, însă, în Martinica. La 26 martie, escadră din Brest a eșuat în tentativa de a ieși în larg, datorită vigilenței amiralului Cornwallis. La 30 martie a fost rîndul lui Villeneuve să încerce, din nou, să-i scape lui Nelson printre degete. Ultima știre despre amiralul englez era că acesta s-ar afla în largul portului Barcelona. Vestea l-a descurajat: „Dacă se menține în această poziție — scria el — îmi va fi foarte greu să ajung la Gibraltar”.

Cum nu putea să nu se supună ordinelor lui Napoleon, Villeneuve s-a hotărît să urmeze o rută care, spera el, să-l țină la o distanță bună de Barcelona și anume, să ocolească insulele Baleare pe latura sudică. Dar, a doua zi după ieșirea în larg, vîntul și-a schimbat direcția, după care s-a oprit, încetinind considerabil mersul flotei franceze. În după-

amiaza aceleași zile ea a fost descoperită de fregatele engleze Active și Phoebe.

Ce gânduri îl frământau pe Nelson în acest moment? Scrisorile sale nu-l arată ca fiind încă profund zguduit de decepțiile și eșecurile din lunile ianuarie și februarie. Sănătatea sa avusese cu siguranță de suferit. La 13 martie îi scria ministrului Marinei comunicându-i posibilitatea ca flota franceză să plece din Toulon. În eventualitatea că vor exista indicii că aceasta va rămâne pe timpul verii în port, adăuga: „Aș da bucuos curs invitației domniei voastre și aș veni în Anglia pentru cîteva luni pentru a-mi reface sănătatea foarte zdrunctată”.

Preocuparea pentru starea sănătății sale s-a manifestat în continuare căci, la 1 aprilie, scria: „Sănătatea mea nu s-a ameliorat, dar cum nu sînt constrins să stau în pat, oamenii nu-și vor da seama că sînt bolnav”. Întrebarea este dacă spiritul și rațiunea îi erau deopotrivă afectate. Este greu să nu conchizi că, într-o anumită măsură, aceste facultăți îi erau atinse. Goana pînă în Egipt și lunga cursă de înapoiere, la care s-au adăugat pagubele suferite de un convoi de vase comerciale în absența sa, și-au lăsat definitiv amprenta.

Continuînd să creadă cu tărie că flota franceză, nu numai în ianuarie, dar și atunci, în martie 1805, intenționa să atace Egiptul, Nelson și-a zămislit o serie de planuri. Esența acestora se află conturată în **Most Secret Memoranda** din 11 martie: „Îmi voi face apariția, dacă va fi posibil, în largul portului Barcelona cu scopul de a-l face pe inamic să creadă că-mi fixează atenția asupra coastei spaniole; am toate motivele să bănuiesc că flota franceză va ieși în larg, deoarece, după cîte am aflat, tot mai are soldați la bord... Cred că tot Egiptul este obiectivul lor”.

Nelson își închipuia că, dacă se va lăsa văzut navigînd în largul portului Barcelona, îl va determina pe Villeneuve să ridice ancora. În realitate, dacă ordinea lui Napoleon n-ar fi fost atît de categorice, tocmai acest fapt l-ar fi tintuit pe Villeneuve în port.

În ziua de 31 martie, ora 20, fregata Phoebe își întinsese pînzele pentru a-i aduce lui Nelson știrea că francezii porniseră în larg. După patru zile (în dimineața zilei de 4 aprilie), vestea a fost adusă la cunoștința amiralului. Dar tot în aceeași zi, la ora 3 după-amiază, nava Active a anunțat că în timpul nopții pierduse din ochi flota franceză. Din nou, Nelson se afundă în tărîmul mohorit al incertitudinii și supozițiilor.

Ajutat de o șansă extraordinară, Villeneuve dăduse dintr-o dată două lovituri. Fără îndoială, pentru a scăpa de urmărirea unui veteran ca vasul Active, în noaptea de 31 martie, șansa îl ajutase mult. Un expert în materie crede că Villeneuve ar fi profitat de briza din timpul nopții, pentru a face un lung ocol în întuneric, mai înainte de a-și fi reluat ruta normală. Se pare că aceasta este ipoteza corectă; evident, soluția nu excludea riscul ca escadra franceză să se risipească. Oricum, disciplina imprimată navelor

sale, și absența vaselor de patrulare engleze, i-au adus lui Villeneuve satisfacția celei de-a doua și totodată a celei mai însemnate lovituri. Într-adevăr, în dimineața zilei de 1 aprilie el a întîlnit un vas de comerț neutru care l-a informat că ar fi zărit flota engleză în golful Palma. Prin urmare, Nelson nu se afla în largul portului Barcelona; deci francezii nu mai trebuiau să înconjure insulele Baleare. În consecință, Villeneuve a ales o rută pe la nord de insule, îndreptîndu-se mai întîi spre Cartagena, unde se aflau șase vase spaniole de linie.

Dacă toate corăbiile franceze s-ar fi scufundat ca la comandă, ele tot n-ar fi putut să dispară din fața ochilor lui Nelson fără să lase vreo urmă, așa cum s-a întîmplat! Pierderea contactului cu flota inamică a durat 15 zile.

Convins că francezii au pornit spre estul Mediteranei, Nelson s-a grăbit să le iasă în cale. Canalul care desparte Sardinia de nordul Africii are o lățime de 140 mile. Dintr-un punct situat la mijlocul acestei zone Nelson îi scria lordului Melville la 5 aprilie: „Deși pot spune să sînt mulțumit știind că flota franceză se află în larg, tot nu trebuie să mă părasească acel neastîmpăr firesc și — sper — demn de laudă, pînă ce nu voi avea fericirea să-i înfrunt. Am pornit să străbat canalul de la Barbia pînă la Toro¹ cu fregatele și cu flota. Dacă acesta le e drumul, francezii n-ar putea trece azi prin fața noastră neobservați. **Nu trebuie să las nimic la voia întîmplării (subl. aut.)**, trebuie să mă asigur că ei se află la răsărit de mine și numai după aceea mă voi aventura fie spre Sardinia sau Sicilia, fie spre Neapole. Și întrucît ar fi posibil ca ei să tărăgăneze pînă să ajungă acolo, în speranța că eu voi zori spre Egipt, le las mîna liberă să meargă asupra Sardiniei, Siciliei, ori Neapolelui. Am cîntărit totul și, deși s-ar putea să mă înșel, înălțimea Voastră încă se va putea încrede în mine că voi face tot ce-mi va sta în putere pentru gloria regelui meu și a țării mele, ca și pentru apărarea aliaților Maiestății Sale”.

O ipoteză neglijată

Această scrisoare este oglinda clară a întîmplărilor ce vor urma. Găsești în ea toată nerăbdarea lui Nelson de a da ochi cu francezii — acea fericire ce i-a fost refuzată mai bine de șase luni! Dar nici rivna, nici apriga nerăbdare nu-l vor stăpîni într-atît încît să-și uite îndatoririle. De aci și cuvintele: „Nu trebuie să las nimic la voia întîmplării”. Și, astfel, rămîne ferm pe poziție în centrul Mediteranei neclintindu-se de aici pînă ce toate îndoielile nu dispar una cîte una. „Am studiat fiecare lucru cu cea mai mare atenție”, afirma el. Toate probabilitățile, în afară de una: lui Nelson nu-i

¹ O mică insulă aproape de capătul sud-vestic al Sardiniei.

trecuse pur și simplu prin minte eventualitatea că Villeneuve va părăsi Mediterana. Aceasta era, după cum spune Sir Julian Corbett, „dintre toate primejdiiile posibile — cea mai neînsemnată”.

Zilele ce au urmat trebuie să fi fost pentru Nelson un adevărat coșmar. La 6 aprilie el scria lui Ball: „De fapt, sînt un om pe jumătate mort...”; iar mai încolo: „Sînt foarte întristat și foarte bolnav, așa că nu pot să mai scriu”. Într-o scrisoare din aceiași zi, trimisă unui prieten, el consemna: „Nu pot să mă înțin, nici să beau, nici să dorm. Nu știu cît o s-o mai pot duce astfel...”.

Probabil că, uneori, toate întîmplările i se derulau prin fața ochilor cu înecătorul. Postase de pază o fregată lingă insula Galita, în largul coastei africane; o alta, însoțită de o mică crucieră — chiar lingă țărmul Africii, cu misiunea de a supraveghea portul Tunis; încă două corăbii, lingă Toro; o fregată controla strîmtoarea Bonifacio, pentru eventualitatea în care francezii ar fi navigat spre nord, ocolind, pînă la urmă, Sardinia; în sfîrșit, o alta era în drum spre Neapole. La rîndul său, Nelson se pregătea să pornească spre insula Ustica din marea Tireniană, situată la nord de Palermo, ținta sa principală. Cu fiecare corabie care va pleca, speranțele sale vor crește; cu fiecare, întoarcere, descurajarea i se va adînci. „Ambuscade a apărut la orizont — scria el — dar cum nu văd nici un semn al fluturînd, înseamnă că nu i-a găsit pe francezi...”.

Mereu aceiași povești, o dezamăgire după alta. Și, mereu, un singur gînd îl stăpînea, după cum îi scria lui Ball: „... voi face tot ce stă în puterea omenească pentru a-i descoperi, dar asta nu înseamnă că, printr-un act grăbit, să stric totul...” Zilele treceau. „Sînt cît se poate de nemulțumit” — continua Nelson la 7 aprilie, dar trebuie să suport totul cu curaj. Iartă-mă că-ți scriu atît de puțin, dar n-am nimic important de relatat.”

Curînd, însă, veștile rele încep să curgă. La 16 aprilie, scria: „Prin corabia care l-a înțîlnit pe Leviathan, mi-a ajuns zvonul că flota franceză (cel puțin una din ele) a fost zărită la 7 aprilie în largul capului Gata¹, cu vînt de la răsărit, navigînd spre apus; trebuie deci să comunicați tuturor vaselor pornite în căutarea mea că plec să mă asigur dacă flota franceză mai e la Toulon. După aceea, voi merge înainte spre apus; aceasta e tot ce pot spune deocamdată”.

Hotărîrea de a arunca o ultimă privire la Toulon, pentru orice eventualitate, este poate cel mai elocvent exemplu, printre multe altele la vremea aceea, despre ce înțelegea Nelson prin acel „nimic pe seama întîmplării”. Aceasta îl arată, în ciuda tuturor chinurilor și mizeriilor, stăpîn pe sine și hotărît. Două zile mai tîrziu, toate îndoilele aveau să ia sfîrșit: o corabie neutră i-a adus știrea că

i-a zărit pe francezi trecînd prin strîmtoarea Gibraltar în ziua de 8 aprilie. Nelson a înțeles că încă o dată fusese tras pe sfoară. Nu mai rămăsese de făcut decît un singur lucru, cum îi scria el lui Hugh Elliot la Neapole: „Părăsesc Mediterana în urmărirea flotei franceze... Unii vor socoti că am ocrotit prea mult timp Sardinia, Neapole, Sicilia, Moreea și Egiptul de francezi; convingerea mea este că, totuși, am procedat bine și de aceea voi primi împăcat tot ce soarta îmi va rezerva pentru că n-am reușit să dau de flota franceză”.

Încercarea de a se justifica l-a adus la concluzii ciudate. În raportul către Amiralitate a mers pînă acolo încît a sugerat ideea că din pricina acțiunilor lui francezii porniseră spre vest: „datorită vigilenței mele, inamicul și-a dat seama că era imposibil de întreprins vreo expediție în Mediterana”. El era departe de a fi pătruns sensul acțiunilor lui Villeneuve ori al ordinelor lui Napoleon. În cele din urmă, realitatea l-a îndreptat, deși cu greu, în direcția justă. La 19 aprilie se plîngea lui Ball: „Norocul pare că fuge de mine. Nu pot prinde un vînt prielnic, nici măcar dintr-o parte. Vînt din față, și numai din față! Știu însă bine ce voi face după ce voi ieși din strîmtoarea Gibraltar, presupunînd că nu voi căpăta nici o informație sigură despre destinația inamicului...”.

În ciuda eșecurilor nici o lovitură, nici o nenorocire nu i-a știrbit generozitatea față de camarazii săi de arme pe care-i considera mai fericiți decît el și nici spiritul de ofensivă care a fost întotdeauna resortul acțiunilor sale. În aceeași zi de 19 aprilie el îi scria lordului Gardner, care comanda atunci flota din canalul Minciei:

„Domnule,

În cazul în care flota din Toulon și cea din Cadix au pornit să vă iasă în cale s-ar putea ca apariția corăbiilor de sub comanda mea să nu vă fie pe plac. Dacă credeți că n-aveți nevoie de ajutorul nostru, spuneți-ne și vom face cale întoarsă. Consider ca un afront modul în care francezii s-au furisat din Mediterana, deoarece îi destinam pentru propriu-mi vînat. Sper, oricum, ca domnia voastră să-i nimiciți acum în locul meu. Rămîn, scumpe domn, servitorul umil și foarte devotat al domniei voastre.

Nelson, duce de Bronte”

Ca întotdeauna, în cazul lui Nelson, ceea ce conta era nimicirea adversarului.

În românește de
Natalia FLORESCU

¹ După această scrisoare, flota franceză a fost blocată de amiralul Collingwood la Cadix, iar Nelson s-a retras cîteva luni spre a-și îngrijii sănătatea în regiunea Merton în Guernsey, de unde și-a oferit din nou serviciile regelui și guvernului Pitt, la aflarea veștii că flotele franceză și spaniolă s-au reunit la Cadix. La 29 septembrie 1805, 23 de zile înainte de a muri lord Nelson se îndrepta spre portul Cadix, gata pentru „a-i da domnului Villeneuve lecția meritată”.

¹ Capul Gata, pe latura estică a golfului Almeira.

SCRISORILE LUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

Tovarășul PETRE ANCA din București, de profesie jurist, actualmente pensionar, ne aduce câteva prețioase precizări la articolul Lucrețiu Pătrășcanu, tânăr comunist (nr. 11/1975), pe care, aducându-i mulțumiri, le inserăm aici. În primul rând, aceea că domnia sa este destinatarul cărții de vizită prin care L. Pătrășcanu îi anunța primirea în partidul socialist. Petre Anca este una și aceeași persoană cu prietenul care locuia la Paris, la hotelul Ermitage și căruiu, trei ani mai târziu, îi erau adresate cele două scrisori citate. Apoi, corespondența noastră ne semnalază că primirea despre care se vorbea în cartea de vizită, nu era la Alexandru Dobrogeanu-Gherea (cum am interpretat noi menționarea celebrului nume de familie), ci chiar la Constantin Dobrogeanu-Gherea. Iată ce ne scrie tovarășul Petre Anca: „În acea duminică am fost primiți de Constantin Dobrogeanu-Gherea în grădina Sanatoriului Dr. Gerota din B-dul Ferdinand (azi B-dul Gheorghe Dimitrov), unde se afla internat. Bineînțeles, a vorbit aproape numai el, cu glasul celui care își știe sfârșitul apropiat și care ține să treacă cu limba de moarte în minile tinerei generații — reprezentată de Lucrețiu Pătrășcanu — facia luptei dusă de el o răzădă întreagă. Nu îmi aduc aminte cu exactitate data întrevierii, dar este puțin probabil să fi fost în octombrie 1919; mai mult ca sigur că a fost în primăvara anului 1920”.

RHOLES, DAPYX, ZYRAXES

EUGENIA STĂNESCU din Galați: „Parcursind întrebările recentului concurs organizat de revista dv., am găsit în nr. 8/1970 menționate numele celor trei conducători ai statelor getice aflate pe teritoriul Dobrogei în momentul cuceririi acestora de către romani. Aș dori să cunosc despre ce state este vorba”. Teritoriile aflate sub stăpânirea celor trei conducători geți erau, după cum urmează: Rhoeles, stăpânirea pariez de miazăzi, cu centrele Durostorum (Silistra), Abridgeus (la sud-est de Silistra), Axiopolis (lingă Cernavodă). Dapyx avea sub conducerea sa centrul Dobrogei cu Histria, Umetum (Pantelimonul de Sus), Carisum (Hirgova) și Capidava (la nord de Cernavodă). Zyraxes domnea peste pariez de miazănoapte, cu localitățile Troesmis (Igliza), Dinogeția (Garodn), Aegyssus (Tulcea).

Amănunte suplimentare puteși afla în lucrarea: Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu Istoria românilor, vol. I, București, 1974.

INDICTION

NICOLAE VERESCU din Constanța, întinând în unele culgeri de documente termenul Indiction ne întreabă „ce este acesta și la ce folosea?”

Indictionul este un element de cronologie, de origines presupusă egipteană, marcind o perioadă de 15 ani. În vremea imperiului, la romani, indictionul stabila intervalul de timp dintre două revizuirii ale impozitului extra-ordinar.

Indictionul pentru anul socotit „de la facerea lumii” se calculează împărțind cifra anilor la 15. Pentru anii erei noastre se mai adaugă la numărul respectiv cifra trei, suma împărțindu-se tot la 15. Restul obținut din împărțire constituie indictionul anului respectiv. De exemplu: $1233 + 3 = 1236 : 15 = 82$, rest 6. Indictionul anului 1233 este, deci, 6.

MĂSURI VECHE

ELENA STOICA din Iași, dorește unele lămuriri privind vechiul sistem de măsurare a suprafețelor în țările române.

Printre cele mai frecvente unități de măsurătoare medievale românești, amintim: pentru lungime — stinjenul, care echivala cu 1,96 m în Țara Românească și cu 2,23 m în Moldova; palma era de 24,581 cm în Țara Românească și de 27,875 cm în Moldova. Se împărțea în 8-12 degete; prajina, egală cu 3 stinjeni sau 24 palme. Pentru suprafețe se foloseau: delnița, cea 40-45 stinjeni pătrați; pogonul care avea 1296 stinjeni pătrați; falcea — mai mult în Moldova — măsura 320 prajini pătrate. Pe lingă acestea, în documente mai întinșim și alte unități: jerieb, funie,

sfoară, chingă, răzor, care nu aveau o întindere precisă, ci o valoare mai mult convențională, diferită de la o regiune la alta, sau chiar de la o localitate la alta.

DEPUTATUL V. BOERESCU

ELENA VASILIU din Timișoara, ne solicită câteva date privind viața și activitatea lui V. Boerescu, unul din lupătorii pentru Unire din Țara Românească (nr. 12/1975).

V. Boerescu (1830-1883) s-a născut la București. A urmat cursurile Colegiului Sf. Sava, după revoluția din 1848 (la care a participat) înscriindu-se la Facultatea de drept din Paris, pe care a absolvit-o cu succes, obținând doctoratul în drept. În timpul Congresului de pace de la Paris (1856) a înaintat reprezentanților celor șapte puteri un memoriu asupra stărilor țărilor române. Recent în țară, a desfășurat o vie activitate în spiritul Unirii. În 1858 a publicat memoriul intitulat Examen de la Convention du 19 Août relative à l'organisation des Principautés Danubiennes.

A fost deputat în Adunarea Electivă a Țării Românești, delegat de Capitală. După Unire, a îndeplinit diferite funcții: ministru de Justiție, apoi al Instrucțiunii și Cultelor, de Externe, președinte de Consiliu, plenipotențiar la Paris etc.

A desfășurat o susținută activitate publicistică, înființând și ziarele Naționalul (1857) și Presa (1870).

DUCELE D'AUMALE

CONSTANTIN CERNEA din Sibiu, ne scrie: „Citind interviul acordat de istoricul francez M. Baumont revistei dv. (nr. 7/1975) am întinșit evocată și figura ducelui d'Aumale. M-ar interesa câteva date suplimentare privind biografia sa”.

Henri Eugène Philippe d'Orléans, duce d'Aumale (1823-1897) a fost al patrulea născut al regelui Ludovic Filip I. Și-a făcut studiile la Colegiul Henri IV, iar la vârsta de 17 ani a intrat în armată. S-a distins în campaniile franceze din Algeria (1843). General-locotenent, apoi guvernator al posesiunilor franceze în Africa (1847) s-a retras în Anglia după revoluția din 1848. În 1871, a fost ales în Adunarea Națională, iar în 1872 a fost repus în activitate ca general de divizie. În 1886 a fost expulzat — împreună cu alți descendenți ai familiilor regale — fiind autorizat a se reîntoarce în țară în 1889. Colectionar și bibliofil străduț, ducele d'Aumale a achiziționat majoritatea picturilor, cărților, manuscriselor și obiectelor de artă aflate acum în celebrul Muzeu din Palatul Chantilly, denumit și Muzeul Condé. A fost membru al Academiei Franceze (1871), Academiei de Arte Frumoase (1880) și al Academiei de Științe Morale (1889). Dintre lucrările sale, amintim: Istoria prinților de Condé (1869), Instituțiile militare ale Franței (1868) și Scrieri politice (1868).

MANDAT INVALIDAT

GH. NICOLESCU din Râmnicu Vilcea, nepotul lupătorului pentru Unirea din 1859, Ion Nicolescu, ne furnizează unele amintiri referitoare la Tănase Constantin deputatul țăranilor în Divanul ad-hoc al Țării Românești din 1857.

„Ion Nicolescu, l-a cunoscut probabil pe Tănase Constantin la școala din Slatina, unde acesta din urmă era, se pare, învățător. Împreună au inițiat o seamă de acțiuni, memorii și proteste în vederea îmbunătățirii soartei clasei din care făceau parte. În preajma alegerilor pentru Divanul ad-hoc, lui Tănase Constantin i s-a înscenat un proces și a fost arestat, astfel încât nu a reușit să candideze și să fie ales. În această situație — poate chiar la îndemnul celui arestat — a candidat și a fost ales Ion Nicolescu.

După eliberarea lui Tănase și dovedirea nevinovăției sale, Ion Nicolescu s-a ridicat în fața membrilor Adunării și a afirmat că el nu ar fi fost ales dacă Tănase Constantin ar fi fost liber și că mandatul de deputat i se cuvine lui Tănase Constantin și nu lui, ceea ce a condus la invalidarea mandatului său și înlocuirea sa cu Tănase Constantin”. De aceea, în listele publicate de A.H. Ubi-cini și reproduse de revista noastră (nr. 6/1975), pentru județul Olț figurează numele lui Ion Nicolescu.

„TELECOMUNICAȚIA” ÎN ANTICHITATE

Profesorul NICOLAE CATINO din București, ne furnizează câteva date despre modul de comunicare la distanță folosit în antichitate.

Din scrierile lui Homer cunoaștem că Agamemnon a transmis soției sale Clytemnestra, stirea cuceririi Troiei cu ajutorul unor focuri, pe care sănțelele le aprindeau din anumite locuri fixe, pe virfurile unor înălțimi. Galii aveau un mod de comunicare la distanță asemănător cu cel al grecilor antici.

Comunicația la distanță folosită de romani consta într-un sistem de paviloane din lemn, în care se găseau paznici care transmiteau semnalele cu ajutorul torțelor aprinse. Cea mai sigură indicație în acest sens rămâne cea de pe un basorelief al Columnei lui Traian, pe care o reproducem în imaginea de mai jos.

PRECIZĂRI

IOANA SERAFIM din Iași, ne solicită câteva precizări în legătură cu autorii aprecierilor exprimate la adresa artei lui C. Brâncuși și reproduce de noi în nr. 2/1976 al revistei noastre.

Alduri de cuvintele poetului Alexandru Vlahuță și ale criticului de artă Petru Cornarescu, am inclus declarațiile scriitorului american James Thomas Farrell și ale cunoscutului critic și istoric de artă italian Giulio Carpan. Precizăm că din scrierile lui G.C. Argan au apărut în traducere în limba română două volume: Cădere și salvarea artei moderne și De la Bramante la Canova, ambele editate de către Ed. Meridiane din București în 1971 și, respectiv, 1974.

Cristian POIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

VAIDA IOAN, com. Blăjeș, sat Păucea 146, jud. Sibiu, solicită: nr. 1-5, 9/1967; 1, 4, 7, 8/1968; 1, 2, 3/1969; ofera: nr. 9/1968; 3, 6, 8, 12/1971; 1/1972.

DODE V. ANTON, str. Stejarului, nr. 18, com. Modelu, jud. Iași, solicită: nr. 1-5, 7-9/1967; 1-3, 5, 6, 8, 9, 11/1968; 2, 4, 6, 10, 11/1969; ofera: nr. 1-3/1971; 1-3/1972; 8-12/1973; 11/1974; 7, 8, 9/1975.

DUCA TOMA, str. Alunului, nr. 21, sector VIII, București, solicită: 1, 7-10/1969; ofera: nr. 3-5, 7-9/1967; 1, 2, 4-10/1968; 2/1969.

DUMITRESCU ANDREI, str. 23 August, nr. 3, bl. P-1, sc. B, ap. 24, et. V, Cimpina, jud. Prahova, solicită: nr. 1, 2/1968.

TIMPAU I. DIMITRIE, Aleea Garofiței nr. 1, Bl. 26, ap. 30, blocuri Dărmănești, Piatra Neamț, solicită: nr. 9/1967; ofera: nr. 7/1971, 4/1973.

GHEORGHE DULFU, com. Sălsig, jud. Maramureș, solicită: nr. 1-5/1967; 10, 11/1969; 7/1971; ofera: nr. 7/1967, 12/1968, 7/1971.

EL. IONESCU, str. Apolodor, nr. 31, ap. 4, București, ofera colecția 1967-1972.

NICA CONSTANTIN, str. 13 Decembrie, nr. 2, Buzău, solicită: nr. 4, 6, 7/1967; ofera: nr. 7, 8, 10, 11/1968.

MARCEL PROIMESCU, str. Baba Novac, nr. 29, Bl. 24-A, sc. B, et. 7, ap. 103, București, ofera colecția completă.

2793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Gale Al. — Oradea; Mândiță Mariana — Nehoiu, BZ; Popescu Maria — AR; Roșca Virginia — Medias; Croitoru Vasile — BV; El. Marica — Cluj-Napoca; Cresin N. Alla — B; Dudaș Florian — Beliu, AR; Anatole Cressin — B; Paul Predescu — B; Minzat Dorin — BV; Popescu Gherghina — CT; Edves Zoltan — Miercurea Ciuc, HR; Giersch Cecilia — Buzeni; Victoria Lupulescu — B; Spătaru El. — B; Catina Steluța — Drobeta Turnu-Severin; Burcescu Mihail — B; Rădulescu N. Gh. — Timsoș, PH; Murărescu Gh. Ion — Sioenești AG; Tomovici I. Gh. — B; Manescu Emilia — Ploiești; Virlian Tudor-Călin — Pitești; Lophin St. — Timișoara; Nedov Carmen-Janeta — Craiova; Iacob V. Mihai — SV; Morar Iosif — Miercurea-Ciuc, HR; Morar Eugenia — Miercurea Ciuc, HR; Săceanu Michaela — B; El. Clobanu — B; Danciu Eugeniu — B; Poterașu N. Vanghelle — BZ; Terna Sergiu — Baia Mare; Robu Gh. — Fălticeni; Giersch Mariana — B; Eugenii; Oltean Aurora — IS; Vernescu Victor — B; Teodoria Bujor — B; Bageac D-tru — Ploiești; Tudor St. — B; Crisan Virgil — Timișoara; Cirstea A. Maria — Licurici, Frumuseți, GJ; Dan Const. — B; Bercaru Cristache — B; Petcu Romulus — Pitești; Pop Grigore — Zăldu; Bujor Marian — Craiova; Vernescu El. — B; Nedov Valter — Craiova; Bivolaru Dan — B; Ionescu Nic. — B; Radu Vasiliu — Timișoara; Vasiliu Maria — Timișoara; Pagu D-tru — Ofeșu-Roșu, CS; Jurchela Nic. — Lugoj; Novac Ilarion — IS; Adrian Sofronie — Dobru, HD; Cara A. Al. — Craiova; Popescu Maria — Craiova; Tutescu Zoe — Craiova; Alexandrescu Florea — Craiova; Ailincă Liliana — SV; Cioclov El. — B; Măleacă Nic. — B; Vlad Emil — Buziești, BZ; Prioteasa Teodor — B; Gosa Dan — B; Pădurariu Const. — Oradea; Gogea C. Al. — B; Alexe Gh. — B; Marian Gh. — Oradea; Bobeică Gh. Const. — B; Baltag Sorin — B; Hergehegiu El. — B; Baltag Maria — B; Popovici Maria — B; Tudor Petre — B; Speteanu Gh. Viorel — B; Caranica Ion — B; Teorescu El. — Vălenii de Munte; Zăcarea St. — Buzeni, IS; Letter Liviu — GL; Dragomirescu Mircea — Corabia; Petru Marica — Cluj-Napoca; Pocazon Boris — Oradea; Ossi Horovitz — Oca Mureș; AB; Al. Naghi — B; Popovici Tiberiu — VS; Dură Mărgărit — Tecuci; Gavrilu Costică — Tecuci; Călinescu Hristache — B; Hauptman St. — Pincota, AR; Dobriban Terezia — Miercurea Ciuc, HR; Geamăn Nic. — B; Iordache Const. — B; Funieru Iulia — Stefănești-Ploiești, AG; Pană D-tru — Ploiești; Mogăldăa Ioan — Sibiu; Nicolas Barbu — Cluj-Napoca; Birău Doinica — Alba Iulia; Mihail Andricha — Ploiești; Dudu Al. — Tg. Jiu; Stoica Gabriela — B; Grigoriu Vladimira — B; Grigoriu Vasile — B; Tarnavschi Vera — B; Radu Nichiforescu — B; Ioan Mărgărit — B; Ciochină I. Al. — Ghermănești, VS; Pirvuț V. Mihai — Călinești, OT; Codițoiu D-tru — Tîrgoviște; Gogonea Angela — Ploiești; Gogonea Doina — Ploiești; Comănescu Parasciv — BV; Pop Alexandru — Bistrița; Rentea Justin — BR; Chelaru Eugenia — Băile Herculane; Berar Dan — Săcador; AR; Cosac Stelian — Deta, TM; Vintilă I. Gh. — Vulcan-Pandele, DB; Ivănescu Anatol — B; Măntoiu Călin — Pitești; Precupescu Petru — Timișoara; Dumitrescu Nic. — Lugoj; Glod Valeriu — Focșani; Anastase Petru — BV; Anastase Cristina — BV; Vasile Oprean — Simeria, HD; Geamăn Valeria — B; Petrescu Ion — B; Rusu Susana — Cîmpia Turzii — CJ; Pirvuleț Nic. — AR; Petru Miheș — Meziad, BH; Mircea P. Miheș — Meziad, BH; Triculescu Radu — B; Cipu Ioan — Făget, TM; Stoian Nicon — Ploiești; Blaga Ion — Aiud;

★

CRĂSTEV LIUBEN, București: vom fiine seama de precizarea făcută, la efectuarea abonamentului pe care l-ați cistigat.

CONTENTS (Romanian History) C. ANTIP, I. ANDRITOIU, M. CERGHEDAN, S. KOLANGIAN, C. POPIȘTEANU and V. ȘIMANDAN 155 Years since the Revolution of Tudor Vladimirescu... 2 • N. COPOIU January 1859. Documents regarding the Union... 9 • M. DOGARU Scenes from the Struggle of the Romanian Antifascists... 13 • M. GROZAVU November 8, 1945: The Death of Police Inspector Ioan Șulea... 15 • N. MINEI Six Centuries of Relations with the Romanians. An Exclusive Interview in Constantinople with Oecumenical Patriarch Demetrios... 20 • B. MITREA and A. VULPE The World of the Thracians... 26 • M. ȘAVAN In Istanbul in the Steps of Dimitrie Cantemir... 32 • M. DUMITRIU Alexandru Cocu, the Commundard... 33 • P. CERNOVODEANU Francisc Rákóczi II... 34 • B. MITREA An Important Archaeological Discovery at Izvoru, Giurgiu ... 42 • D. CERNOVODEANU Michael the Brave's Effigy of 1600 ... 44

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. ANTIP, I. ANDRITOIU, M. CERGHEDAN, S. KOLANGIAN, C. POPIȘTEANU et V. ȘIMANDAN 155 ans depuis la révolution de Tudor Vladimirescu... 2 • N. COPOIU Janvier 1859. Documents concernant l'Union... 9 • M. DOGARU Moments de la lutte des antifascistes roumains... 13 • M. GROZAVU 8 novembre 1945: La mort du commissaire Ioan Șulea... 15 • N. MINEI Six siècles de relations avec les Roumains. Une interview à Constantinople avec le Patriarche œcuménique Demetrios. En exclusivité... 20 • B. MITREA et A. VULPE Le monde thrace... 26 • M. ȘAVAN A Istanbul sur les traces de Dimitrie Cantemir... 32 • M. DUMITRIU Alexandru Cocu, le communard... 33 • P. CERNOVODEANU Francisc Rákóczi II... 34 • B. MITREA Une importante découverte archéologique à Izvoru, Giurgiu ... 42 • D. CERNOVODEANU L'effigie de Michel le Brave de l'année 1600 ... 44

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. АНТИП, И. АНДРИЦОЮ, М. ЧЕРГЕДЯН, С. КОЛАНДЖИАН, К. ПОПИШТИНУ, В. ШИМАНДАН 155 лет со дня революции Тудора Владимиреску... 2 • Н. КОПОЮ Январь 1859. Документы воссоединения... 9 • М. ДОГАРУ Страницы борьбы румынских антифашистов... 13 • М. ГРОЗАВУ 8-ое ноября 1945 г.: смерть комиссара Иоан Шуля... 15 • Н. МИНЕЙ Шестисотые связи с румынами: интервью в Константинополе с патриархом Деметриосом. Исключительно для Магалин истории... 20 • Б. МИТРЕА, А. ВУЛПЕ Мир фракийцев... 26 • М. ШАВАН По следам Димитрия Кантемира, в Стамбуле... 32 • М. ДУМИТРИУ Коммунар Александру Кочу... 33 • П. ЧЕРНОВОДЯНУ Франциск Ракоци II... 34 • Б. МИТРЕА: Важная археологическая находка в Избору, Джурджу... 42 • Д. ЧЕРНОВОДЯНЧ: Ефигия Михая Витязя с 1600 г.

INHALT (Rumänische Geschichte) C. ANTIP, I. ANDRITOIU, M. CERGHEDAN, S. KOLANGIAN, C. POPIȘTEANU, V. ȘIMANDAN 155 Jahre seit der Revolution Tudor Vladimirescu... 2 • N. COPOIU Jänner 1859. Dokumente der Vereinigung... 9 • M. DOGARU Bruchteile aus dem Kämpfe rumänischer Antifaschisten... 13 • M. GROZAVU Der 8. November 1945 - Todestag des Kommissars Ioan Șulea... 15 • N. MINEI Seits hundertjährigen Beziehungen zu den Rumänen. Sonderinterview in Konstantinopel mit dem gesalbten Patriarchen Demetrios... 20 • B. MITREA, A. VULPE Die Welt der Thraker... 26 • M. ȘAVAN Auf den Spuren Dimitrie Cantemir in Istanbul... 32 • M. DUMITRIU Der Kommunard Alexandru Cocu... 33 • P. CERNOVODEANU Francisc Rákóczi II... 34 • B. MITREA Ein bedeutender archäologischer Fund in Izvoru, Giurgiu ... 42 • D. CERNOVODEANU Das Bildnis Michael des Tapferen aus dem Jahre 1600 ... 44

SUMARIO (Historia română) C. ANTIP, I. ANDRITOIU, M. CERGHEDAN, S. KOLANGIAN, C. POPIȘTEANU, V. ȘIMANDAN 155 años de la revolución de Tudor Vladimirescu... 2 • N. COPOIU Enero de 1859. Documentos de la Unión... 9 • M. DOGARU Momentos de la lucha de los antifascistas rumanos... 13 • M. GROZAVU 8 de noviembre de 1945: la muerte del comisario Ioan Șulea... 15 • N. MINEI Seis siglos de relaciones con rumanos. Entrevista a Constantinopla en exclusividad con patriarca ecumenico Demetrios... 20 • B. MITREA, A. VULPE El mundo de los tracios... 26 • M. ȘAVAN Testimonios sobre Dimitrie Cantemir en Istanbul... 32 • M. DUMITRIU Alexandru Cocu, el comunardo... 33 • P. CERNOVODEANU Francisc Rákóczi II... 34 • B. MITREA Un importante descubrimiento arqueológico a Izvoru, Giurgiu ... 42 • D. CERNOVODEANU Efigia de Miguel el Valiente del año 1600 ... 44

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Casața poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavocinschi
SECREȚAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

